

LIMBA ROMÂNĂ

Nr. 5 (41) 1998 ANUL VIII CHIȘINĂU

Limba e țara care nu poate fi schimbată...

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ
de știință și cultură

Nr. 5 (41) 1998
noiembrie

REDACTOR-ŞEF
Alexandru BANTOŞ

SECRETAR DE REDACȚIE
Leo BORDEIANU

COLEGIUL DE REDACȚIE
Ana BANTOŞ, Eugen BELTECHI (Cluj), Silviu BEREJAN, Vladimir BEŞLEAGĂ, Cătălin BORDEIANU (Iași), Leo BUTNARU, Valentina BUTNARU, Augustin BUZURA (București), Gheorghe CHIVU (București), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Ion CONTEȘCU, Eugen COŞERIU (Germania), Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Traian DIACONESCU (Iași), Stelian DUMISTRĂCEL (Iași), Andrei EŞANU, Corneliu FLOREA (Canada), Ion HADÂRCĂ, Ion IACHIM, Dumitru IRIMIA (Iași), Dan MĂNUCĂ (Iași), Nicolae MĂTCAŞ, Vasile MELNIC, Ion MELNICIUC, Valeriu RUSU (Franța), Petru ȚARANU (Vatra Dornei), Vasile ȚĂRA (Timișoara), Dumitru TIUTIUCA (Galați), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU

PROCESARE COMPUTER
Maria FRUNZĂ, Galina ZAVTUR,
Pavel PĂDURARU

REDACȚIA
Casa Presei, str. Pușkin nr. 22, Chișinău.
Pentru corespondență: Căsuța poștală
nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
Chișinău, 2012, Republica Moldova.
Tel.: 23 76 63, 23 44 12, 23 25 83.

Se întimplă uneori să înceapă intelectualii și să continue fără, dar săint și foarte multe cazurile cînd fără face atîta zgromot afară, încît înțelege și intelectualul dinăuntru. Sînt cazuri de acestea cînd intelectualii merg cu teoria mai greu, pe cîtă vreme poporul, cu simjirea lui vîforoasă, merge cu mult mai răpede, și, cu vîjelia supt ferestrele de la Alba-Iulia, nu se puteau ține multe ședințe. A fost una și hotărîtoare. Cînd a vrut badea, a vrut și Sfînta Biserică, a vrut și înalta intelectualitate, și a vrut și meștera politică, fiindcă mai ales acolo, cînd el vrea, toată lumea fără îndoială trebuie să vrea. Și toată lumea a vrut-o.

*Nicolae IORGA.
Rostul istoric al Unirii*

LIMBA ROMÂNĂ

**REVISTĂ
DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ**

FONDATOR
colectivul redacției
ISSN 0235—9111

Coperta I.
Foto: Mihai POTÂRNICHE.

Com. nr. 3681
Concernul PRESA

Articolele publicate în revistă reflectă punctul de vedere al semnatarului, care nu coincide neapărat cu cel al redacției

SUMAR**ARGUMENT**

Un drum prin deșertul istoriei

5

80 DE ANI DE LA MAREA UNIRE

Nicolae IORGA. Unirea Ardealului; Rostul istoric al Unirii

6

Constantin DARDAN. Unirea Basarabiei cu Patria-Mamă. Prefață de Jon Cepoi

19

Ion BUGA. Realizarea firească a dreptului națiilor la autodeterminare

25

Cuvîntările deputaților și senatorilor rostite în cadrul ședinței Parlamentului consacrate actului Unirii Basarabiei cu România. *Stenograma ședinței Camerei Deputaților și a Senatului din 26 martie 1998*

28

Petru ȚARANU. Aspecte ale luptei pentru Unire la românii din Dornele Bucovinene

45

STAREA DE VEGHE

Alexandru HUSAR. Apostolul românilor

51

REMEMBER

Lidia COLESNIC. Profesori de limba română ai școlilor ținutale din Basarabia (1828—1871)

56

EMINESCU AL NOSTRU

Dumitru TIUTIUCA. Ce ar putea fi eminescianismul?

66

OBÎRȘII

Lucia BERDAN. Magia cuvîntului

72

ANTOLOGIA "L. R."Ana BANTOS. Lucian Vasiliu: *Dincolo de disperare*

76

Lucian VASILIU. *Hic et nunc; Epistole ale trupului către suflet (1—7); Diapositiv; Monadă (IV); Kalokagathos (Mic tractat despre omul bun și frumos) 8. Edict; Dialog cu Costache Conachi; Lucianogramă; Alt dialog cu Costache Conachi; Mierla de la Casa Pogor*

78

VIAȚA CA O CORIDĂ

"Trebue să ai talentul experienței." Dialog: Leo BUTNARU — Barbu CIOCULESCU

83

ARS POETICA

Ion MĂRGINEANU. Spuneți-mi, cine mă judecă?; Drum înfundat de-atâta iubire?; Arată-mi cerul care mi-e vecin; Rezemăt de lacrima ta

92

CONGRESE. CONFERINȚE. SEMINARE

Rezoluția Conferinței Naționale de Filologie "Limba română azi". Ediția a VII-a, Iași—Chișinău, 16—20 octombrie 1998

94

GRAMATICĂ ȘI ORTOGRAFIE

Gheorghe COLȚUN. Categoria per-

soanei în cadrul verbelor-elemente de bază ale frazeologismelor verbale	neașteptate..."; "Am început să uit..."; "Zîmbetul tău..."
95	105
STILISTICĂ ȘI POETICĂ	
Anatol IONASH. Realizarea compatibilităților sintagmatice cu componentul <i>rumen</i> .	Diana VRABIE. Libertatea; Nu știu să iert; Punct; Atitudine; Neatenție
98	107
SINTEZE ȘI COMENTARII	
Ovidiu MORAR. Dorința în lirica eminesciană	Doina BULAT. Timpul; Contur de cortină; Ei; Soarta
100	109
CONCURS DE CREAȚIE	
Silvia LOZOVARU. linii, gropi, tranșee; înfrunzirea timpului; ultimul tablou; miroș abstract	Leo BORDEIANU. "Cuvîntul cuvînt" al lui Nicolae Mătcaș
102	111
Andrei LANGA. "Sîntem aici și nu mai este nimeni..."; "Nu am mai fost..."; "Am inventat nume..."; "Ziua vine pe	Nicolae MĂTCAȘ. Două tăceri
	Pavel PĂDURARU. Andrei Burac: <i>Cu toată ființa spre altundeva</i>
	111
	112

**REVISTA "LIMBA ROMÂNĂ" —
PUBLICAȚIE LUNARĂ**

Revista chișinăuană "Limba Română" este la al optulea an de la prima apariție, cartea de vizită a ei constituindu-se din cele 40 de numere apărute trimestrial (1991—1993), apoi o dată la două luni (1994—1998). Începînd cu anul 1999 "Limba Română" va apărea lunar!

Dragi cititor! Nu uitați că revista noastră vă oferă șansa sigură de lărgire a orizontului de cultură a limbii vorbite și scrise, de familiarizare cu un spectru vast de opinii, idei și investigații de ultimă oră, prezintă cele mai recente lucrări din domeniul lingvisticii, literaturii, istoriei naționale etc. semnate de specialiști cu renume din întreg spațiul românesc.

ABONAȚI-VĂ LA REVISTA "LIMBA ROMÂNĂ"!

**OPTAȚI PENTRU REVENIREA LIMBII NOASTRE
ÎN FĂGAȘUL EI FIRESCI**

Costul unui abonament semestrial este de 21 lei 60 bani. Indice: 77075.
Pentru studenți, pensionari și.a. — 18 lei 60 bani. Indice: 76951.

UN DRUM PRIN DEŞERTUL ISTORIEI

După 1812 basarabeanului i-a fost mereu frică de istorie. Nu a avut de unde își cunoaște trecutul, nu întotdeauna a putut înțelege prezentul. Evenimentele, precipitate virulent și tumultuos peste destinul său, i-au învălmășit existența. Aproape două secole basarabeanul se află în căutarea propriei identități, încearcă să se opună forțelor ce vor să-i schimbe obîrșia, limba, sufletul. Cele întâmplate în preajma și imediat după '89 — adunări naționale, demonstrații, mitinguri, greve etc. — au constituit răbufnirea firească a acestei părți de neam care nu vrea să accepte hazardul istoriei. Pentru basarabenii limba română, "diploma noastră de noblețe", a fost patria comună cu cea a românilor de pretutindeni, a fost și a rămas țara care nu poate fi schimbată niciodată. Cu nici un preț. Pentru că fără această Țară — *Limba Română* — noi nu mai suntem *Noi*.

Instinctul național al basarabeanului, care are la temelie sentimentul curat și demn al originii sale, l-a îndemnat, orice s-a întîmplat în decursul secolelor, să gîndească, să viseze, să speră la vremuri mai bune, descătușate, libere cu adevărat. Ele au fost și vor veni încă. Paginile găzduite la rubrica de debut a revistei, deși reflectă puncte de vedere diverse, exprimate la diferite etape ale istoriei noastre, invocă un an de excepție în destinul nostru și anume 1918. Evident, nu e obligatoriu să tragem concluzii imediate. E suficient să conștientizăm ce a fost acum 80 de ani și să pătrundem esența frâmântărilor de astăzi. Mai mult decât necesară este scrutarea realistă a momentului istoric în care ne aflăm, având la bază cunoașterea obiectivă a adevărului. Succinte, nepărtitoare, licide ni s-au părut opiniile istoric Nicolae Iorga expuse cu decenii în urmă, precum și cele ale senatorilor și deputaților exprimate la 26 martie curent în Parlamentul României. Concludentă, tulburătoare și, principalul, marcată de un autentic optimism este alocuțiunea lui Varujan Pambucccean, pe care o reproducem și în această pagină: "Ceea ce aniversăm astăzi este sfîrșitul unui drum prin deșertul istoriei, nu de 80 de ani, ci de 300 de ani. Pentru că după 300 de ani de la Marea Unire, realizată de Mihai Viteazul, iată că poporul român a știut să găsească și momentul prielnic și calea pentru a fi din nou în hotarele sale firești. A știut nu să ajungă la pămîntul făgăduinței, ci să facă pămîntul făgăduinței acolo unde el trăia. Momentul acesta a dovedit o înțelepciune remarcabilă, atât în ceea ce privește structurile instituționale din România și din Basarabia, cât și înțelepciunea și dîrzenia remarcabilă a țăranului român, transformat în soldat român. Ceea ce s-a întîmplat atunci nu este doar o pagină de istorie, ceea ce s-a întîmplat atunci trebuie să fie în fiecare dintre noi în permanentă. Pentru că un asemenea ideal transcende oricărui moment și oricarei conjuncturi. În acest moment, dincolo de Prut trăiesc români și nu moldoveni. Acești români care trăiesc dincolo de Prut au fost vremelnici despărțiti de patria-mamă și lucrul acesta trebuie să ni-l spunem și noi și ei în permanentă. Acești români care trăiesc dincolo de Prut și care au fost mult mai greu încercăți decât noi trebuie să privească către noi ca la o speranță și eu cred că ceea ce este foarte important atât pentru fiecare român care trăiește în România, cât mai ales pentru clasa politică a României, pentru cei care ne aflăm în această sală este să le dovedim că au ce să apere. Că fiecare acțiune pe care o facem noi este un pas către un lucru pe care ni-l dorim împreună — și noi, și dînșii. Eu cred că noi putem face acest lucru, pentru că dacă acum România nu este poate țara puternică și prosperă pe care o visăm, eu cred că fiecare dintre noi are în străfundul inimii sale conștiința că România poate și trebuie să devină acea țară puternică și prosperă pe care o visează fiecare dintre noi".

Nicolae IORGA

UNIREA ARDEALULUI. ROSTUL ISTORIC AL UNIRII

I.

Cuvîntare ținută la Senat

Domnule președinte, domnilor senatori,

Fiindcă emoția nu este vorbăreață, să-mi îngăduiți să spun numai cîteva cuvinte.

M-am întrebat multă vreme dacă aceste cuvinte trebuie spuse, fiindcă în timpul restrîns pe care-l avem la îndemînă pentru a spune lucruri aşa de mari, nimeni nu trebuie să spună altceva decît lucruri care n-au fost spuse și care vin într-adevăr din adîncul sufletului lor.

Mulțumesc duii președinte că și-a adus aminte de cultura românească, care are o aşa de largă parte, și nu obișnuiește să o spună, în alcătuirea acestui Stat românesc întreg, și mie îmi pare rău că din cultura românească n-a fost aici cineva care să se bucure de recunoașterea și de iubirea tuturor și care să spună la o vîrstă mai înaintată decît vîrsta mea și fără nimic din politică, care cu voia sau fără voia mea, se ține de mine, să spună acele lucruri pe care cultura trebuia să le spună, de cîte ori ar fi vorba de fericita unire a Ardealului și a părților vecine, din nenorocire nu pînă la granița firească din Apus a poporului românesc, cu acea Românie veche pe care obișnuiesc a o numi unii Vechiul Regat, — acest regat, dacă ar fi fost vechiu, nu făcea

minunea —, ci eu zic: sfînta noastră mucenică România, în care cea mai mare parte dintre noi de aici ne-am născut, am trăit, am suferit și am fost gata să dăm, pentru celelalte Români, tot ceia ce era în putința noastră. (Aplauze prelungite.)

Domnilor, am ascultat mișcat cuvintele care s-au rostit aici, de acei cari au avut o parte, o parte reală, o parte trăită în alcătuirea României unite.

Mi-a plăcut că a vorbit în numele Ardealului părintele Mitropolit Nicolae Bălan — și abia i-a scăpat o aluzie confesională. Dumnezeu știe cînd s-o îsprăvi odată cu lucrurile acestea (Vii aplauze.), într-o țară care are nevoie de o perfectă unitate morală în toate domeniile.

Mi-a plăcut că a vorbit în numele Bisericii, pe care țăranul nu o deosebește în două. S-a întîmplat să fie aici, s-a întîmplat să fie dincolo, Dumnezeul națiunii noastre se coboară și într-o biserică și în alta, și, în rîndul întăriu, în biserică în care este mai multă simțire pentru neamul ei. (Aplauze puternice.) Cînd este în biserică ortodoxă, acolo se duce, cînd este în biserică legată cu Apusul, se duce dincolo.

Mi-a plăcut că a vorbit și fiindcă noi ne cunoaștem de mult.

Sînt aici oameni cari nu mă cunosc, și sunt oameni pe cari nu-i cunosc, sunt oameni cari nu m-au cunoscut niciodată și sunt oameni cari nu mă vor cunoaște niciodată, oricît de des mă vor auzi de aici. Eu mă găsesc mai bine însă între oamenii cari mă cunosc.

Îmi aduc deci aminte de un profesor tînăr, care a venit la lași, nu stropit de zăpada vîrstei mai înaintate, îmi aduc aminte de un blond profesor de seminar, care a venit, zburînd pentru întăria oară prin văzduhuri, ca să ne cheme pe noi să liberăm Ardealul. Să-l liberăm; nu găsesc alt termen. Cu voia lui, cu căldura lui vie, dar cu hotărîrea noastră de a nu ne duce niciodată de acolo, a doua oară cînd călcăm pămîntul lui.

Și știe părintele Nicolae Bălan ce oaste a intrat atunci în Ardeal: nu

oaste cu fireturi și cu trîmbițe la gură, ci oastea martirilor celui dintâi războiu al nostru; goi, desculți, înghețați, așa au intrat în Ardeal, dar cu inima toată. O mai frumoasă jertfă a unui popor învins, îngenunchiat, despoiat de arme, decât aceia care s-a făcut atunci, eu nu cunosc în istorie. (Aplauze prelungite.) Decât o cucerire după toate regulile strategiei și tacticei, eu prefer această cucerire a sufletelor neînvins.

Îmi pare bine că a vorbit generalul care a intrat în fruntea trupelor noastre la Budapesta. Și nu ca să jignească pe cineva. Cel dintâi gînd al nostru a fost să nu jignim pe nimeni. Plecați din țara unde nici o jignire, timp de doi ani, nu ne-a fost crutăță, noi am intrat acolo cu hotărîrea de a arăta toată omenia noastră, toată părerea de rău că între două națiuni nobile nu se poate ajunge la înțelegeri decât cu arma în mână. (Aplauze puternice și îndelung repetate.)

Domnule general, ce bine mi-ar fi părut dacă atât de frumosul d-tale discurs ar fi fost rostit, așa, din obștea românească, pentru obștea românească. Zău, măcar la zilele acestea mari să uităm cinstitele noastre partide. Să le uităm. Con-vingerea mea adîncă este că ele sunt utile, dar cu atât mai mult vom simți utilitatea lor, cu cât se vor amesteca mai puțin în lucruri care n-au a face cu dînsele.

N-a făcut războiul, partidul cutare sau partidul cutare, partidele care au murit sau partidele care s-au născut pe urmă, care vin, fiecare, la sfîrșit, să-și însușească o mică parte dintr-un lucru care este peste noi peste toți, ci războiul acesta l-a făcut obștea românească.

Și să-mi dai voie să spun, în această zi și cu sentimentele acestea de emoție, cînd inimile sunt mai aproape și cînd sufletele se confundă, să spun o mare greșeală pe care am făcut-o noi.

Noi, cînd am făcut țara aceasta mare și atât de amenințată, cel puțin la trei hotare, cînd am făcut această țară, trebuia să ne impunem un lucru. Aici, în România dinainte de războiu, voi am să facem neapărat politică? S-o fi făcut și s-o fi făcut mai bine decât

cum am făcut-o, decât cum continuăm s-o facem. Dar acolo, în Ardeal, în Basarabia, în Bucovina cu 300 000 de Români și cam tot atîția străini, dacă nu și ceva mai mulți...

D. Teofil Simionovici: Ceva mai mulți.

D. profesor N. Iorga: Dar aceasta n-are a face, fiindcă nu-i socotim pe acei veniți, ci îi socotim pe cei crescuți acolo. (Aplauze puternice unanime.)

La locul bun vine multă lume, și, dacă vine pentru muncă, nimeni nu-i zice nimic; dar hotărăște acela care a fost întâi acolo, care a tăiat codrul, care a pus cea dintâi sămîntă în pămînt. (Aplauze unanime, puternice și îndelung repetate.)

Cînd în Canada, pe care au făcut-o Canadienii, smulgînd toate rădăcinile din pămîntul unde tăiaseră trunchiurile copacilor, cînd în Canada s-ar aduna toate națiunile din lume, fiecare Canadian coborîtor din acei cari au tăiat codrii merei, ar avea de sute de ori drepturi mai mari decât acei care au venit pe locul pregătit de dînșii! (Aplauze.)

Aș fi dorit să nu facem politică. Eu n-am călcăt acolo, pentru aceea, ani de zile. Orice Ardelean știe că propaganda mea nu s-a zărit pe acolo. S-a făcut propagandă și de cine se pricepe și de cine nu se pricepe și mai ales de cine nu se pricepe, și de cine are interese care se pot mărturisi, și de cine are cîte un interes care nu se poate mărturisi.

Sînt fel de fel de oameni. Mai ales cînd trimiți oameni în părțile acelea, trebuie să fii cu mare băgare de samă. Acolo sunt suflete necăjite de secole întregi și nu trebuie zgîndărite cu adevăruri pe care acei ce le rostesc știu că sunt și altceva decât adevăruri. Și nu trebuie să introducem ura acolo unde noi — după ce am fost marii semănători de jertfe — trebuie să fim în același timp marii semănători de iubire! (Aplauze.)

Vom înțelege, domnilor, aceste lucruri, nu vom rîde de orice dușmanie; nu vom înțelege aceste lucruri, Dumnezeu să mă ia de pe pămînt înainte de a vedea rezultatul sfîșierii între noi înșine. (Aplauze) Și eu, cred

că trebuie să cărui acum, cînd suntem amenințați brutal și crud, și cine amenință brutal și crud ne face un bine; ne adorm cei cari se ascund și ne măgulesc; cei cari provoacă și pun mâna pe sabie, ne fac un bine, căci sabie avem și noi!

Eu, ca istoric, știu un lucru: Ardealul, noi l-am mai avut, și nu o dată. L-am avut și întreg, în zilele fericitului Voievod Mihai. L-am avut și în bucăți, la Bistrița, în părțile Hațegului, pe la 1200. L-am avut noi ca nație la început, tot. Ceia ce numește în documentele ungurești Terra Blaccorum și Silva Blaccorum, aceasta este țara noastră și pădurea noastră. Ardealul este ce se ocupă de regele Ungariei în dauna țării noastre și a pădurii noastre. și astăzi, Ardeleanul care zice că merge "în țară" reproduce cuvintele înaintașilor, adecă merge din locul stăpînit de cuceritorii, de stăpînitorii acestui loc, în locul națiunii sale. Acesta este înțelesul. (Aplauze puternice.)

Și, dacă este să corectez cuvîntul de "liberat", îl corectez în acest sens:

În sufletul lui, Ardeleanul n-a fost niciodată rob. Atunci cînd Statul a fost contra lui, el a creiat Biserica și a stat închis în Biserica lui ca într-un Stat, și Vădicii de acolo, aceia au fost domni, domni peste suflete, și cine este domn peste suflete, este domn și peste trupuri și peste tot ceia ce este în stăpînirea trupurilor.

S-a zis: "Piemontul românesc" de dincoace de munți. — Nu Piemont. Piemontul este pentru Italia o țară puțintel de departe, o țară care era pe jumătate franceză dincoace de munți. Abia la 1550 Piemontul a fost italienizat într-adevăr.

Dar, în ceea ce privește Vechiul Regat acesta al nostru, — ca să întrebuițez și eu odată, pentru plăcerea cui poate să-o aibă, această designație — în ceea ce privește România mea, România Regelui meu eliberator, a fericitului luptător Ferdinand I, regele generației mele, în ceea ce privește această Românie, ea a însemnat forma politică permanentă pentru întreg poporul românesc. (Vii aplauze în delung repetate.)

N-a fost o clipă în istoria Vechiului Regat, una singură, cînd Ardeleanul să zică: eu sunt aici și ei sunt acolo! și aşa va rămînea în totdeauna. O clipă nu s-a stîns în sufletul românesc de nicăieri sfînta candelă a nădejdii unității românești. (Aplauze puternice.)

Și crede cineva că suflarea unor copii încrezăți poate să facă astăzi a se pleca flacăra dreaptă a acestei candele?

Doamne! Domnilor, România sunt o națiune foarte curioasă. Pe Român, să nu-l zgîndărești niciodată; nu știi ce poate să iasă. Cel mai cuminte lucru este să-l lași în liniștea lui aparentă supt care se ascunde, — să ferească Dumnezeu pe cei ce vor încerca! Pînă acum pe acei ce s-au încercat, nu i-a ferit, și poate era pentru pedeapsa păcatelor lor.

Și, încheind, domnilor, să-mi dai voie să-mi aduc aminte de un moment, eu, care cred în anumite motive mistice care se amestecă în viața popoarelor. Fiindcă, evident, opinia aceasta se coboară în sufletul unui om, cînd vede ce era de noi după pierdereea a trei sferturi din țara noastră, și ce a fost de noi după trecere de cîteva luni de zile. Foarte frumos s-a făcut ce s-a făcut la Alba-Iulia, foarte frumos au făcut-o cărturarii înăuntru, foarte frumos, mai frumos ce au strigat țărani afără, cari ei au întemeiat țara aceasta nouă și către dinșii trebuie să meargă întăru gîndul nostru. Dar nu-i bucată de pămînt în Ardeal care să nu fie stropită de sîngele fecund al Românilor de dincoace. (Aplauze.)

Pe țărîna frămîntată cu sîngele nostru s-a proclamat libertatea Ardealului. (Aplauze.) și n-ar fi aşa de tare ceea ce avem noi astăzi, dacă ar fi numai, sau o cucerire de aici, sau o demonstrație de dincolo. Sîngele leagă, dar leagă de multe ori și taina aceasta care se amestecă în lucrurile omenești.

Părintele Macavei vedea — și a spus-o aşa de frumos — scenele înălțătoare de atunci. Văd și eu ceva. După războiu se aduceau cinstitele rămașite, care colindaseră prin Rusia, ale lui Mihai Viteazul, ascunse de profanarea care le aștepta aici. Le-am

purtat prin toată țara românească, loc de loc; veniau mulțimile de se închinău la acele sfinte oase, și, cînd am ajuns la locul de îngropare și sta să se închidă capacul de marmură, atunci Regele Ferdinand, din îndemnul său, — dacă a mai fost și un sfat, nu eu îl voiu spune —, a luat de la gîtuș său ordinul Mihai Viteazul și l-a pus alături de osul lui Mihai el Însuși. Legătura aceasta între trecutul depărtat și între prezentul pe care noi trebuie să-l apărăm, a fost pecetluită în acel moment. Puteri nevăzute se vor desface, dacă este nevoie, pentru a apăra ceia ce a fost de atîtea ori dreptul nostru realizat și ceia ce este astăzi neclintirea eternă a aceluui drept, în dosul căruia stă poporul întreg. (*Aplauze prelungite.*)

II.

Cuvîntare ținută pentru Liga Culturală la Fundația Dalles

Iubiti ascultători,

Emoția nu se repetă și prin urmare dv. nu veți asculta cuvintele pe care mi le-a smuls din inimă ședința de la Senat. Dacă atîi fi fost și dv. acolo, atîi fi împărtășit fără îndoială sentimentele mele. Aveam înaintea mea, între vorbitori cari s-au succedat la tribună, pe Mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, căruia îi amintiam cum l-am văzut într-un moment, în momentul cînd noi eram adînc în fund, învinși, dezarmați și despotați. Pentru sufletele slabe aceasta însemna un sfîrșit, și mulți au procedat aşa ca și cum ar fi fost într-adevăr sfîrșitul. Si el a venit cu aeroplanel pentru a cere guvernului românesc din acea vreme ajutorul pentru a lua în stăpînire Ardealul.

Atunci era guvern de generali — guvernul generalului Coandă, guvernul generalului Grigorescu — și guvernul a hotărît să facă actul îndrăzneț de a lua în stăpînire Ardealul. Cu ce? Nu cu o armată organizată și îmbrăcată, cu trupe înarmate și având tot ceia ce le trebuia pentru a lupta, ci cu ce ne

mai rămăsesese; și a trebuit să se alerge din depozit în depozit ca să se culeagă nenorocitele zdrențe cu cari s-au îmbrăcat ostașii cari veneau să ia în stăpînire țara dreptului nostru.

Vă puteți închipui dacă o astfel de amintire nu este de natură să învingă și sufletul cel mai tare și să aducă lacrimile în ochi.

Sîi am văzut tot acolo la Senat urcîndu-se la tribună generalul care cîndva a dus steagul românesc la Budapesta, un lucru pe care nu avem intenția să-l repetăm, deși, cînd te roagă cineva foarte mult, se poate întîmpla să cedezi. Nimeni nu are dorința de a reveni la Budapesta; dar, dacă sînt oameni cari doresc ca aceste fapte să fie înnoite, ce vreți? Se poate întîmpla să primim. (*Aplauze puternice și înDELUNG REPEtate.*)

Noi dorim pacea, noi dorim buna înțelegere. Eu vă mărturisesc că, în momentul acela mulți aveau o strîngere de inimă. De ce între două națiuni vecine, dintre care a noastră nu este bine s-o lăudam noi, dar despre cealaltă putem să spunem că fără îndoială este o națiune vrednică și care a adus servicii creștinătății și civilizației și raporturile dintre noi și dînsa n-au fost totdeauna rele — foarte dese ori au fost chiar bune — de ce, zic, pot avea loc anumite ciocniri? Acum cîteva luni de zile încercasem chiar să comunic vecinilor noștri printr-o carte tot ceia ce ne leagă împreună. Cartea a apărut, și era vorba și de o traducere în limba maghiară, pentru ca să afle în felul acesta că noi nu purtăm necaz nimănu.

Omul așezat în dreptul lui nu poate avea nici un fel de patimă. Are patimă cine este scos din locul care nu i se cuvine, din locul acela în care el avea sentimentul că este stăpîn prin cucerire și a fost stăpîn prin apăsare. Acela are patimă. Dar acela căruia i-a dat Dumnezeu să-și în-deplinească cea mai firească din dorințele sale și să ajungă în stăpînirea dreptului celui mai adevărat, acela nu poate hrăni nici un fel de sentiment rău față de altul.

Vedeam, vă spuneam, pe generalul Mărdărescu care, în clipa

aceia, crucea populația și restabilind o ordine pe care anumite patimi sociale o stricaseră acolo, a avut o bucată de vreme în stăpînire capitala Ungariei.

Am mai văzut la tribuna Senatului și pe generalul Văitoianu. N-am avut prilejul să-i spun în cuvântarea mea scurtă că-mi aduc aminte de o zi de la Iași, în care erau și unii generali foarte dispuși să termine cu războiul. Este trist că a fost așa, și este dureros pentru mine că trebuie să o spun. Au fost însă și generali care au crezut: Nu, mergem pînă la sfîrșit. și dintre aceștia a fost și generalul Văitoianu. Este drept, nu s-a putut merge pînă la sfîrșit, dar nu din vina generalului.

Ziceam că în acea clipă a fost o atmosferă de emoție care nu se poate reface înaintea unui auditoriu aşa de numeros. Sînt comunicări de acestea care se creiază numai cînd sînt puțini oameni, plini de amintiri, strînsi în același loc, și atunci ele se fac fără fraze și fără gesturi, fără fraze, care nu ne-au adus niciodată nimic și fără gesturi, care n-au nici un fel de valoare.

Iubiți ascultători, eu mai sunt sigur de un lucru: că niciodată fraza cea mai meșteșugată și gestul cel mai coregrafic nu pot produce asupra sufletului omenesc ceia ce produce cuvîntul cinsit, spus simplu, în mărturisirea unui adevăr și în apărarea unui drept. La fraze nu răspundem, iar de gesturi nu ne temem. (Aplauze puternice.)

Dacă am fost și amenințăți, față de aceste amenințări, vă întreb: a existat vreodată o națiune mai amenințată ca și noastră? Dar noi suntem crescuți prin amenințare. Cela ce este bun în noi vine din această veșnică amenințare. Ar fi fost rău dacă am fi avut vecini buni, care ne-ar fi ră zgătit, cine știe, în acest caz, ce secătură vanitoasă ar fi fost întregul popor românesc, căci din astfel de alintări iese totdeauna secături vanitoase, care încurcă lumea. (Aplauze puternice.) Am crescut, așa, răbduri, tari de fire și grei de os, gata de a ne împotrivi cu ghiarele și cu dinții primejdilor între care ne-am născut și în care am trăit,

căci suntem născuți din primejdie și suntem trăiți în primejdie; tot ceia ce este bun în noi vine din primejdie, și nu se poate să fim îndeajuns de recunoșcători cui trezește înaintea noastră încă una. Aceluia îi mulțumim pentru că aceasta ne trebuie.

Era cît pe ce să ne pierdem în netrebnice certuri politice, în întrecerea pentru rămășițele unui buget de multă vreme stors. Eram în primejdie să ne dedăm unei vieți de plăceri de care o parte din București, o anumită categorie din București, — de fapt cei mai puțini bucureșteni, — se îndulcise. Dar tresărirea aceasta a noastră de rezistență, hotărîrea noastră de a răspunde, la ceasul său, prin fapta care merge drept la tintă, aceasta vine de pe urma provocării. și, provocăți în felul acesta, ne simțim din nou oameni. Tineretul acesta se simte ceia ce trebuie să fie, și, în loc să-și caute dușmani imaginari, are înaintea sa acum o datorie de apărare, pe care o va ști îndeplini, cum au îndeplinit-o părinții multora dintr-înșii, ale căror oase zac amestecate cu țărna Ardealului, sfînjind-o în numele acestui vechiu Regat, apărător al tuturor. (Aplauze prelungite și îndelung repetate, ovații.)

Domnilor, ni se vorbește de stăpînirea noastră în Ardeal, de către unii oameni cari fără îndoială nu cunosc istoria; și, în materia aceasta, cînd cazi la examen, se poate întîmpla să nu te mai ridici. Căci, cînd o națiune, neștiind istoria, se apucă de lucruri împotriva căror însuși rostul istoric al unui pămînt și al unui neam se ridică, acea națiune cade și mai rău.

Se tratează situația noastră în Ardeal, de către unii oameni de undeva, ca și cum harta de astăzi a Europei ar fi ca harta Europei de pe vremea lui Napoleon I-iu. Îi abătea lui Napoleon I-iu, într-o zi să creeze un regat în cutare parte a Europei. Trimitea acolo armatele lui, și, cîtă vreme a fost învingător, a reușit să menține asemenea regate. Trimitea un rege de la dînsul și statonicia și o administrație franceză. Au trecut cîțiva ani de zile, Napoleon a fost învins o dată, a fost învins definitiv a două

oară, și atunci toate hotarele acestea s-au împrăștiat ca și cum nu ar fi fost niciodată. Lumea însă nu a revenit la rosturile cele bune, ci a revenit puțintel la hotarele de odinioară, prin tratatele de la Viena, ieșite din chibzuielile dintre diplomați, o speță la care se recurge adeseori, adică de căte ori vrea să aibă cineva o pagubă. S-a ajuns la o altă Europă decât Europa lui Napoleon I-iu.

Ei bine, oare situația pe care o are poporul românesc în puterea numărului său, în puterea muncii sale, a suferințelor sale, a singelui abia curs din vinele atâtior zeci și sute de mii de ostași, situația aceasta, care este și geografică, și etnografică, și socială, — fiindcă țărânamea acestor provincii este în rîndul întăriu o țărâname românească —, situația aceasta care este adînc istorică, se poate compara cu capriciile și cu născocirile aceleia întîmplătoare, de o repede scadență de desfînțare, ale lui Napoleon I-iu? Își închipuie cineva că lumea ar putea să reînceapă măcelărirea din timpul marelui războiu? Are încă o generație de sacrificat? Mai sunt încă vreo douăzeci de milioane de Europeani cari să se ceară îngropați, pentru ce? Ca să se rectifice anumite hotare, care, rectificate odată, apăsarea de odinioară ar reveni, pentru ca, pe urmă, dacă ar reveni această apăsare, să se facă prin revoluție ceia ce s-a făcut odată prin rezultatele unui războiu? Adecă își închipuie cineva că pielea românească s-a făcut aşa de aspră de la războiu pînă acum că ar mai suporta situația de altă dată din ținuturile eliberate, dacă mîine, prin cine știe ce nebunie a soartei, s-ar întoarce dominatorii de odinioară?

Nu se razimă cineva ca noi pe niște petece de hîrtie, pe niște pecețe sau pe consacrările diplomaților; se razimă pe tot ceea ce este mai temeinic, mai solid, mai fundamental, în viața unui teritoriu. Și, deși îmi închipui că la o zi ca aceasta și în dispoziția în care este tot acest tineret, nu e locul pentru o lectie de istorie, totuși, fiindcă vorba de aici va merge și aiurea, și prin urmare au oamenii de acolo ocazia să învețe lucruri neștiute, să-mi dați voie să vă arăt și

cîteva argumente în această chestiune. Dar conștiința dv. este aşa de sigură de drepturile românești încît nu aveți nevoie de nici o lecție de istorie, după cum, la nevoie, n-ar fi numai devenit necesară nici o lecție ostășească pentru ca tot poporul românesc să formeze o singură oaste la hotarul care nu se poate schimba. (Aplauze puternice.)

Lecția de istorie este însă pentru alții și această lecție de istorie le-o dau.

Domnilor, Ardealul acesta pentru noi, de altminteri, nu este un Ardeal, ci este o bucată de Tară Românească. Așa a fost întotdeauna. "Ardealul" este un nume unguresc și însemnează partea, cu toate pădurile, din Apusul Ardealului, pe cari au ocupat-o cîndva regii unguri, care mergeau înainte și mîncau din Tara Românească. Din această cauză, pentru Ardeleni, Ardealul adevărat este în Vest; în afară de dînsul, este Tara Oltului și Tara Bîrsei, care și acestea nu sunt decât fragmente din marea Tară Românească pe care o întîlnim și în diplomele regilor unguri de odinioară, cari rodeau neconitenit această "țară", cu gîndul de a ajunge pînă la munții Secuimii, cum au și ajuns. Deci acest Ardeal nu este un Ardeal, ci reprezintă uzurpațiile succesive și seculare în dauna poporului românesc, provincie creată de străini pentru străini, și căreia noi îi opuneam o unitate românească absolută sub toate raporturile și de-a lungul veacurilor.

Ardealul acesta are rîuri care sunt numite cu aceleași nume care se întrebucințau de vechii Traci sau de vechii Agatirși, pe vremea lui Herodot.

Cum se întîmplă că Oltul este Olt, Murășul este Murăș, Crișurile sunt Crișuri și Tisa tot aşa, cum se întîmplă că toate apele de acolo sunt numite și astăzi cu numele întrebucințate de cei mai vechi stăpînitori ai pămîntului? Aceasta nu însemnează o transmisiune neconitenă din depărtările acelea, cu atîtea secole în urmă, pînă în timpurile noastre? Fără îndoială că da. Și, atunci, cine au fost transmitătorii? Vorbesc adversarii permanenței românești pe malul stîng al Dunării și în Carpați de nu știu ce

populație slavă. Dar ce populație slavă? De unde populație slavă? Cîteva rămășițe de Șchei, ici și colo, erau ele capabile să transmită existența numelor celor mai vechi ale apelor ardelene? Nu sîntem noi, evident, transmitătorii acestor nume? Nu sîntem noi acei cari am dus conștiința acestor denominații din veac în veac, pînă în clipa de astăzi? Se poate să credă cineva că lucrul s-a făcut prin apariția în aceste regiuni a Ungurilor? Dar ei erau atît de puțini la număr încît nu au putut ocupa măcar un Ținut în Ardeal, o parte bine determinată din provincie, ci s-au răspîndit în oaze, în puncte, ici și colo, unde erau cetățile Voievozilor, salinele sau minele. Nu a fost o revârsare puternică a unei națiuni care nu mai încăpea în vechea ei albie. Și, dacă e aşa, poate crede cineva că aceasta a fost mai mult decît o cucerire regală? Rezultă lucrul acesta din faptul chiar că, după ce s-au acoperit acele cîteva puncte, de a doua zi au fost chemați coloniștii de pretutindeni, ca să umple locurile goale, ca să taie pădurile și, acolo unde nu eram noi, să se așeze.

Seamănă dar aceste oaze măcar cu o mare cucerire cînstită? Ardealul acesta, care a încăpățat numai încetul cu încetul în mîna regilor unguri, a fost colonizat cu Sași, așezăți și la mijlocul provinciei, și la Răsăritul și la Sudul ei. Nu arată aceasta oare nepuțința națiunii ungurești de a cîștiga pentru dînsa această provincie? Și nici o provincie cucerită cu armele și pe care o națiune nu o poate umplea cu viața ei, nu aparține înr-adevăr acelei națiuni.

Dacă Ardealul ne aparține, este că din veac în veac noi l-am umplut cu viața noastră, și, dacă vreți dv. nu numai ca această permanentă de graniță să se păstreze, dar dacă vreți ca din Ardealul acesta să se creeze o mare și puternică Românie, cum această națiune este în stare să o creeze, trebuie să umplem acest pămînt minunat cu viața noastră, supt toate raporturile. (Aplauze puternice.)

Aici stă îndemnul pe care-l îndrept către dv. Să nu credeți că

ajunge declarația de drepturi pe care au făcut-o la Alba-Iulia mîile de țărani români, și intelectualii, firește. Se întîmplă uneori să înceapă intelectualii și să continue țărani, dar sînt și foarte multe cazurile cînd țaranul face atîta zgomot afară, încît întelege și intelectualul dinăuntru. Sînt cazuri de acestea cînd intelectualii merg cu teoria mai greu, pe cîtă vreme poporul, cu simțirea lui viforoasă, merge cu mult mai răpede, și, cu vîjelia supt ferestrele de la Alba-Iulia, nu se puteau ținea multe ședințe. A fost una și hotărîtoare. Cînd a vrut badea, a vrut și Sfînta Biserică, a vrut și înalta intelectualitate, și a vrut și meștera politică, fiindcă mai ales acolo, cînd el vrea, toată lumea fără îndoială trebuie să vrea. Și toată lumea a vrut-o. (Aplauze.)

Pot să mai adaug încă un lucru: Credet dv. că noi, în apărarea acestui drept al nostru, ne răzimăm pe ce ar scrie într-un moment de primejdie învățății? Sau pe discursurile care s-ar rosti de la înălțimea unei tribune? Sau pe meșteșugul unei diplome? ori cît de scump plătită? Nu. Noi nu ne răzimăm pe așa ceva, ci ne răzimăm pe fenomenul acela ne-pregătit, instinctiv, elementar, care pe o națiune cum este națiunea noastră, o ridică de-odată, întrreagă, în picioare, nebîruită. (Aplauze puternice.)

Gîndiți-vă dacă a existat în marele războiu o națiune mai ne-pregătită decît a noastră și dacă era o națiune mai fără legături de cum eram noi. Am tot zăbovit, am tot combinat, am tot chibzuit, am tot amînat, pînă ce nu a mai fost nimănii care să aibă încredere deplină în noi. Una din cauzele pentru care nu am fost înarămati, a fost și aceia că nimănii nu mai avea încredere în niște oameni cari ziceau: acum vin, acum vin, și care nu veneau niciodată. Și, natural, unde există o astfel de pregătire, rezultatul nu poate fi decît acela care a fost în prima perioadă a războiului.

S-a spus atunci, după această perioadă, că s-a isprăvit cu poporul acesta. Și cînd s-a spus că s-a isprăvit cu poporul acesta, abia atunci poporul acesta a început. Am spus-o în Senat, ca să nu-și facă cineva iluzii

asupra acestui ciudat și misterios popor, care are nevoie de anumite împrejurări pentru ca să facă lucruri la care nu te aștepți. Și în general de popoarele cu manifestări neașteptate să te temi. Popoarele celealte, știi cum vor lucra într-un anume ceas, căci totul este chibzuit, totul este aranjat, dar cu popoarele din care gîlgîie deodată o putere minunată, în stare să sfărîme orice piedecă și să trîntească la pămînt orice dușman, cu popoarele acestea să nu te joci. Și, dacă vorba unui om bătrîn, care a avut și norocul de a cîrmui această țară și care cunoaște multe lucruri pe care înainte de acest noroc, pentru dînsul dureros, nu le știa, dacă vorba acestuia poate avea o înînîrare undeva, de aici pleacă o înștiințare pentru cine vrea să ne despoale ca să facă să revină ceia ce nu poate reveni: să nu se înșele cineva de blîndețea acestui popor, să nu inter-preteze rău sentimentele sale de pace și de prietenie cu toată lumea, să nu-și zică: iată oamenii aceștia au adormit. Fiindcă ajunge o singură atingere pe brațul nostru, pentru ca acela care s-a atins de dînsul să se învîrtească pe loc, cum s-au mai învîrtit mulți. (Aplauze puternice și repetate.)

Domnilor, ce ne îndeamnă pe noi la atitudinea aceasta, și chiar pe oameni de vîrsta mea, cari sunt datori să-și stăpînească gîndul, să-și potolească sentimentele, să-și cintărească bine cuvintele? Ce ne îndeamnă la această atitudine, care nu este deloc atitudinea noastră obișnuită în a manifesta?

Noi avem două forme de a ne manifesta: una, de care să nu se sperie nimeni. Sîntem grozavi, străbatem străzile în grup, spargem și cîte un geam ici și colo; se crede că este un cataclism, dar nu este cataclismul. Acesta este un fel de a manifesta. Dar este și un alt fel de a manifesta: cu gesturi reținute, dar manifestarea aceasta cuprinde întrînsa toate furtunile posibile și toate mîiniile care s-ar putea dezlaștui în clipa cînd ar fi nevoie de dînsele.

Ce ne îndeamnă, zic, la o asemenea atitudine? Este oare beția că am căpătat Ardealul într-un mo-

ment cînd nu ne așteptam? Dar poate fi vorba măcar de aşa ceva? Poate fi vorba măcar de cucerirea Ardealului? Se poate să pună cineva chestiunea aşa că, dacă la Alba-Iulia nu s-ar fi adunat un număr de intelectuali, de preotii, și mulțimea aceia de țărani, deci fără cucerire și fără manifestația aceia populară, ce am fi avut noi cu Ardealul? Dar vă rog, acolo nu era o graniță reală între două țări deosebite, ci o singură țară, de veacuri întregi, în mijlocul căreia era trasă o linie, a cărei schimbare, îndată ce împrejurările au permis-o, a fost lucru cel mai indicat și cel mai natural de pe lume.

Dar ce nu este comun între Ardeal și între noi? Luati d-voastră cea mai elementară viață: viața ciobanului și ridicăți-vă pînă la cea mai înaltă, viața intelectuală și viața Bisericii, și veți vedea că toate deosebirile sunt numai aparente, iar sub aparențele acestea se găsesc marile realități statornice.

Ciobanul nu este ardelean. Există numai cioban român, fiindcă ciobanul stă o parte din cursul anului sus la munte, și altă parte la şes, la Dunăre. Prin urmare el pleacă de acolo, din Munții Apuseni ai Ardealului, și ajunge pînă în Ialomița, pînă în Dobrogea sau în Basarabia de jos, batrîne și mai departe peste hotarele Basarabiei de jos și se duce pînă în Crimeia și Caucaz. Ei bine, astfel de oameni formează o țară. Și ce însemnează granița d-tale, Austriac sau Ungur, pe lîngă ultimul cioban care, cîntind, își mînă oile pe pămîntul românesc și care răspunde totdeauna în aceleași vorbe, care răspîndește aceiași poezie, aceiași muzică, aceiași ritm sufletesc? Marele reprezentant al unității românești a fost el, ciobanul acesta, cu oile lui. Iar, cînd agricultorul ardelean s-a putut mișca de la sine și a găsit pe malurile Dunării atîtea întinderi de pămînt nelucrate pînă atunci, el a fost acela care a creat, prin silințile lui, o agricultură sistematică și rentabilă.

În ce privește clasa mijlocie, clasa mijlocie a Ardealului a existat, deși noi nu i-am cunoscut îndeauns această existență. Acum cîteva luni

de zile, am tipărit actele Companiei grecești de la Brașov, ai cărei membri mergeau pînă la Focșani și pînă la Iași; toată Muntenia și Oltenia erau pline de reprezintanții acestei companii aşa-zise grecești din Brașov, dar care avea și membri slavi, macedonieni și români. Comerțul, acestia îl făceau în Ardeal și din Ardeal. Mai mult decît atât: a existat oare vreodată comerț ardelean în marginile singure ale Ardealului? Dar și comerțul Sașilor s-a întins spre Dunăre, pe Olt, pînă la Nicopole, prin vadul Slatinei pe linia care ducea la Giurgiu ori la Brăila. Ardealul nu a putut niciodată trăi fără această Țară Românească. Țara Românească, ea a creat și siguranța Ardealului, prin sacrificiile ei de sine, pentru toate națiunile ca și pentru Români. Cum a fost, țara aceasta a noastră de aici e veșnică răspînditoare de lumină națională pentru frații noștri de dincolo. (Aplauze puternice.)

Iubiți ascultători, fiindcă a fost vorba de viață economică, la Budapesta nu știi ce fel de istorici ai economiei politice sau economiști foarte politici — aceasta, fără îndoială, — au aruncat următorul argument: Ungaria trebuie refăcută, căci ea a constituit un model de unitate economică. Te întrebî mai întîi: care Ungarie? Ungaria Sfîntului Ștefan, creată de Papa, pentru un îndemn de cruciată? Aceasta ar însemna să vezi pe d. Gömbös apărînd de-odată pe culmile Carpaților cu crucea roșie pe umăr, strigînd "Dieu le veult" și plecînd la cucerirea Ierusalimului peste regiunile noastre! Pentru că vechiul regat ungar a fost creat de Papa pentru a se bate cu paginii. Dar d. Gömbös cu ce pagini să se bată?

Acesta este "Regatul Apostolic". "Regatul Apostolic" nu este nici teritorial, nici național. Poate să fie și mare și mic. A fost mare cînd erau cruciatele; nu mai sînt cruciatele, s-a strîns, frumos, în hotarele destul de convenabile pe care le are acum (applauze prelungite) și pe care toată ziua le poate umplea cu sentiment național. Însă sentiment național nu însemnează a căuta pricină vecinului

pentru a-i lua înapoi ceea ce, cîndva, tot dumneata i-a luat lui, ci sentiment național pozitiv creator, onest este acela care te face să orînduiești lucrurile bine în țară la d-ta.

Ce ar fi dacă s-ar recomanda doritorilor acestora de refacere a țării Sfîntului Ștefan o mică operație socială pe care noi am făcut-o? Noi am mulțumit pe țărani noștri; ba i-am mulțumit de multe ori în aşa fel, încît am stricat și creditul țării; dar, în sfîrșit, i-am mulțumit. Să le recomandăm vecinilor noștri să termine întăru cu toate chestiunile sociale de acolo și pe urmă să stea de vorbă cu noi. Dar o țară care nu a rezolvat nici o singură chestiune socială, o țară care reprezintă tirania cîtorva mii de oameni asupra unor țărani neliberați, nu o văd în condiții tocmai potrivite pentru a face operă de recucerire.

Dar spuneam că se aduce ca argument pentru această operă de recucerire faptul că vechea Ungarie era o admirabilă unitate economică. Zău? Unitate economică? În ce stătea această unitate economică? Dar Sașii din Ardeal către noi își îndreptau privirile. Tot comerțul lor se făcea pe liniile Moldovei și ale Țării Românești. Găsim pretutindeni la noi orașe întemeiate de Sași, dar mai ales în Moldova. Domnii noștri erau ocrotitorii firești ai comerțului săsesc. Sașii aceștia treceau pe la vadurile Dunării, cu mărfurile lor, și de aici provinea bogăția lor, însemnată și de covoarele din Biserică Neagră de la Brașov, iar nu din relațiile orașelor ardelene cu Occidentul, care se reduceau numai la a primi ceva marfă nemțească pentru a fi vîndută Turcilor, și viceversa.

Dar care sînt oare reprezintanții Apusului în orașele săsești din Ardeal? Unde sînt Italianii, unde sînt Germanii din Germania așezăți acolo? Nicăieri. În schimb, nu era oraș ardelean — cu toate privilegiile Sașilor — care să nu fie plin de elemente culese de la noi.

Ciobanii străbăteau deci toată Țara Românească unde își căutau cîștigul, iar, cînd era vorba de ostași, credeți dv. că Ardealul s-a apărat pe

culmile Carpaților ori s-a apărat, totdeauna, în Munții Apuseni? Ardealul s-a apărat cu Domnii și boierii noștri, s-a apărat pe malurile acestea ale Dunării.

Și, atunci cînd, și militarește, Ardealul formează o singură unitate cu noi, precum și supt alte raporturi este tot vechea unitate cu noi, precum și supt alte raporturi este tot vechea unitate dacică, cu amintirea marelui rege dacic Decebal, ce tot se vorbește de o împărțire care acum a revenit la unitatea sa naturală și care, revenind la unitatea sa naturală, nu poate fi sfărîmată de nici o patimă oarbă și de nici un interes van! (Aplauze puternice.)

Domnii noștri au intrat în Ardeal cînd au vrut. Pasurile le-au fost totdeauna deschise lor, și nu cunosc nici un singur caz în cari pasurile Ardealului să se fi închis vreunui Voevod muntean sau moldovean. Niciodată. Și, cu voie sau fără voie, cu autorizația stăpînului țării sau cu puterea armelor noastre, am avut neconenit părți din Ardeal. Atunci ce tot vorbesc domnii aceștia cari nu cunosc istoria? Pentru prima oară săt "Valahii" stăpîni în Ardeal? În afară de unitatea românească elementară, primordială, țărânească, ciobânească, din timpurile cele mai vechi, îndată ce a fost o Moldovă sau o Țară Românească, credetă dv. că s-au încurcat de granița Carpaților? Pe la 1270-1280, Litovoiu Olteanul, Jianul, era stăpîn pe toată Țara Hațegului și pînă în marginea Hunedoarei: și astăzi se simte urma acestei stăpîniri acolo. Ștefan cel Mare a avut Cetatea de Baltă, așezată chiar în mijlocul Ardealului, a avut Ciceul și Bistrița. Dar Secuii din armata lui, Secui cari au fost totdeauna legați de Moldova și ai căror urmași l-au privit pe Mihai Viteazul ca pe un liberator împotriva aristocrației maghiare? Cei mai credincioși ostași au fost ei, acești Secui. Matiaș Corvinul rîvnind la Coroana Cezașilor, în momentul acela orașele săsești scriau lui Ștefan cel Mare: "noi sătem sub apărarea Măriei Tale!". Iar episcopii din Râsăritul Ardealului erau sfîntiți în Moldova, și

episcopii din Apus, — pînă la Alba-Iulia — erau sfîntiți în Muntenia.

Prin urmare, supt toate raporturile esențiale, Ardealul acesta ne era deschis nouă și putea să fie stăpînit, fie și în bucăți, de Domnii noștri. Acesta este adevărul. Și nu o dată, în modelele strane ale bisericilor din Ardeal au stat Domnii Moldovei sau ai Țării Românești, iar preoții de acolo au sfîntit steagurile noastre.

Sîntem, dar, noi niște venetici, niște trimiși de soartă, niște exploataitori ai momentului, într-o țară împănată cu ai noștri, hrănîtă de viața noastră și deschisă oricînd mîndrelor expediții ale Domnilor noștri cari filfiliu steagurile lor de libertate deasupra mîilor de Români robiți de acolo, din Ardeal?

De aceia, domnilor, cînd a pornit războiul acela curtemurător de lume, cînd au pîrît toate așezămintele de pînă atunci ale Europei, noi am pornit liniștiți la îndeplinirea unei datorii elementare, cu ceea ce aveam și cu ceia ce n-aveam.

Nu știu dacă s-a vorbit la Cameră de Nicolae Filipescu. La Senat nu s-a vorbit. Omul acesta a întrupat la un moment dat toată dîrzenia naționii noastre în a cere neapărat — chiar cu prețul de a cădea o bucată de vreme în prăpăstia către care ne-ar fi împins datoria noastră — tot ceea ce era dreptul nostru. Și am pornit, deși știam că nu aveam cu ce lupta. Dar ce are a face? Ne ofeream la jertfă, calmi, căci era vorba de acea datorie a noastră. Am ajuns acolo și am dat de greu. Nu am întîlnit pe aceia care ne amenință astăzi; ei se retrăseseră și doar ne spuneau: peste noi treceți, dar în spatele nostru sunt alții cari sunt în stare să vă răspingă. Și am fost răspinși, am trecut granița înapoi, dar tot plini de aceiași hotărîre. Mulți dintre dv. au trăit acele zile și își aduc aminte de starea de spirit pe care am avut-o atunci; toți își ziceau: Ei și? O luăm de la capăt!

A mai fost un popor care a vorbit tot așa în ceasuri grele: poporul italian. Dv. știți cu cîtă greutate s-a realizat

unitatea italiană. Știi că un rege nobil, Carol Albert, a îndrăznit să atace Împărația lui Francisc Iosif. A fost biruit, și-a pierdut și Coroana, s-a retras apoi în Portugalia, unde a și murit; dar răspunsul pe care l-au dat Italienii după prima lor înfâringere a fost același, foarte simplu și foarte hotărît: "nu-i nimic; vom face-o din nou".

Ei bine, cînd un popor pornește cu astfel de sentimente, cînd zice: "ne luptăm cu ce avem, orice s-ar întîmpla și, dacă soarta nu este împotrivă, o facem din nou" aceasta înseamnă una din acele hotărîri naționale înaintea căroru nu poate să rămînă nici un fel de piedecă.

Și bine au făcut frații noștri, pe urmă, cînd am reapărut în Ardeal, că, ținînd seama de ideile curente din Europa și America, — marea țară care atunci dicta pacea —, bine au făcut că s-au adunat la Alba-Iulia și că au arătat, în acea frumoasă adunare, dorința lor de a fi alipiti la Țara Românească. Însă temeiul nostru nezguduit stă în această comunitate de viață între Români din toate provinciile, stă în dreptul nostru istoric care nu a fost întrerupt nici un moment și stă chiar în necesitatea de ordin european a prezentei drapelului național românesc pe amîndouă culmile Carpațiilor. (Aplauze furuноase.)

Lubiți ascultători, nu aş fi eu dacă nu aş termina și cu un sfat, cu un sfat care aş dori să fie ascultat nu numai cu urechile, care primesc orice, ci să se scoboare adînc în sufletele dv., și nu numai ale acelui tineret pe care l-am înștiințat în totdeauna că se pregătește pentru o viață foarte grea. Să nu-și închipuie cineva că va mai întîlni ceia ce a fost în vechea Românie: studii liniștite, funcțiuni asigurate, pensii plătite, plus atîtea plăceri cîte să facă viața omului comodă. Nu. Generația mea a făcut un lucru mare și greu sub neuitatul nostru rege Ferdinand, acărui icoană întrupînd însăși jertfa, a răsărit acum înaintea noastră. A făcut un lucru greu și foarte primejdios. Noi vă lăsăm dv. această greutate și această primejdie. De aceea, avîntul dv. disciplinați-l;

sufletele dv. tinere, supraveghiați-le; nu risipiți puterile pentru nimicuri, căci puterile acestea vi se pot cere într-un moment ca să lucrezi hotărîtor pentru tot viitorul acestui neam. Nu vă împrăștiați deci energiile, căci acestea pot să vă fie cerute într-unul din acele ceasuri cînd sentința istoriei se rostește din nou asupra drepturilor unui popor.

Și, astfel, adresîndu-mă dv., nu ca un șpitalitor la șpitaliți, ci ca un părinte la copiii săi, vă mai spun încă o dată rezervați-vă! Nu dați nici o dată impresia unei nervozități care înseamnă totdeauna slăbiciune, ci fiți cum era vechiul Român, acel "ține minte", care nu zicea nimic, care nu reacționa momentan, orice i-ai fi făcut, dar care, cu "ține minte" al lui în suflet, îți pregătea lucrul pe care nici nu-l visai, după cîtva vreme, la vremea lui.

Prin urmare, dv., tinerei, primiți încă odată sfatul pe care totdeauna vîl voi da, criticînd mișcările ușuratrice și îndemnîndu-vă către acea concentrare din care singură ieșe în adevăr fapte.

Dar, la vîrsta mea, am dreptul să dau sfaturi și oamenilor cari au trecut de vîrsta școlii, cari sunt dincolo de pragul Universității. Am dreptul să fac măcar aici, unde nu mă întrerupe nici un interes și nu poate striga nici o prostie; am dreptul măcar aici să spun foarte limpede un lucru, care este pentru toată lumea, și pentru acei de aici, dar mai ales pentru aceia de "dincolo", printre cari sunt și atîția oameni care s-au format citind "Sămănătorul" mieu, venit pe furiș, sau "Istoria Românilor", trecută supt cine știe ce fel de titluri și cari în chilile școlilor sau aiurea se furișau să cetească acele rînduri ieșite din condeiul meu.

Iată care este acest sfat, pe care, la Senat, l-am indicat numai, și pe care îl dau aici larg și deplin: Domnilor, războiul nostru nu s-a terminat cîtă vreme ne pîndește cineva, chiar dacă ținem un tratat cu nu știu cîte peceți înaintea lui. Războiul începează atunci cînd acela care se poate ridica împotriva d-tale

se recunoaște învins în aşa fel încât nu ar încerca niciodată să recapete ceea ce a pierdut. Războiul deci continuă, fără vârsare de sânge, dar cu stingere de multe vieți, căci o mulțime de oameni se ofilesc astăzi într-o luptă economică și mulți pier, neștiuți, de pe urma acestei lupte. Credeți oare că, pentru a face să se stingă vieți, trebuie să se tăie numai în carne omului? Nu este alt mijloc? Desigur că da.

Vedeți dv., România aceasta este foarte tolerantă, foarte nobilă, foarte dreaptă și foarte miloasă. Noi nu ne-am răzbunat, după războiu, împotriva nimănui. Un exemplu: cred că trăiește încă în Bucovina colonelul Fischer, acela care declară altă dată că nu cunoaște în acea provincie decât Germani, Evrei și trădători. Români, Ruteni, erau toți trădători, și îndată ce punea mîna pe un asemenea "trădător", își făcea deosebită plăcere de a-l spânzura. Acest colonel pînă acum cîtăva vreme trăia, și-mi pare că avea și o pensie. Ei bine, i-am zis noi ceva colonelului Fischer? Nu i-am zis nimic. Am intentat noi vreun proces atîtor omorîtori ai oamenilor noștri? Ferească Dumnezeu! S-a luat la noi vreo măsură împotriva gazetelor care ne defaimă? Nu. În schimb ieșe și aici, în București, cutare gazetă, care în fiecare moment își bate joc de noi. Gazeta aceasta apare nestinherită. Numai eu, într-o zi eram hotărît — cum nu prea sănătățeu constituțional (*aplauze*) din firea mea și cum n-aveam nici intenția să mă fac de acum înainte, fiind prea învechită păcatul — eram hotărît, zic, să-i opresc apariția. Era greu pînă începeam cu una; pe urmă mergeau la rînd și altele (*aplauze puternice*), și fără procese de presă. Barem, dacă o făceam, o făceam pe de-a-nțregul, curagios, cu tot simțul responsabilității.

Dar, vă rog, am dat noi în judecată vreun gazetar? A intrat cineva în temniță de pe urma injuriilor aruncate poporului românesc? Dar nu este alegere înaintea căreia guvernul românesc să nu cersească sprijinul chiar al dușmanilor săi din mijlocul

acelor naționalități care nu pot să se împace cu situațunea de acum.

Nu încheie oare toate guvernele cartele cu cutare categorie sau cu cutare alta dintre ei? Pe vremea mea, nu am încheiat nici un cartel cu iredentistii maghiari din Ardeal (*aplauze puternice*) și, dacă m-am întîles cu Sașii, aceasta am făcut-o fiind că ei m-au rugat. Eu însă nu am solicitat pe nimeni și nu am căutat să înving pe Români cu ajutorul unor oameni care pot fi foarte cum se cade, dar care în viața politică au acest dezavantaj, pentru conștiința mea națională, că aparțin altei națiuni.

Așa fiind, vă puteți închipui că omul în care nu dă nimeni, orice ar face, omul pe care îl măgulești a douăzi după ce îți face rău sau pe care îl prinzi conspirînd și, în orice caz, îl auzi acoperindu-te cu injurii, omul acela prinde curaj și, prințind curaj, situația noastră față de nemulțumiții cu dominanția noastră este, acum, după patrusprezece ani, ceva mai slabă decât situația din momentul cînd s-a stabilit stăpînirea noastră.

Am avut și am o mare considerație pentru Sași, cari sunt oameni muncitori, culti și inteligenți. Le-am spus-o de multe ori: decât să stați și să muceziți la Sighișoara sau la Mediaș, veniți dincoace, la București, la Galați, la Brăila, amestecați-vă în viața acestei țări, pe care s-o îndreptăm împreună către cea mai mare prosperitate. Nu mai cred însă că ar mai veni conducătorii Sașilor astăzi, — după ce noul episcop, d. Glondys, a declarat că dorește schimbarea tratatelor, în discursul solemn ținut după alegerea d-sale —, nu cred că ar mai veni Sașii, după cum au venit la mine îndată după război, cerîndu-mi să-i introduc în conștiința românească. Atunci mi-au dat și un memoriu, cu condițiile lor, autorizîndu-mă să șterg din punctele memorialului acelea pe care nu le-aș fi găsit întemeiate. Am și șters două, dar totuși au fost bucuroși de a fi fost introdusi de mine pe calea aceasta în societatea românească.

Și acum, iubiți ascultători, ajung și la sfatul meu. Este firească ambizia

unor oameni politici din Ardeal de a domina viața politică a României. De ce nu? Poate să ceară acest lucru și un Bucovinean și un Basarabean. Sîntem Români cu toții și fiecare ajunge după vrednicia lui. Însă, în locul unui amestec prea pronunțat în viața acestui vechi Regat, ar trebui să întelegă Ardelenii un lucru: că întăriu acolo, la dînșii acasă, este de consolidat stăpînirea românească, că întăriul lucru de făcut este acolo întărirea noastră în rolul care ne revine și că abia în al doilea rînd vin intrigile de partid, răsturnările de guverne și creațiunile de Ministere.

Trebuie să punem la luptă toată vrednicia noastră ardeleană pentru a ne întări stăpînirea în Ardeal. Ceilalți, adevărat, sînt mai puțini, dar sînt mai bogați și cultura este mai larg răspîndită în mijlocul lor, iar un om valorează nu numai prin cele două brațe ale sale și prin capul dintre cei doi umeri, ci un om în viață unei țări are importanță și prin ceia ce are în buzunare și prin ceea ce se cuprinde între tîmpile sale ca învățătură. Acolo în Ardeal este un războiu, din care astăzi nimeni nu trebuie să plece pentru nimicurile noastre bucureștene. Ceilalți nu vin la București: ei rămîn acasă și se întăresc, iar ai noștri, risipî în toate părțile, după interese de partid, dezertează de la prima datorie a lor.

Nu aş fi spus aceste lucruri în alte împrejurări, dar, cînd aud eu lupul urlînd în jurul stînii, am dreptul să spun ciobanului să nu umble pe la vecini (*aplauze puternice*), căci rostul lui este acolo, la stîna lui. (*Aplauze furtunoase.*)

Iar clasei politice de la noi, pe care o cunosc aşa de bine de mi-a înălbit barba în mijlocul ei, îi îndrept de aici un apel, care din nenorocire nu va fi ascultat. Aici, în România de pînă la 1919, nu este bine să ne facem de cap. Dacă este însă absolută nevoie să-și facă de cap cineva, poate s-o și facă. Dar în Ardeal, în Bucovina și în Basarabia, să nu-și facă de cap nimeni. (*Aplauze puternice.*) Să nu între acolo cu dihonie, cu dușmănia și cu mijloacele care s-au întrebuințat în

luptele politice de aici. Să-i lase pe oameni în pace. Ce au stricat pînă acum, cu semănarea de ură, măcar acum, cînd se vede furtuna la orizont, să încerce a drege. Să caute a reface solidaritatea românească în fiecare din Româniile pe care le-am eliberat. (*Aplauze puternice.*)

În felul acesta, cînd va fi o alegere în Tinuturile primejduite, oricine va ridica steagul căruia noi i-am frînt odată pentru totdeauna sulița și i-am sfîșiat pînza, să găsească nu un Român din cutare partid avînd ca dușman în față pe un altul din alt partid, ci orice încercare a nemulțămitilor cu dominația românească să găsească înaintea sa frontalul întreg al elementului românesc din Ardeal, Bucovina și Basarabia, sprînjînd de unitatea, în această privință, a elementului românesc din acest Vechiu Regat, care nu a jertfit cît a jertfit din singele scump al soldaților săi pentru ca, a doua zi, netrebnicia exploataților politici să creeze din nou starea de lucruri pe care a pecetluit-o odată blăstămul răzbunător al poporului românesc întreg. (*Aplauze furtunoase, ovațiuni.*)

CONSTANTIN DARDAN — UN ROMÂN ONEST ŞI CORECT

Constantin Dardan s-a născut la 10 iulie 1895, în comuna Bulboaca, județul Hotin. Rămînind orfan de tată de mic, a trebuit să-și cîștige singur existența încă din timpul copilăriei. A urmat mai întîi Seminarul, apoi Liceul "Ion Creangă" din Bălți. După terminarea liceului s-a înscris la drept la Universitatea din Varșovia de unde, după scurt timp, a fost recrutat în armata rusă, unde a rămas pînă la sfîrșitul războiului. După Unire s-a înscris la Universitatea din Iași, studiind dreptul. Cariera juridică a început-o ca avocat, și în foarte scurt timp ocupă posturile de magistrat, inspector juridic pentru județele Bălți, Soroca și Orhei, iar la vîrsta de patruzeci de ani ajunge prim-președinte al Tribunalului din Chișinău. În 1938, pe lîngă funcția de prim-președinte al Tribunalului, este numit de guvernul lui Carol al II-lea, primar al orașului Chișinău. În această funcție, datorită sărăguiniei și integrității sale, a făcut ordine în finanțele orașului, care fusese rău delapidată, cîștigînd astfel respectul cetățenilor. În 1940 s-a refugiat la București, unde a funcționat ca președinte de secție la Curtea de Apel, pînă în vara anului 1941, cînd Mareșalul Antonescu, îl numește Procuror General al Basarabiei și Transnistriei. În această funcție descoperă gropile comune din spatele Liceului "Donici", în care comuniștii ruși au îngropat, în vara lui 1940, multe victime. După 23 august 1944 este concentrat și trimis pe front în Cehoslovacia, unde, după un act de vitejie (cu un grup de soldați nimiceste o fortificație germană foarte bine înarmată), este decorat cu Steaua de Aur a României. Reîntors la București, devine șărăși președinte de secție la Curtea de Apel, rămînînd în această funcție pînă la plecarea Regelui Mihai din țară, cînd este arestat și închis pentru doi ani. După eliberarea din închisoare a fost mulți ani șomer.

Succesul profesional al lui Constantin Dardan nu s-a datorat numai faptului că a fost un jurist par excellence, ci și pentru că a fost un om foarte onest și corect. Născut la țară, unde a cunoscut nevoie și nedreptățile la care erau supuși consătenii, fără nici un fel de reprezentare în fața legilor, a considerat

sfîntă DATORIA de a face dreptate și a apăra această pătură a populației. În perioada cînd scopul avocaților era îmbogățirea lor cît mai rapidă, nu a fost ușor să rămînă fidel idealului său, fiind sărac dar cu conștiința curată. Si n-a avut nimic de regretat.

Împreună cu soția mea Stela, am avut fericirea de al cunoaște pe Constantin Dardan foarte bine și am fost chiar onorați să știm că el ne consideră ca buni prieteni. În multele ore de conversație — unele înregistrate pe bandă de magnetofon — pe care le-am avut cu dînsul, a invocat multe momente din viață sa cu accentuate implicații politice. Ne amintim bine, de exemplu, de cazul șoferului său care, oprind automobilul pe cînd Dardan se întorcea dintr-o inspecție de la țară, la 28 iunie 1940, n-a mai vrut să o pornească, spunînd că s-a stricat și nu poate să o repare. Dardan, a scos revolverul și îl-a pus la templă zicînd: "Dacă nu pornești mașina în cinci minute, rămîn și tu mort lîngă ea." Mașina a pornit imediat și ajungînd la Chișinău la timp a reușit să-și ia familia și să se refugieză. Un alt incident, mai complicat, a fost cînd Petru Groza î-a sugerat să apeleze la George Stere, președinte la Curtea de Casătie și la Boilă, președintele Tribunalului Poporului, în favoarea Mareșalului Antonescu, ceea ce a și făcut dar fără rezultat.

În California Constantin Dardan a venit în 1975 cu fiica lui, Adriana, locuind împreună cu ea și cu nepotul în Hollywood.

De cîte ori ne întîlneam, îmi spunea că nu mai are mult de trăit și de aceea cînd am luat prînzul împreună ultima dată, nu mi-am imaginat că vorbele spuse atunci anticipau un adevară trist: "Sînt că este ultima oară cînd mai ciocnîm paharul". I-am răspuns că vom ciocni și atunci cînd va sărbători o sută de ani. S-a uitat la mine cu un zîmbet amar și a zis: "Nu, dragul meu, nu o să mai ciocnîm... e timpul să mă duc,... mă așteaptă..." și a rămas privind în vag fără să mai spună o vorbă. La un moment dat mi-a zis: "Te rog, cînd vorbești cu Anton (Crihan), spune-i că îmi pare rău că n-am avut ocazia să-l mai văd o dată, și, dragă Ioane, să nu uitați frații basarabenî". S-a oprit la colțul casei și a ridicat bastonul în semn de salut. L-am urmărit în retrovizorul automobilului, stînd la colț, tot cu bastonul sus, pînă l-am pierdut în trafic....

Jon CEPOI
Los Angeles, California

Constantin DARDAN

UNIREA BASARABIEI CU PATRIA-MAMĂ*

Ziua de 27 Martie, pe care o comemorăm astăzi, este pentru noi, români, o zi de mare însemnatate, care a intrat pe veci în istoria mult încercatului popor român.

La 27 Martie 1918 români basarabeni, prin reprezentanții lor aleși în Sfatul Țării, au hotărât să scape de sub jugul Imperiului Rus și să revină la Țara-Mamă din trupul căreia provincia lor a fost smulsă în anul 1812, adică 106 ani în urmă.

Destinul nemilos a dorit să așeze Basarabia în imediata vecinătate cu cel mai necruțător și hrăpareț popor din lume — cu poporul rus, care în cursul secolelor a înghițit sau a subjugat tot ce a putut din jurul său, reușind să acapareze o mare parte din teritoriul întregului glob pămîntesc și după cel de-al doilea război mondial să țină sub dominația sa aproape o jumătate din statele europene; iar astăzi, după cum știți desigur, vrea să-și extindă influența peste întreaga lume.

În războaiele duse în secolele XVIII și XIX cu Turcia, care avea un drept de protectorat asupra Moldovei și Munteniei, armatele Imperiului Rus au invadat de mai multe ori cele două principate românești, jefuind de fiecare dată populația lor în modul cel mai barbar.

În anul 1812, încheind pacea cu

* Conferință rostită de **Constantin DARDAN**, fruntaș basarabean, fost primar al Municipiului Chișinău, înainte de răpirea Basarabiei și apoi președinte al Curții de Apel din București în cadrul comemorării organizate de Societatea "Viitorul Român", la 30 martie 1975, în sala Parohiei Ortodoxe Române "Sfânta Treime" din Los Angeles, California.

Turcia, Imperiul Rus a rupt din trupul Moldovei regiunea situată între Nistru și Prut, adică Basarabia, și a anexat-o ca o cucerire de război. Turcia nu avea dreptul să cedeze Rusiei teritoriul Basarabiei, căci acest teritoriu nu făcea parte din Imperiul Otoman. El aparținea Moldovei, asupra căreia Turcia avea dreptul de protectorat, pe baza unor tratate vecchi încheiate de Domnitorii Principatelor Române cu sultanii Turciei. Turcia era obligată să apere granițele Principatelor contra invaziilor străine, primind pentru aceasta un tribut anual, având dreptul să confirme alegerea domnitorilor, pe care o făceau boierii țării. Turcii nu aveau însă dreptul să trăiască și să aibă proprietăți în Principate. Prin urmare, rușii nu sunt îndreptățiti să pretindă că atunci cînd au luat Basarabia, aceasta făcea parte din Imperiul Turc, fiindcă ea aparținea de drept și de fapt Principatului Moldovei.

Nu este lipsit de interes să se știe că însuși Karl Marx, al cărui cuvînt pentru lumea comunistă este tot atât de sacru, ca pentru creștinii drept credincioși litera evangheliei, a fost de părere că Turcia nu putea să cedeze rușilor Basarabia, întrucât acest teritoriu nu le aparținea, făcînd parte dintr-o țară asupra căreia ei aveau numai dreptul de suzeranitate, adică de protectorat.

Numai că, din păcate, cînd e vorba de acaparare, Rusia comunistă, care ne-a răpit din nou Basarabia, nu a ținut seamă nici chiar de părerea marelui ei profet, căruia i se închină credincios timp de peste o jumătate de veac.

Precum se vede, deci, stăpînirea Basarabiei noastre de către ruși nu are altă bază decît lăcomia și forța.

Frații Români,

Eu m-am născut în Basarabia. Cu excepția anilor de studenție și de serviciu militar viața mea s-a petrecut, în provincia natală pînă în anul 1940, precum și în timpul celui de al doilea război mondial, aşa că eu cunosc bine cum s-a trăit în Basarabia, atât sub dominația Imperiului Rus, cât și după unire, în hotarele României Mari.

Până la revoluția din 1917 Rusia trăia sub regimul puterii absolute a țarului. Populația era împărțită în clase, dintre care nobilimea se bucura de diferite privilegii în detrimentul altor clase, mai ales al țărănimii. Școli erau foarte puține. Ignoranța era mare. Popoarele Rusiei nu au cunoscut niciodată libertățile cetățenești. Legile erau dure, pedepsele excesiv de severe. În afara de pedepsele ce se aplicau conform codului penal, mai exista și o măsură arbitrară foarte gravă, care dădea guvernatorului provinciei dreptul să trimítă, la propunerea organelor polițienești, fără nici un fel de judecată, în exil administrativ pe termen pînă la 5 ani, în diferite localități din Siberia, pe orice cetățean al cărui conduită nu inspira încredere. Basarabeni aveau alte necazuri în plus. În anul 1828 a fost desființată autonomia Basarabiei acordată la început. Limba română a fost interzisă în școli, biserică, administrație și justiție. Din cauza necunoașterii limbii ruse țărani moldoveni sufereau vexătuni și neajunsuri din partea autorităților. Deosebit de grea era mai ales situația tinerilor moldoveni în timpul serviciului militar în armata rusă, unde erau supuși celor mai umilitoare înjosiri, ofense și maltratări. În tot timpul dominației sale asupra provinciei noastre rușii i-au persecutat neîncetat pe moldoveni. Orice contact cu frații lor de peste Prut a fost categoric opriț. În scopul de a face ca Basarabia să-și piardă caracterul ei omogen de pămînt românesc și pentru a înbăuși numărul românilor, autoritățile au recurs la colonizări masive, aducînd în Basarabia ruși, ucraineni, nemți, bulgari, găgăuzi și alte naționalități, pe care i-au aşezat pe pămînturile noastre strămoșești și i-au împrietărit cu cîte 60 ha de fiecare cap de familie. În schimb moldovenii au fost siliți să muncească în condiții foarte grele pe moșiile boierești; fiind împrietăriți cu cîte 9 ha de pămînt abia în anul 1868, cu 56 ani mai tîrziu decît coloniștii.

Poporul român are însă o forță spirituală și morală cu totul neobișnuită.

Prin aceste însușiri ale sale se explică faptul că nu s-a pierdut printre străini, ci dimpotrivă, i-a asimilat pe mulți dintre aceia, care fuseseră aduși în mijlocul lui, ca să-l desființeze și după cîțva timp de trai comun î-a făcut să-și uite obîrșia. Autoritățile Imperiului Rus nu au reușit să-i facă pe moldovenii basarabeni să-și piardă obîrșia lor românească. Ei și-au păstrat graiul, credința și obiceiurile strămoșești, simțindu-se superiori cotropitorilor. După un veac de viață sub dominația rusească satele moldovenești se găseau în aceeași situație în care erau în momentul când au fost rupte din teritoriul Moldovei. În aceste sate nu vorbeau rusește decît preotul, învățătorul, dacă era școală și în cazuri rare — primarul.

Revoluția rusă din 1917 a pus în discuție problema eliberării tuturor popoarelor subjugate de ruși. Prin proclamația Guvernului rus din 25 Septembrie 1917 s-a recunoscut tuturor popoarelor dreptul la auto-determinare. În Basarabia mișcarea de eliberare a fost inițiată și condusă de moldoveni, care reprezentau majoritatea populației.

Frații Români,

N-am să insist asupra evenimentelor care au dus la proclamarea autonomiei Basarabiei, înființarea Sfatului Țării și proclamarea Unirii cu România la 27 Martie 1918. Despre aceste evenimente s-a scris și s-a vorbit mult. O descriere a lor obiectivă se poate găsi în broșura dlui profesor universitar Anton Crihan intitulată: **Cum s-a făcut Unirea Basarabiei cu România?**. Broșura conține cuvîntarea dlui Crihan la postul de radio "Europa Liberă" în Martie 1968, cu ocazia aniversării de 50 ani de la Unire.

Voi menționa în treacăt că în luniile Aprilie și Mai 1917 s-au ținut în Basarabia numeroase congrese și mitinguri, care cereau autonomia provinciei. Rolul hotărîtor în mișcarea națională l-au jucat însă, militarii, care în Iulie 1917 au format aşa-zisele Cohorte Moldovenești, ca să ia sub ocrotirea lor mișcarea națională, grav

amenințată de hoardele de soldați ruși, care treceau în debandadă de pe front, prin Basarabia spre Rusia. Comitetul Central al soldaților și ofițerilor moldoveni, înființat în Iulie 1917, a convocat la Chișinău Congresul Militarilor Moldoveni, care s-a adunat la 20 Octombrie. Congresul a proclamat autonomia Basarabiei, înființarea Sfatului Țării într-o atmosferă de mare entuziasm. La 27 Martie 1918 Sfatul Țării a votat Unirea. Bineînțeles că întreaga mișcare națională din Basarabia a fost însuflare și condusă de cîțiva fruntași, care, cu excepția domnilor Pan Halippa și Anton Crihan, au trecut la cele eterne. Odihnă să le fie usoară și pomenirea Patriei recunoșcătoare — veșnică.

Pan Halippa, arestat de organele N.K.V.D.-ului sovietic în București, la intrarea trupelor sovietice în România, a fost deținut în închisorile comuniste și în Siberia. După o lungă deținere a fost lăsat să se întapoieze în Patrie. Guvernul comunist român i-a acordat o pensie. În prezent în vîrstă de peste 92 ani, acest Matusalem al mișcării naționale basarabene trăiește în București. Să-i urăm să mai trăiască în pace și liniște încă mulți ani sănătoși și fericiți, să vadă odată revenirea Basarabiei la sînul mamei ei România.

Domnul Anton Crihan a fost unul dintre cei mai activi fruntași ai mișcării de eliberare a Basarabiei de sub jugul rusesc și de unire a ei cu România. El a înființat Cohortele Basarabene și a fost comandantul lor. Tot el a format Comitetul Central al soldaților și ofițerilor moldoveni și a inițiat convocarea Congresului din 20 Octombrie 1917, fără de care autonomia Basarabiei nu s-ar fi proclamat și nici Sfatul Țării nu s-ar fi constituit.

Domnul Anton Crihan a fost apoi autorul legii de reformă agrară. Mai tîrziu în calitate de Subsecretar de Stat la Ministerul Agriculturii, dl Crihan a obținut înființarea în Basarabia a Institutului de Agronomie, care a promovat în decursul anilor mai multe cadre de valoroși specialiști în domeniul agriculturii. În prezent dl Crihan se află în America, în or. St.

Louis. Domnul Crihan cu prestigiul său cunoscut poate să susțină cauza provinciei noastre căzute din nou în robia aceluiași cotropitor. Să-i urăm viață lungă și multă sănătate, pentru continuarea luptei de eliberare a Basarabiei.

La 27 Noiembrie 1918 Sfatul Țării a ținut ultima sa ședință, cînd a votat cu multă însuflețire proiectul de reformă agrară pentru Basarabia, a renunțat de aici înainte la toate condițiile rezervate prin actul Unirii din 27 Martie 1918, inclusiv la autonomie. După aceasta Sfatul Țării s-a dizolvat și Basarabia a aderat la viața celorlalte provincii românești.

Frații Români,

Acei care ați trăit în România între cele două războaie mondiale, adică între anii 1918-1940, cunoașteți viața Țării noastre din acea vreme, inclusiv viața Basarabiei dezrobite.

Îndată după Unire a fost introdusă limba română ca limbă oficială în toate instituțiile de stat, în biserică și în școli, de unde fusese izgonită de ruși. Totodată s-a introdus învățămîntul primar obligatoriu și s-au înființat școli în toate comunele și satele basarabene. În 1914 nu exista nici o școală românească; iar în 1920 erau 1 233 de școli primare. S-au deschis licee, școli secundare și învățămînt tehnic în toate orașele. Acestea au scos pe copiii satelor din întunericul și ignoranța în care au zăcut înaintașii lor mai bine de o sută de ani. Înlesnirile acordate de stat, sub formă de burse, cămin și cantine au îngăduit celor mai slători copii să-și continue studiile în licee și universități. Din pătura țărănească basarabeană au ieșit multe elemente valoroase în toate domeniile vieții noastre publice.

Reforma agrară votată de Sfatul Țării și pusă apoi în aplicare a scos din starea de mizerie pe țărani îi cei mai săraci, care neavând pămînt trebuiau să muncească pe moșiiile boierești.

Treptat s-a extins asupra Basarabiei legislația românească, în primul rînd Constituția, una dintre cele mai avansate și mai democratice din lume. Acestea au dat basarabenilor

drepturi necunoscute de ei pînă atunci, ca inviolabilitatea persoanei și a domiciliului, libertatea conștiinței, a cultelor, a presei, a întrunirilor și a asociațiilor. Toate aceste drepturi cetățenești erau aplicate cu strictețe. Asemenea drepturi există și în Constituția României comuniste, ca și în Constituțiile celorlalte țări de sub cortina de fer și chiar în Constituția stalinistă; numai că ele figurează ca niște ornamente de fațadă, să zicem, ca acele fructe sau legume frumoase, care pot fi admirate în geamurile aprozarelor din Patria noastră. Cînd vrei să le cumperi primești răspunsul că nu sunt de vînzare, sunt pentru vitrină.

Legile penale prevedea obligația că nici un cetățean nu putea să fie reținut de poliție mai mult de 24 ore, iar în cazuri excepționale 48 ore. Nimenea nu avea voie să intre în casa omului fără învoiearea acestuia sau ordinul scris al justiției. Nici un cetățean nu putea fi arestat decât în baza unui mandat de arestare emis de judecătorul de instrucție, confirmat de Tribunal. După 30 de zile mandatul de arestare era revizuit de Tribunal. Pedepsele în general erau modeste, raționale și drepte. În caz de dubiu judecata era în favoarea acuzatului. Hotărîrile primei instanțe erau controlate de două instanțe superioare, așa că aş putea spune: pe conștiința mea de fost magistrat în România pînă la instalarea regimului comunista — deci și în Basarabia — că un om nevinovat nu putea să rămînă condamnat. Judecătorii erau inamovibili și nu puteau fi siliți să pronunțe hotărîri contrare conștiinței lor.

În scurtă vreme moldovenii basarabeni s-au adaptat într-atât la noua viață încît nu se mai deosebeau cu nimic de toți ceilalți români. Ocrotiți de legi civilizate, în pace, liniște și bunăstare materială și-au dus basarabenii viața după Unire. Din păcate, fericirea noastră a fost de scurtă durată și s-a spulberat ca un vis frumos. În ziua de 26 iunie 1940 Uniunea Sovietică a dat ultimatum României să cedeze Basarabia și Bucovina de Nord în termen de 4 zile.

De aci începe calvarul nostru, Golgota Neamului Românesc.

Frați Români,

La 22 iunie 1941 România a intrat în război alături de Germania, în contra Rusiei Sovietice, pentru a elibera Basarabia și Bucovina de Nord. În ziua de 9 iulie 1941 a fost recucerit orașul Chișinău, Capitala Basarabiei. La începutul lui August 1941 am fost trimis de Ministerul Justiției din București în Basarabia, să constat în ce stare se aflau clădirile instanțelor judiciare după retragerea armatelor sovietice. Am găsit Chișinăul meu drag, odinioară atât de mîndru și frumos, în totală ruină. Casele pe principalele străzi au fost dinamitate de ruși înainte de plecare și aruncate în aer. De sub ruinele unora din ele venea miros de cadavre. Nici nu s-au sinchisit de viețile oamenilor cînd au distrus clădirile cu dinamită.

M-am oprit lîngă ruinele Primăriei — odinioară un palat de rară frumusețe în stil venețian, pe care tocmai eu îl reparasem cu trei ani înainte, pe cînd îndeplineam în mod provizoriu funcția de primar. În cîteva clipe am fost înconjurat de un grup de localnici. Se vedea după fețele lor că de mult au suferit într-un singur an dar în acele clipe erau veseli, fericiti, îmi strîngeau mîinile, unii mă îmbrățișau și spuneau: "HRİSTOS A ÎNVIAT"; deși sărbătorile de paște trecuseră de mult. Prin aceste cuvinte voiau să spună că au revenit la viață, pe care o credeau pierdută.

La începutul lui Septembrie justiția română și-a reluat activitatea în întreaga Basarabie.

Într-o zi pe cînd treceam prin fața unei vile de la marginea orașului, un băiat în vîrstă de vreo 8 ani, mi-a spus că sub ocupația sovietică aproape în fiecare noapte se auzeau împușcături din această vilă. Am intrat în curtea viley și am dat în spatele ei de o groapă lungă, proaspăt astupată cu pămînt. În calitatea mea de procuror general, pe care o aveam atunci, am dat dispoziție să se facă cercetări. Cînd s-a destupat groapa au fost găsite în ea 72 de cadavre,

intrate aproape în totală putrefacție. S-au putut identifica numai trei victime. Din cercetările făcute s-a stabilit că toți acești oameni au fost împușcați de organele N.K.V.D.-ului într-un beci din clădirea de alături și apoi aruncați în groapa din curtea vecină. Clădirea în care se făceau execuțiile era tocmai acea clădire istorică, în care s-au ținut sedințele Sfatului Țării și s-a votat Unirea pe care o comemorăm astăzi. S-au mai găsit gropi cu oameni împușcați și în alte părți, chiar și pe cîmpuri. Afară de cei uciși și a căror număr nu s-a putut stabili, 150 000 au fost trimiși în Siberia. Numărul total de fiți ai Basarabiei care au plătit cu viața sentimentele lor românești și dragostea față de Patrie nu se va ști niciodată.

În anii de război viața a decurs aproape normal. Frontul era departe. Rușii nu aveau destulă aviație să ne bombardeze. Abia în anul 1944, după ce a primit ajutorare massive de la Anglia și Statele Unite, armata sovietică a putut să se redreseze și să treacă la contraofensivă. Războiul a fost pierdut de noi. Basarabia și Bucovina de Nord au căzut din nou în robie.

Dragi Compatrioți,

Socotesc că, sărbătorind cea de a 57-a aniversare a Unirii Basarabiei cu Patria ei Mamă România, prima noastră datorie este să ne îndreptăm rugăciunile noastre către Cel Atotputernic să izbăvească scumpa noastră provincie de sub jugul cotropitor și să ocrotească viețile fraților noștri nenorociți, rămași sub ocupație străină.

Consider, apoi că am săvîrșit un act de neîngăduită ingratitudine, dacă nu am pomeni și deplinge pe acei basarabeni, care pentru sentimentele lor patriotice românești au fost exterminați de N.K.V.D.-ul sovietic sau sînt chinuți în închisorile și lagărele de muncă silnică sovietice.

Este de asemenei de datoria noastră să ne aplăcăm capetele și să evocăm cu smerecie și adîncă recunoștință suprema jertfă adusă pe altarul Patriei de cei 500 000 ostași români, care și-au dat viața pentru

dezrobirea Basarabiei, împreună cu Mareșalul Ion Antonescu. În memoria lor să ne ridicăm în picioare și să păstrăm un minut de reculegere.

Frații Români,

Timp de 22 ani, de la 1918 pînă în 1940, ziua de 27 Martie, zi de importanță istorică pentru Basarabia, a fost sărbătorită cu multă însuflețire și veselie, de toți români, ca o zi de mare sărbătoare națională.

Azi o sărbătorim cu inimile cernite. Dar astă nu înseamnă că facem un prohod Basarabiei. Pe această lume nu e nimic nemuritor, totul trece, totul se macină de necruțătorul timp. Istoria cunoaște prăbușirea multor imperii puternice. Numai în cursul vietii mele au pierit trei imperii: Rus, German și Austro-Ungar. Va veni timpul când se va destrăma și imperiul communist sovietic.

Atunci scumpa noastră Basarabie, pe veci eliberată, se va întoarce acasă, în sînul Patriei și pe toată întinderea României întregite în granițele ei firești, de la Nistru pînă la Tisa, va răsuna din nou cîntecul libertății:

**Deșteaptă-te, Române, din somnul cel de moarte,
În care te-adînciră barbarii de tirani...**

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Ion BUGA
Universitatea de Stat
din Moldova,
Chișinău

REALIZAREA FIREASCĂ A DREPTULUI NAȚIILOR LA AUTODETERMINARE*

Unirea Basarabiei cu România a fost una dintre cele mai controversate probleme din istoriografia postbelică, în special cea sovietică. Denaturări serioase ale istoriei Marii Uniri a Românilor din anul 1918, spre regret, mai persistă și azi în lucrările unor autori nostalgici și în publicațiile românofobe. O atare situație obligă istoricii și juriștii să insiste asupra argumentării caracterului firesc al Marii Uniri și a concordanței ei cu dreptul internațional. Or, Unirea Basarabiei cu România în anul 1918 trebuie considerată o realizare firească a dreptului națiilor la auto-determinare. În acest sens, problema este foarte actuală atât din punct de vedere științific, cât și din punct de vedere politic. Accesul la arhive, altă dată strict secrete, favorizează efectuarea unor noi investigații științifice fundamentale privind istoria contemporană a neamului românesc.

Astfel, în condițiile actuale, de dispariție a monopolului ideologic totalitar, se creează condiții reale ca procesul Unirii Basarabiei cu România, în special, și Marea Unire, în general, să fie abordat în cadrul istoriei

universale și a normelor de drept internațional. Acest fapt va înlesni dezmințirea interpretărilor tendențioase de altă dată și va asigura evitarea unor noi erori în această problemă.

Unirea Basarabiei cu România în 1918 nu poate fi concepută și tratată corect, dacă ea va fi separată de întreaga istorie a mișcării de eliberare națională și de cea unionistă a românilor din toate teritoriile naționale românești. Totodată, Unirea Basarabiei cu România nu poate fi separată nici de mișcarea de eliberare națională din întreaga Europă a sec. XIX și înc. sec. XX, cînd problema națională era dominată de doctrina **principiului naționalităților**, secolul al XX-lea fiind numit chiar “**Secolul naționalităților**”.

Concepția despre **principiul naționalităților**, precum se știe, a fost formulată de către **gînditorii** din veacurile XVII-XIX (filosofi și juriști) în baza mișcării de emancipare a popoarelor și proclamă **libertatea națiunilor**, adică **dreptul națiunilor** de a dispune de ele însele conform aspirațiilor și voinței lor comune, altfel zis — **dreptul națiunilor la auto-determinare**.

Mișcarea națională de eliberare a românilor a fost influențată binefăcător atât de doctrina principiului naționalităților, cât și de concepția **Supremației Națiunii**, consfințită de către Marea Revoluție Franceză în “Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului” din 26 august 1789. Punctul 3 al acestei Declarații prevedea: “Principiul întregii suveranități rezidă în mod absolut în Națiune. Nici o persoană nu este îndreptățită să exercite puterea care nu emană de la Națiune”. Prin “De-clarația drepturilor omului și a ce-tățeanului” Națiunea a devenit **subiect al dreptului internațional**.

Principiul naționalităților și concepția supremăției Națiunii au influențat binefăcător doctrinele științifice și politice, precum și normele de drept

* Comunicare prezentată la Conferința Internațională “80 de ani de la Unirea Basarabiei cu România”, Chișinău, 27—28 martie 1998.

internațional. Până și programul oficial al bolșevicilor, adoptat la cel de-al II-lea Congres în 1903, recunoștea **dreptul națiilor la auto-determinare**. În lucrarea sa “Re-voluția socialistă și dreptul națiilor la autodeterminare” (1916) V.I. Lenin scria literalmente următoarele: “Dreptul națiilor la auto-determinare în-seamnă exclusiv dreptul la neafîrnare în sens politic, dreptul la liberă despărțire politică de nația asu-pritoare”.

Mișcarea națională de eliberare a românilor din Basarabia și Transnistria de la începutul sec. XX era parte integrantă din mișcarea națională generală a românilor din toate teritoriile naționale românești, dar, totodată, era influențată nemijlocit și de revoluția rusă și propagarea masivă de către bolșevici a lozincii recunoașterii dreptului națiilor la autodeterminare. V.I. Lenin recunoștea existența la începutul sec. XX a unei puternice mișcări naționale la periferiile Imperiului Rus. În lucrarea “Despre dreptul națiilor la autodeterminare” (1914) Lenin recunoștea că și **românii** (anume aşa îi numește Lenin) din Basarabia erau atrași în mișcarea de eliberare națională, accentând că “tocmai particularitățile istorice concrete ale problemei naționale din Rusia fac ca recunoașterea dreptului națiilor la autodeterminare să fie la noi o problemă atât de vitală în epoca prin care trezem”. Lenin considera că în problema națională capitalismul cunoaște două **tendințe istorice**, care “alcătuiesc o lege universală” a capitalismului. Prima tendință este formulată de Lenin astfel: “trezirea vieții naționale și a mișcărilor naționale, lupta împotriva oricărei asupriri naționale, crearea statelor naționale”.

După revoluția din februarie 1917 și prăbușirea monarhiei țărănești, Guvernul Provizoriu a recunoscut dreptul popoarelor la libertate. Venind la putere, Guvernul Sovietic prin Decretul despre pace (25 octombrie 1917)

și prin “Declarația drepturilor popoarelor din Rusia” (2 noiembrie 1917), semnată de Lenin și Stalin, a recunoscut puterea principiului libertății naționalităților.

În baza celor expuse putem afirma, că lupta românilor din Basarabia, anexată de Rusia în 1812, pentru autodeterminare, pentru despărțirea politică de la Imperiul Rus și Unirea cu Patria-Mamă România, cu frații săi de sînge, nu contravenea normelor de drept internațional, nici doctrinei politice a bolșevicilor și nici decretelor Puterii Sovietice. Astfel, Unirea Basarabiei cu România, realizată acum 80 de ani, a fost firească și legitimă.

Este necesar să subliniem în mod deosebit, că lupta românilor basarabeni pentru reunirea cu Patria-Mamă România a fost înțeleasă și sprijinită multilateral nu numai de către România, dar și de mariile puteri, în special de către Franța și S.U.A.. Precum se știe, Președintele S.U.A. Wilson a proclamat la 8 ianuarie 1918 un Program de pace din 14 puncte, care recunoștea dreptul popoarelor la autodeterminare și care a constituit baza negocierilor și a tratatelor de pace de la Paris. Punctele 10 și 11 din acest document se refereau direct la România și prevedeau sprijinul românilor din teritoriile ocupate în lupta pentru realizarea drepturilor lor legitime la autodeterminare. Cele 14 puncte reflectau fidel principiul fundamental expus de Wilson la 2 aprilie 1917 în adresarea către Congresul S.U.A., prin care cerea declararea războiului împotriva Germaniei, dar sublinia că pentru ca pacea postbelică să fie durabilă, ea trebuie să se bazeze pe dreptul popoarelor, și nu pe dreptul guvernelor, mari și mici, și dreptul oamenilor de pretutindeni să-și aleagă modul de viață și ascultare”. (Keith Hitchins. Conștiință națională și acțiune politică la români din Transilvania (1868-1918), Cluj, “Dacia”, 1992, p. 169). Este foarte important

să reținem, că destinul tuturor românilor, inclusiv al românilor din Basarabia, la începutul sec. XX a fost determinat și de sprijinul oficial al S.U.A. acordat spiritului de unitate națională și aspirațiilor naționale ale românilor de pretutindeni. La ședința Guvernului S.U.A. din noiembrie 1918, Președintele S.U.A. Wilson a menționat: "Guvernul Statelor Unite nu este nesimțitor la aspirațiile poporului român din afara și din lăuntrul Regatului. Le-a urmărit atent luptele și suferințele, sacrificiile pentru cauza eliberării de dușmani și opresori. Guvernul Statelor Unite este pe deplin alături de **spiritul de unitate națională și aspirațiile naționale ale românilor de pretutindeni** (s.n. — I.B.) și nu va omite la momentul oportun să exercite influența sa pentru ca drepturile politice și teritoriale ale poporului român să fie cîștigate și respectate de orice agresiuni străine" (Keith Hitchins. Conștiință națională și acțiune politică la români din Transilvania (1868-1918), Cluj, "Dacia", 1992, p. 178).

Că Unirea Basarabiei cu România este o realizare a dreptului națiilor la autodeterminare denotă concludent și conținutul actului Unirii Basarabiei cu România, votat la 27 martie (9 aprilie) 1918. Declarația adoptată de Sfatul Țării conține o argumentare științifică și juridică fundamentală a legalității Unirii, subliniind în mod deosebit că "Basarabia, în puterea dreptului istoric și a dreptului de neam, pe baza principiului că no-roadele singure să-și hotărască soarta lor de azi înainte și pentru totdeauna, se unește cu mama sa România".

Legitimitatea Unirii Basarabiei cu România, realizare a dreptului națiilor la autodeterminare, a fost recunoscută prin tratatele internaționale de la Paris (1919-1920), în special în Tratatul semnat la 28. X. 1920 de către 5 state victorioase: Anglia, Franța, Japonia, Italia și România. Referindu-

se la acest aspect Nicolae Titulescu, delegat permanent al României în Liga Națiunilor, scria în 1924 următoarele: "În 1918, prin autodeterminarea locuitorilor ei (s.n. — I.B.), Basarabia s-a reunit cu România printr-un act de dispoziție voluntară care trebuie să aibă o mare valoare politică și morală din moment ce a fost consacrat printr-un document internațional datat în 28 octombrie 1920, purtînd patru semnături importante: cea a Italiei, a Marii Britanii, a Franței și a Japoniei" ("Unirea Basarabiei cu România, 1918-1927", *Documente*, București, "Globus", 1993, p. 35).

În cele expuse mai sus a fost făcută doar o încercare de a atrage atenția cercetătorilor asupra necesității unor investigații mai ample privind problema Unirii Basarabiei cu România, ce trebuie examinată prin prisma realizării dreptului națiilor la autodeterminare, reîntregirea Basarabiei cu România fiind un act istoric inconfundabil în întreaga istorie a basarabenilor.

CUVÎNTĂRILE DEPUTAȚILOR ȘI SENATORILOR ROSTITE ÎN CADRUL ȘEDINȚEI PARLAMENTULUI CONSACRATE ACTULUI UNIRII BASARABIEI CU ROMÂNIA

*Stenograma ședinței Camerei
Deputaților și Senatului
din data de 26 martie 1998*

Sedinta a inceput la ora 11²³.

Lucrările au fost conduse de domnul Petre Roman, președintele Senatului. Din prezidiu a făcut parte domnul Vasile Lupu, vicepreședinte al Camerei Deputaților.

(S-a intonat imnul național al României.)

Domnul Petre Roman:

Bună ziua, stimate colege și stimați colegi.

Declar deschisă ședința solemnă a Parlamentului României, închinată aniversării momentului de acum 80 de ani — al Unirii Basarabiei și Bucovinei cu patria, în felul acesta realizându-se o primă și importantă etapă a întregirii statului național român.

Este pentru prima dată când Parlamentul României consacră o ședință solemnă acestui mare eveniment istoric al națiunii române.

În ședința Birourilor permanente reunite de ieri s-a luat în discuție modalitatea de desfășurare a acestei ședințe solemnă, și Birourile permanente reunite. Vă propun ca în cadrul acestei ședințe solemnă să ia cuvîntul reprezentanții tuturor grupurilor parlamentare reprezentate în Parlamentul României, cu următorul bagaj de timp: Grupul parlamentar al P.N.T.C.D.

civic-ecologist — 10 minute, la fel ca și Grupul parlamentar al P.D.S.R., Grupul parlamentar al U.S.D. — P.D., Grupul parlamentar Național Liberal, Grupul parlamentar al U.D.M.R., Grupul parlamentar al P.R.M., Grupul parlamentar al P.U.N.R., apoi cîte 6 minute: Grupul parlamentar al minorităților naționale, Grupul parlamentar U.S.D. — P.S.D.R., precum și 6 minute pentru deputați și senatori care nu fac parte din grupurile parlamentare.

Dacă sunt obiecționi în legătură cu această propunere a Birourilor permanente reunite... Nefiind obiecționi, consider că am adoptat prin consens această modalitate de desfășurare a ședinței solemnă de astăzi a Parlamentului României.

În consecință, dau cuvîntul reprezentantului Grupului parlamentar P.N.T.C.D. civic-ecologist, domnul deputat Virgil Petrescu.

Domnul Virgil Petrescu:

Vă mulțumesc, domnule președinte de ședință.

27 martie 1918 — 27 martie 1998, opt decenii de la Unirea Basarabiei cu Patria-Mamă.

Unificările din 1918 au constituit expresia dorinței seculare a românilor din teritoriile temporar aflate sub stăpînire străină de a-și reface unitatea națională.

Unirea Basarabiei cu Patria-Mamă s-a produs în contextul situației istorice complexe create de primul război mondial și de cele două revoluții succesive care s-au produs în Rusia anului 1917. În pofida susținerii unei propagande bolșevice vreme de decenii, și care a avut ca obiectiv justificarea pretențiilor imperiale ale Uniunii Sovietice, similară de altfel cu cele ale regimului autoritar țarist, opțiunea românilor din stînga Prutului a fost luată atunci, în 1918, în cea mai deplină libertate și cunoștință de cauză. Această opțiune a răspuns atât unor necesități de moment, — protejarea populației împotriva haosului și exceselor regimului bolșevic —, cît și de perspectivă, marea majoritate a populației nutrind, pe bună dreptate, convingerea că

numai în cadrul României unite își poate afla dezvoltarea firească.

În perioada interbelică, integrarea Basarabiei în structurile statului român unitar a fost favorizată în mare măsură de participarea oamenilor politici basarabeni la viața politică a țării. Aceasta s-a realizat prin integrarea lor și a formațiunilor politice care îi sprijineau în partidele istorice de dimensiune națională. Astfel, personalității de talia lui Constantin Stere sau Pantelimon Halippa, pentru a nu aminti decât două exemple, au determinat, prin adeziunea lor la politica Partidului Țărănesc și, mai apoi, a Partidului Național Țărănesc, un relief deosebit și un spor semnificativ electoral.

Din nefericire, schimbarea raporturilor de forțe la sfîrșitul celui de-al patrulea deceniu în Europa în favoarea regimurilor totalitare a făcut ca România, aflată între ciocan și nicovală, să sufere durerioase amputări teritoriale impuse fie prin înțelegeri secrete, cum a fost pactul Ribbentrop-Molotov în ceea ce privește Basarabia și Bucovina de Nord, fie prin dictat, cum a fost cel de la Viena, din 1940, care a dus la sfârșirea Transilvaniei.

Calvarul Basarabiei, început în iunie 1940, după întreruperea de trei ani din timpul celui de-al doilea război mondial, a luat sfîrșit odată cu destrămarea Uniunii Sovietice.

Decenile de deznaționalizare din perioada comunistă, precum și conjunctura internațională specifică perioadei de după prăbușirea sistemului comunist, au împiedicat fireasca refacere a unității naționale românești, opțiunile îndreptîndu-se către constituirea unui al doilea stat românesc la răsărit de Prut — Republica Moldova.

În prezent, pornind de la realitățile astfel constituite, promovarea spiritului românesc și dezvoltarea legăturilor dintre români de o parte și de alta a Prutului trebuie să se facă în formele moderne ale cooperării, validate de experiența integrării europene, forme cum ar fi crearea euroregiunilor și a colaborării transfrontaliere. La acestea trebuie

adăugate formele tradiționale de întărire a legăturilor economice și spiritual-culturale, atât în relațiile interstatale, cât mai ales în raporturile directe ale diverselor grupuri socio-profesionale, ale întreprinderilor de orice fel și ale contactelor interrumane.

În cadrul sprijinului acordat locuitorilor Moldovei de dincolo de Prut, Guvernul României a alocat un fond special în 1997 și, iată, astăzi propune constituirea, prin Proiectul bugetului de stat pe anul 1998, a unui fond de 20 de miliarde de lei. Aceste sume au fost și vor fi destinate consolidării, pe baza românității comune care ne unește, a relațiilor în domeniile culturii, învățămîntului și în alte domenii, peste ceea ce este deja stabilit prin acorduri interministeriale și interguvernamentale.

Nu trebuie pierdută din vedere și contribuția asociațiilor și chiar a persoanelor particulare în privința ajutorării cu carte românească și prin sponsorizarea unor manifestări și acțiuni menite unei mai bune cunoașteri reciproce.

Subliniem în mod deosebit sprijinul statoric pe care statul român îl acordă menținerii integrității teritoriale a Republicii Moldova, situaarea fermă de partea autorităților de la Chișinău în litigiul artificial creat de forțele proruse în Transnistria. Nu o dată P.N.T.C.D. și-a ridicat vocea în sprijinul lui Ilie Ilașcu și a grupului său, luptători aflați și astăzi în temnițele regimului de la Tiraspol. Soarta lui Ilașcu și alor săi stă ca o mărturie vie și prezentă în fața tuturor celor prea grăbiți să uite prețul care se plătește pentru satisfacerea imperialismelor de ieri și de azi din această parte a Europei.

P.N.T.C.D. apreciază că o infringere, fie și temporară, a forțelor democratice românești, și nu numai, la recentele alegeri din Republica Moldova poate constitui o lovitură dată ideii de proprietate a românilor din cele două state și, totodată, va ridica noi dificultăți în calea refacerii unității naționale.

În contextul fireștilor raporturi democratice instaurate în ultimii ani

între forțele politice din cele două țări, Partidul Național Tânăresc Creștin Democrat își exprimă disponibilitatea pentru stabilirea de căi și mijloace cît mai adevărate de întărire a colaborării în interesul comun, în perspectiva destinului nostru european și euroatlantic.

Vă mulțumesc.

(Aplauze.)

Domnul Petre Roman:

Mulțumim.

Din partea Grupului parlamentar al P.D.S.R., domnul deputat Ovidiu Șincai.

Domnul Ovidiu Șincai:

Domnilor președinți,

Doamnelor și domnilor colegi și invitați,

Nu vreau să vorbesc aici, în fața dumneavoastră, despre momentele de istorie de acum 80 de ani. Vreau să vorbesc despre ziua de astăzi și despre problemele noastre de astăzi, pentru că această abordare ar constitui cea mai bună dovedă că ne apreciem propria istorie.

Zilele trecute am dezbatut, în Comisia pentru drepturile omului, o propunere legislativă a unor colegi de-a noștri, intitulată "Propunere legislativă privind acordarea de compensații sau despăgubiri cetățenilor români pentru bunurile trecute în proprietatea U.R.S.S., în urma aplicării Tratatului de pace între România și puterile aliate și asociate". Vă amintesc această propunere legislativă, deoarece în comisie s-a discutat pînă la urmă despre responsabilitatea statului român față de cei care au fost odată cetățenii săi, iar valurile istoriei i-au aruncat apoi în toate zările lumii și i-a îngropat în locuri neștiute după ce i-a prigontit.

Am susținut atunci, în cursul discuțiilor cu colegii mei, că ar părea ciudat să vorbim astăzi despre idealul Marii Uniri, dar să nu recunoaștem drepturile acelora care au fost cetățenii României Mari, atîta vreme cît a existat ea. Dacă nu o vom face, nu vom avea nici un drept să mai vorbim despre faptul că în 1940 României i-s-au luat pe nedrept teritoriile de către

Ungaria, Bulgaria și U.R.S.S.

Acesta, stimați colegi, este modul în care istoria trăiește mereu alături de noi, amintindu-ne astăzi că avem datorii pentru zilele trecute.

Problema responsabilității statului față de cetățenii săi, care au respectat legile și care au făcut istorie, a fost o realitate dintre cele mai triste în 1944. În ședințele din septembrie ale Consiliului de Miniștri, Iuliu Maniu îi întreba despre soarta fraților din Basarabia pe colegii săi, cu care discuta despre condițiile de armistițiu, și parcă ne întreba și pe noi, cei de astăzi.

Iată ce spunea Iuliu Maniu, referindu-se la raporturile autorităților și cetățenilor români cu armata de ocupație de atunci: "Dacă vor începe a urmări, a închide și aresta pe români de acolo care au votat în 1918 unirea Basarabiei cu noi, atunci cu ce conștiință primim acest lucru?... Noi nu putem protesta acum, fiindcă acum tratăm un armistițiu. Trebuie însă să se știe că sufletul nostru sîngerează și, în al doilea rînd, că avem conștiința vie că trebuie să ne îngrijim de frații noștri care sunt în afară și să vedem ce intenționi au rușii cu frații noștri din Basarabia și Bucovina, fiindcă am fost colegi de Parlament cu Halippa, cu Pelivan, și nu ne vine bine să vedem că sunt aruncați în închisori sau loviți pentru ceea ce au făcut acum 25 de ani. Asemenea datoria în conștiința noastră să ținem socoteală de acești frați de sine... Domnii aceștia mi se adresează mie. Acum fug, se ascund prin diferite sate, vin și-mi cer scut, sfat unde să se ascundă, unde să se așeze, ca să nu fie spînzurați. Și eu trebuie să dau răspuns și voi da".

Acestea sunt cuvintele lui Iuliu Maniu. Este de meditat la aceste cuvinte ale marelui om politic. Cred că noi suntem prea mult tentați să ignorăm faptul că o națiune trăiește nu doar prin persoane charismatice ori prin persoane care se cred îndreptățite, — indiferent la ce și pentru ce merite anume —, ci prin soliditatea instituțiilor statului, prin bună lor funcționare și prin respectul pe care li-l arată cetățenii.

Maniu a vorbit despre responsabilitatea statului față de cetățenii săi, vorbind de fapt despre statul în care el credea — un stat care are instituțiile necesare pentru a fi responsabil. Că atunci, în 1944 și după aceea, istoria s-a scris altfel o sătim cu toții. Dar credința în virtuțile statului național, arătată de Iuliu Maniu în împrejurări atât de tragic, trebuie să ne rămînă și nouă astăzi. Altfel, ce rost ar mai avea să le amintim unora dintre colegii noștri de articolul prim al Constituției, dacă noi înșine, prin politica pe care o facem adesea, îl ignorăm și îl lăsăm deoparte?

Cred că în clipele solemne și în clipele obișnuite ale unei țări trebuie să ne gîndim mai mult la istoria noastră din această perspectivă — a statului și a cetățenilor. Pentru că, dacă ne lăsăm cuprinși de sentimente, riscăm să nu găsim putere să ne gîndim lucid la propria noastră istorie și la propriul nostru viitor.

Ce ar fi fost dacă o politică sentimentală, de pildă, ne implica în războiul care s-a purtat în 1992 în Transnistria? Sau mai putem gîndi sentimental relația noastră cu Moldova după alegerile care au avut loc acolo acum cîteva zile și după ce s-a spus că apărarea Moldovei va fi trecută trupelor Comunității Statelor Independente?

Cred că nu mai putem gîndi istoria noastră din 1918 fără să avem în minte geopolitica de astăzi.

Este neîndoios că există o istorie paralelă a Moldovei și a Transilvaniei. Ambele s-au unit cu România în 1918 și au fost anexate samavolnic în 1940. La sfîrșitul războiului, soarta lor a fost din nou pusă în cumpăna, iar astăzi, ei bine, astăzi, ele se găsesc la frontieră cu cele două mari arii de integrare între care se găsește România: Uniunea Europeană și Comunitatea Statelor Independente.

Dacă privim astfel propria noastră istorie, atunci ne dăm bine seama că amintirile anului 1918 și discuțiile care se poartă astăzi în legătură cu Transilvania și cu Basarabia nu înseamnă decît că noi

înșine trebuie să întrebăm cu seriozitate și răspundere despre politica pe care o poate face și trebuie să o facă astăzi România, aşa cum se găsește ea între două zone de integrare și de interes diferite.

Se pare că acesta este destinul nostru: fie să ne găsim între două imperii, și să trebuiască să luptăm împotriva lor pentru a ne regăsi unitatea națională; fie să ne găsim între două blocuri, și să trebuiască să ne păstrăm cît ne-a mai rămas din ființa națională; fie să ne găsim între două arii de integrare, între două lumi, și să trebuiască să ne întrebăm dacă avem o identitate națională.

Aș spune, în acest context, că ne aflăm în fața unei decizii copleșitoare prin implicațiile ei. Noi suntem încă marcați de amintirea anului 1918 și ne-am construit o întreagă identitate națională plecînd de la întîmplările, faptele, oamenii și valorile aceluia an.

Noi avem o identitate națională marcată de măreția Unirii. Și cum să nu fie aşa, cînd ne gîndim că actele de unire ale Basarabiei, ale Bucovinei — pe care prea adesea avem tendința să-o uităm, oscilînd între Basarabia și Transilvania — și apoi actul de unire al Transilvaniei au înscris România Mare în procesul european care se desfășura tumultuos la sfîrșitul primului război care angajase întreaga lume.

Măreția și dinamismul istoriei de atunci ne-au făcut să trecem cu vederea că Moldova s-a proclamat, la 24 ianuarie 1918, stat independent, și tocmai acest stat independent s-a unit cu România. Cînd, mai anii trecuți, îi învinuiam pe guvernanți că nu au trecut la unirea cu Basarabia, uitam logica firească a istoriei, uitam că înțîi trebuie să existe o Moldovă independentă și uitam faptul că, la fel ca și în 1918, impulsul spre unire nu vine numai dinspre România înspre ceilalți, ci este voința acelora de a se uni cu România; dacă va fi această voință și cît va fi această voință.

În momentul în care România va fi o țară membră a Uniunii Europene și a NATO, Moldova nu va fi numai un al doilea stat românesc

din Europa, ci o entitate caracterizată de tendința de unire cu România.

A gîndi în acești termeni înseamnă a avea în vedere aceeași responsabilitate a statului față de sine însuși și față de cetățenii săi și a îmbina această responsabilitate cu o vizion nouă despre identitatea națională.

Știți foarte bine că România se termină la Ungheni, nu pentru că acolo este o frontieră stabilită pentru tratatul din 1947, ci pentru că acolo, la Ungheni, se schimbă ecartamentul căii ferate. Acolo se vede mai bine decât în orice carte de istorie ce au însemnat anii de comunism ori politica de mare putere. De asemenea, acolo se vede că linia de separație între sfere de interes și de putere nu a dispărut sub povara unui pod de flori.

De aceea, rememorarea evenimentelor din 27 martie 1918 înseamnă, astăzi, să ne întrebăm ce înseamnă unirea românilor. Trebuie să ne fie clar tuturora că, dacă idealul unirii poate rămîne în inimile noastre, acțiunea noastră politică trebuie să fie alta. De data aceasta, identitatea națională trebuie să ne fie modelată de o altfel de acțiune politică, bazată pe dorința de a ne integra într-o Europă instituțională și bazată pe respectul normelor și valorilor acestei Europe.

În 1918, Europa ne oferea principiul naționalităților și principiul dreptului la autodeterminare a popoarelor.

Domnul Petre Roman:

Domnule deputat, am obligația cu totul și cu totul neplăcută de a vă atrage atenția că ați depășit timpul.

Domnul Ovidiu Șincai:

Acum termin.

Domnul Petre Roman:

Vă mulțumesc.

Domnul Ovidiu Șincai:

Astăzi, Europa Actului de la Helsinki este concentrată asupra drepturilor politice și sociale ale omului. Astăzi trebuie să ne gîndim cu toții că, dacă în 1918, statul român a trecut printr-o criză cumplită, astăzi

noi avem o criză pe care nu știm să o gestionăm, pentru că nu știm să convenim asupra strategiei de care are nevoie România.

În momentul în care vom avea o asemenea strategie, rezultat al consensului forțelor politice, vom ști ce înseamnă pentru România de astăzi idealul unirii și vom ști și cum să îl realizăm, punându-l în acord nu numai cu amintirile despre anul 1918, ci și cu cerințele Europei de astăzi.

Astfel, stimări colegi, gîndindu-ne la oamenii care au făcut istorie în 1918 și la istoria pe care ei au făcut-o și au trăit-o, cred că trebuie să ne gîndim dacă noi înșine le suntem continuatori sau epigonii. Istory, desigur, ne va consemna oricum, dar, în mod sigur, copiii și nepoții noștri nu vor aprecia epigonii.

De aceea, să nu-i dezamăgim!

Vă mulțumesc.

(Aplauze.)

Domnul Petre Roman:

Vă mulțumesc.

Din partea Grupului parlamentar al Partidului Democrat, domnul senator Cristian Dumitrescu.

Pofiti, domnule senator.

Domnul Cristian Dumitrescu:

Domnilor președinți,

Doamnelor și domnilor parlamentari,

Onorată asistență,

A vorbi la acest moment jubiliar despre sensurile adînci ale evenimentului de largă rezonanță de la 27 martie 1918, constituie fără îndoială un exercițiu care cu greu poate scăpa emoției, deoarece ne referim la un act istoric cu adînci semnificații pentru întreg neamul românesc.

Acel prag de primăvară aduce românilor consacrarea unei realități, a unei stări de fapt, ca și a unei stări de suflet. Basarabia, în hotarele sale dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă pentru mai bine de un secol din trupul Moldovei, se unea cu România în baza unei necesare virtuți reparatorii a istoriei noastre. Tradițiile de neam, limbă și cultură își găseau în acest fel o consacratie firească.

Nu numai cronologic, dar în primul rînd în planul demersurilor politice, 27 martie 1918 a premers momentului 1 decembrie al aceluiasi an, cînd au primit conturul aşteptat de secole aspiraţiile românilor de pretutindeni prin Unirea cea mare.

Desigur, apelul la istorie își are învățăminte sale. Se cuvine, de aceea, să fie aduse acum în atenție cîteva dintre datele și caracteristicile evenimentului de la 27 martie 1918.

Sfatul Țării, organism al Basarabiei, democratic ales și reprezentativ în plan social și etnic, proclamase încă la 2 decembrie 1917, deci cu aproape patru luni înainte, independența Republicii Democratice Moldovenești Basarabia. În consecință, cu patria-mamă avea în curînd să se unească o republică deja independentă și nu o simplă provincie a Rusiei.

Facem astfel un necesar și dătător de încredere recurs la istorie, care, dacă nu poate fi interpretat ca un model pentru prezent, este cel puțin un semn al speranței, în sensul repetării unei istorii care a știut în cele mai înalte momente ale sale să fie dreaptă cu sufletul românilor.

Istoricul Ion I. Nistor, mare român și ilustru bucovinean, căruia Nicolae Iorga îi atribuise postura de cel mai riguros dintre slujitorii ideii naționale în acea parte a României noii, scria următoarele în presa vremii: "În ziua memorabilă de 27 martie 1918 s-a proclamat Unirea Basarabiei cu țara-mamă. Proclamarea aceasta constituie unul dintre cele mai mari, mai remarcabile și mai fericite evenimente din întreg trecutul neamului românesc. Ferică de noi, cîți ne-am învrednicit a fi martori oculari la această mare și înălțătoare serbare națională".

Greu, dacă nu chiar imposibil, de adăugat noi cuvinte la această declarație a marelui patriot român.

Au urmat opt decenii marcate de evenimente dintre cele mai contradictorii. Soarta pămînturilor de peste Prut nu a fost nicidcum ușoară și liniără, ci a intrat, din nefericire, pe tabla de șah a intereselor politice ale marilor puteri, îndepărțindu-se cu durere, dar niciodată cu resemnare de

dreptul istoric și dreptul de neam pe care le decreta Sfatul Țării în Proclamația din 27 martie 1918.

Nu vom putea uita, deși ca buni români ortodocși ce suntem, vom ști ierta că Imperiul Sovietic a lovit înădit România. O primă oară, ciopîrîndu-i străbunele fruntarii, iar cea de-a doua oară, prin politica perfidă a epocii staliniste de mutare a populațiilor între granițele artificiale ale imperiului, cu care prilej milioane de români din Basarabia au fost surghiuniti în pustiul de gheăță al Siberiei sau aiurea, aducîndu-se în loc vorbitori de limbă rusă, într-o deșartă încercare de dezrădăcinare a sufletului românesc din aceste meleaguri, politică ce, iată, și astăzi se impune să spunem, după decenii, încă își mai arată răul.

Acest sfîrșit de secol găsește acum o Republie Moldova care și-a proclamat independența în 1991, imediat după colapsul fostei U.R.S.S.

România știe nu doar să învețe din istorie, dar să și trăiască în prezent. Recunoscînd independența noii republici ex-sovietice, români au optat fără echivoc pentru dezvoltarea unor raporturi de strînsă colaborare, prietenie și fraternitate cu Republica Moldova. Prin intense legături economice, ca și prin permanente punți de spirit, aceste raporturi evoluează, cu efecte reciproce dintre cele mai benefice.

Un popor, două state, o singură patrie — este o realitate pe care trebuie să o înțelegem cît vremelnicia clipei în clepsidra timpului. Unitatea într-o Europă unită, a bunăstării și prosperității este însă punctea de speranță.

Urmărim cu firesc interes evoluțile din Republica Moldova, eforturile sale de punere în operă a priorităților pe care și le-a asumat în plan economic, social și cultural. Folosim și acest prilej pentru a-i asigura pe frații noștri de dincolo de Prut că le suntem mereu alături, la bine și la rău. Cu atît mai mult cu cît dragostea de frate înseamnă și îngrijorare, și responsabilitate, atunci cînd există semne de neliniște pentru speranța de democratie.

Partidul Democrat, în Declarația-apel de la Suceava din ianuarie 1996, cu privire la îndeplinirea idealurilor unității naționale a românilor într-o Europă unită, a vorbit despre credința nestrămutată a unității tuturor românilor, cu speranța că în modernitate vom putea păși împreună, dacă vom ști să valorifică prin înțelepciune și trudă oportunitățile pe care Europa modernă le oferă printr-un viitor de integrare tuturor celor care pot să gîndească și să făptuiască democratic.

În această Declarație, Partidul Democrat cheamă forțele democratice din România, din toate ținuturile românești locuite de români, din toate statele cu interese situate în zona noastră geostrategică, să depună un efort susținut, pentru ca prin mijloacele politice adecvate, să permită repararea nedreptăților istorice suferite de români, asigurând că mai grabnic reîntîlnirea lor și regăsirea unității lor naționale, în Europa unită.

În acest ceas aniversar, se cuvine să omagiem opera înaintașilor, a celor care au dat viață momentelor cruciale de la 27 martie și 1 decembrie 1918. Și poate că ar fi meritat să ne gîndim, mai ales, nu cu nostalgie spre trecut, ci cu optimism spre viitor, trăind împreună noi, cei de o parte și cealaltă a Prutului, într-o Europă care să construiescă o nouă arhitectură a integrării, a democrației și prosperității.

Vă mulțumesc.
(Aplauze.)

Domnul Petre Roman:

Vă mulțumesc.

Din partea grupului parlamentar al Partidului Național Liberal, domnul senator Dan Amedeo Lăzărescu.

Domnul Dan Amedeo Lăzărescu:

Domnule președinte,

Doamnelor și domnilor senatori și deputați.

Trup din trupul Moldovei lui Stefan cel Mare, cu ținuturile ei mănoase de viteji, cu porturile ei întemeiate de genovezi după cea de a patra cruciadă, Basarabia a fost răpită Moldovei în anul blestemat 1812.

Rînd pe rînd, ținuturile ei au fost crotopite de Imperiul Otoman, începînd cu Chilia și Cetatea-Albă, de către sultanul Baiazid al II-lea în persoană, în anul 1484, apoi cu Bugeacul dat tătarului Nogai, apoi cu Tighina devenită Bender sub sultanul Suleiman Magnificul, în sfîrșit, cu Hotinul ocupat de sultanul Ahmed al III-lea, după înfrîngerea lui Petru cel Mare.

În ziua în veci nefericită de 16 (28) mai 1812, pe cînd Napoleon își pregătea marea armată europeană ca să zdobească testamentul lui Petru cel Mare, dragomanii fanarioți au pus la cale trădarea Imperiului Otoman și a țărilor pe care le stăpîneau — Principatele Române, îndemnîndu-l pe sultanul Mahmud al II-lea și pe marele lui vizir să încheie tratatul scelerat de la București, prin care ceda Basarabia țarului Alexandru I și îngăduia să-și retragă sutele de mii de ostași din Țările Române, ca să île opună lui Napoleon.

Pentru această trădare au căzut capetele dragomanului beizadea Dimitrie Moruzi și al fratelui lui fanariot, Moruzi.

La data aceea, cînd au ocupat rușii Basarabia, după atestatul unui călător englez, doctorul McMichael, venit de la Sankt-Petersburg spre Constantinopol, prin Chișinău, nu se afla în Basarabia picior de rus și nici picior de ucrainean. Și astfel au mers lucrurile pînă la războiul mîntuit al Crimeei, cînd marele împărat al francezilor, Napoleon Le Grand, cum îi spune Philippe Seguin, Napoleon al III-lea, al cărui bust a sosit în Capitală și urmează în curînd să fie înălțat ca prinos tardiv de recunoștință, a restituit Moldovei județele sale meridionale Cahul, Bolgrad și Ismail, județe pe care le-a luat înapoi țarul Alexandru al II-lea, ca să-i mulțumească principelui Carol și Armatei Române că l-au salvat să fie aruncat în Dunăre de către Osman Gazi, sub zidurile Plevnei.

Au trecut timpurile și testamentul lui Petru cel Mare a fost pentru a doua oară sfărîmat prin Tratatul de pace de la Brest-Litovsk.

În baza dreptului de secesiune,

Basarabia s-a despărțit de imperiul țărilor și la 27 martie 1918, stil vechi, Sfatul Țării din Chișinău a votat cu un entuziasm indescriptibil unirea cu România.

Era de față, și trebuie neapărat să menționez acest nume, un mare om politic uitat, Alexandru Marghiloman, șeful Partidului Conservator, pe care, din îndemnul lui Ionel Brătianu, regele Ferdinand îl adusese la putere.

Încheind Tratatul de pace de la București cu Puterile Centrale, Marghiloman a salvat cele două instituții în jurul cărora s-a rotit pînă în 1947 destinul României moderne — dinastia și armata.

În 1924, cînd își sărbătorea 70 de ani, Marghiloman a spus aceste cuvinte celebre: "Închipuiți-vă, domnii mei, eu, trădătorul, aveam fericirea să iau de mînă Basarabia și s-o duc la sînul patriei-mame".

A urmat Pactul scelerat Ribbentrop-Molotov și Basarabia împreună cu sudul Bucovinei și cu Ținutul Herței ne-au fost smulse.

Generația mea, jertfită tot veacul acesta, a suferit acest cumplit traumatism, pe care l-a exprimat în stihuri un savant și un poet mort în exil, Nicolae Herescu: "Frunzulită, frunză neagră de cicoare/ Răsărîtă-ntr-o noapte de-ntristare/ Versul știe, versul știe neagră frunză/ Peste dealuri, peste ape să pătrunză/ Și pe urma versului va merge sabia/ Pentru Basarabia, pentru Basarabia".

(Aplauze.)

Sabia a mers mînuită de mareșalul-erou Ion Antonescu. (Aplauze) La îndemnul majestății sale regele Mihai. (Aplauze în partea dreaptă a sălii.)

**Domnul Corneliu Vadim Tudor
(din sală):**

Care l-a omorât... Care l-a împușcat...

Domnul Dan Amedeo Lăzărescu:

Basarabia, Bucovina și Ținutul Herței au fost provizoriu recuperate.

A urmat pierderea războiului, punerea în vigoare pînă în ziua de astăzi a pactului scelerat Ribbentrop-Molotov și peste un milion de români

au fost deportați din Basarabia, din Bucovina și din Ținutul Herței spre ghețurile Siberiei. Dintre ei, aproape nici unul nu s-a mai întors. Basarabia a rămas văduvită de ce avea mai bun ca români.

Cu jalea în suflet se cuvine să ne încchinăm înaintea jertelor lor și să păstrăm aievea în suflet nezdruncinată nădejdea izbăvirii.

Vă mulțumesc.

(Aplauze.)

Domnul Petre Roman:

Vă mulțumim, domnule senator. Din partea Grupului parlamentar al U.D.M.R., domnul deputat Becsek Garda Dezideriu.

Domnul Becsek Garda Dezideriu Coloman:

Domnilor președinți,
Doamnelor și domnilor senatori
și deputați,

Acum 80 de ani s-a înfăptuit un important pas în realizarea unității statale românești.

La 27 martie 1918, Sfatul Țării, reprezentant al populației din Basarabia, a decis unirea acestui teritoriu cu România. Acest act a survenit după mai bine de un secol de deznaționalizare sălbatică, profesată de imperiul țarist, răstimp în care s-a încercat desființarea instituțiilor autohtone și înlocuirea lor cu altele rusești.

Anexarea Basarabiei de către Rusia în anul 1812 a însemnat și demarea procesului de rusificare forțată a populației românești, atât prin biserică, cât și prin școală. Astfel, între 1844 și 1856, arhiepiscopul Evinar Popov a înlocuit pe toți protopopii români cu preoți ruși sau cu renegați. În funcțiile de rector și profesor ai Seminarului Teologic, în funcțiile din cadrul aparatului gubernial și în aparatele ținuturilor bisericești, în funcțiile de membri ai consistoriului și chiar ca preoți ai parohiilor importante au fost promovați exclusiv ruși, sau, în cel mai bun caz, cunoșcători ai limbii ruse.

Pentru a înăbuși mișcările naționale ale moldovenilor, guvernul țarist a trimis în Basarabia o serie de specialiști în materie de deznaționalizare,

dintre care cel mai nemilos a fost episcopul Pavel Lebedev. În timpul activității lui a luat amploare procesul de desființare a acelor parohii unde funcționau preoți care se opuneau deznaționalizării. În urma acestui adevărat măcel, 169 de preoți români au fost trecuți în funcția de ajutor de paroh, 144 — în categoria supernumerarilor, iar 32 dintre cei mai îndrîrji oponenți ai rusificării au fost înălțărați definitiv din funcție. La fel s-a procedat și cu diaconii, din rândul căroror au fost eliminați 285, sub acuzația de incapacitate sau lipsă de încredere.

Procesul de rusificare s-a resimțit și în cazul instituțiilor de învățămînt. Astfel, pînă în anul 1917 nu s-a predat limba română în școlile din Basarabia. În acest an, însă, sub presiunea evenimentelor a luat naștere Asociația Profesorilor, Învățătorilor Moldoveni din Basarabia și de dincolo de Nistru care, la Congresul Învățătorilor din 10—13 aprilie 1917, a impus un caracter național școlilor și a decretat organizarea de cursuri de vară pentru însușirea limbii române de către învățători. La 17—18 aprilie, a avut loc Congresul Cooperatorilor Basarabeni, iar la 19—20 aprilie — Congresul Preoților, ca între 21 și 24 mai, să se țină Congresul Tăranilor. Aceste congrese relevau renașterea spiritului românesc în Basarabia.

Evenimentele ulterioare, care au dus în final la hotărîrea Sfatului Tărilor, sunt bine cunoscute, despre ele vorbind și distinșii mei colegi de la această tribună, motiv pentru care eu nu le voi mai repeta.

Însă, nu pot să închei fără a mă referi la importanța deosebită pe care Actul Unirii o reprezintă pentru noi acum. Acest eveniment ne arată cu o deosebită claritate că nici un popor nu poate fi deznaționalizat.

Vă mulțumesc pentru atenție.
(Aplauze.)

Domnul Petre Roman:

Vă mulțumim, domnule deputat.
Din partea Grupului parlamentar P.R.M., domnul senator Corneliu Vadim Tudor.
(Aplauze.)

Domnul Corneliu Vadim Tudor:

Domnule președinte,
Doamnelor și domnilor,
Stimați compatrioți,

Partidul România Mare salută,
cu ochii la drapelul tricolor și cu mâna
pe Biblie, jubileul a 80 de ani de la
măreața zi de 27 martie 1918.

Atunci, pe ruinele imperiului țarist, Sfatul Tărilor de la Chișinău a hotărât Unirea Basarabiei cu România. Astfel, se făcea dreptate după nu mai puțin de 106 ani de stăpînire a ohranei țariste asupra pămîntului basarabilor și mușatinilor.

La 16 mai 1812 se semnase,
după 6 ani de război, Pacea rusu-turcă
de la București.

Nefericitul eveniment a avut loc
în casele unui spion dublu, armeanul Manuc Bei, situate la cîțiva pași de
cea mai veche clădire a Bucureștilor,
Biserica lui Mircea Ciobanul, zidită la
anul 1559 și nu departe de cel mai
vechi vad comercial al Capitalei, Ulița
Lipscanilor, atestată documentar încă
de la anul 1580.

Nu-i aşa că unele țări trufașe ale
lumii nici măcar nu existau la acea
oră?

Alianța franco-rusă din 1807 de
la Tilsit avea să degenereze într-un
război în 1812, aşa după cum alianța
germano-rusă din 1839 a eşuat și ea
tot într-un război, în 1941.

Și în secolul trecut, și în secolul
nostru, una dintre monedele de
schimb a fost teritoriul dintre Prut și
Nistru. Dar oamenii locului au rămas
acolo nestrămutați, deși nu puțini au
fost aceia deportați și de imperiul
țarist, și de forma sa degenerată și
mascătă, imperiul sovietic.

Din sute de mii de case de
români a șerpuț iarna fumul pe hornuri
și ulicioarele răsunau de cîntecile de
stea și de plugușor ale copiilor de
români, mamele își învățau prunci că
“limba noastră e-o comoară” și un șirag
de piatră rară pe moșie revărsată”. La
gura sobei, care era televizorul acelor
vremuri, se povestea legendele lui
Ştefan cel Mare și amintirile lui Ion
Creangă. De Sfintele Paști, se răs-
turna brazda cerului de atîta dangăt
de clopoțe, iar din ouăle încondeiate

Își lăua zborul spre slava cerului dulcea pasăre a credinței noastre străbune și peste toate anotimpurile și peste toate așezările pluteau duhul reavăn al conștiinței că noi suntem frați, că de la Rîm ne tragem și că binele va triumfa odată și odată asupra răului.

Neîndoelnic, tocmai pentru că pătimirea i-a fost mai nedreaptă, de ajunsese bieții români prizonieri ai ghețurilor prin Siberia, la Irkutsk, la Omsk și Vladivostok, Basarabia a fost acea provincie care a scuturat cea dintâi jugul de fier al Moscovei și la 1918, și la 1989.

Atunci, în primăvara anului de foc 1918, cataclismul vechii Europe ajunse la apogeu. Întraseră în travaliul morții cele trei imperii care făcuseră atât de mult rău la sute și sute de milioane de oameni nevinovați: Imperiul Rusească, Imperiul Austro-Ungar și Imperiul Turcesc. Aparent, totul părea pierdut pentru noi, români. Frontul se prăbușise. Capitala țării intra, pentru nu mai puțin de 707 zile sub stăpânirea a 5 armate străine.

În această tornadă a patimilor, în care murea o lume și se năștea alta, a existat, totuși, un om, un singur om, neclintit, multiplicat în sute de mii de forme, aidoma grâului în care țăranul, în bijuteria numită "spațiu mioritic", vedea chipul lui Iisus Hristos. Acest om simplu și curat la suflet, pe care îngîmfadele oștiri cezaro-crăiești nu dăduseră prea multe parale, dar care avea să uimească planeta prin iureșul devastator în care a strigat "Pe aici nu se trece!", a fost soldatul român. El, mucenicul acesta fără nume, fără avere, fără școală, el, călușarul morții și al învierii, primise mesaj pe fluviul milenar al memoriei colective, pe lanțul genetic al sîngelui și din ceasloavele bisericilor, cum că este ultima strajă a Romei aici, la gurile Dunării, și că vrăjmașii vin să-l robească și să-l urgisească.

Pentru aceia care se întreabă cum de a fost posibil atunci, în 1918, să revină la patria-mamă și Basarabia, și Bucovina, și Transilvania, acesta e răspunsul: România a luptat cu un eroism de o măreție antică pentru drepturile sale sacre.

Astăzi, la 80 de ani de la săvîr-

șirea aceluia miracol divin, cuvine-se să-i omagiem în egală măsură și pe Alexandru Marghiloman, Constantin Stere, Ioan Slavici și Petre Carp, care militau pentru alianță cu Germania împotriva primejdiei panslaviste, și pe Ionel I.C. Brătianu, Nicu Filipescu, Octavian Goga, Nicolae Iorga, Delavrancea, Nicolae Titulescu, Iuliu Maniu și mulți alții, care militau să fie liberată Transilvania și să luptăm alături de Antanta.

Partidul România Mare aduce, de asemenea, omagiul său profund mareșalului Antonescu, cel care, după catastrofa din anul 1940, a condus cruciada pentru recuperarea teritoriilor răpite din nou samavolnic de Rusia, care nu se mulțumise doar cu Basarabia, ci ocupase și Bucovina de Nord, chipurile, ca daune pentru stăpânirea românească de 22 de ani.

Păstrează acasă cu sfîntenie, între documente, autografe ale lui Vodă Brîncoveanu, Mihail Kogălniceanu, Mihai Eminescu, C.A. Rosetti, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, George Enescu, Liviu Rebreanu și icoana ferestruată de argint care l-a însoțit pe mareșal în toată campania sa din Răsărit. De câte ori o privesc, mă gîndesc la iubitul meu părinte, care a fost rănit grav de 6 schiye în vara lui 1941 la Odesa, dar mă mai gîndesc și la prea cinstițul și bravul oștean, care a fost mareșalul Antonescu.

Cei care l-au condamnat atunci, în 1946, nu-l lasă nici acum să-și doarmă somnul de veci.

Pentru prima oară, voi face public pentru poporul român actul de acuzare pronunțat la 17 mai 1946, prin care fostul conducător al statului era condamnat de 6 ori la pedeapsa cu moartea, de 2 ori la temniță grea pe viață, de 3 ori la temniță grea pe timp de 20 de ani, o dată la detenție riguroasă timp de 20 de ani și de 14 ori la degradare civică pe timp de 10 ani. Ca și cînd o singură pedeapsă capitală n-ar fi fost de ajuns. Atîta ură satanică se dezlănțuise împotriva acelora care au îndrăznit să ridice ochii la Basarabia!

Același martiraj îl trăiește acum și un alt crucificat, pentru viața căruia ne rugăm cu toții — Ilie Ilașcu.

Acum, la 80 de ani de la Unirea cea mare și veșnică, roadele otrăvite ale stăpînilor țaristă și bolșevică își arată adevărul gust. Este vorba, în principal, de schimbarea brutală a raportului demografic. Proporția s-a observat cel mai exact cu prilejul alegerilor parlamentare desfășurate în Republica Moldova.

Noi, oricum, am scăpat destul de ieftin, având în vedere că în Ucraina, de pildă, trăiesc nu mai puțin de 20 milioane de ruși.

Folosesc acest prilej pentru a-i dojeni amical pe acei politicieni și ziaristi care s-au pripit să anunțe aşa-zisa victorie a Partidului Comunist ca pe o calamitate istorică. În realitate, cu cele 30 de procente ale lor, comuniștii rusofoni n-au cîștigat nici pe departe alegerile, cifra cu pricina reprezentînd exclusiv ponderea rușilor, ucrainenilor, găgăuzilor, bulgarilor și cazacilor, care s-au pripăsit pe pămînt românesc.

Prin coaliția lor instantanee, realizată chiar aseară, cele trei forțe, cu vizibile înclinații pro-românești și unioniste, au reușit să mai dea o lecție Kremlinului și să-i izoleze pe nepoții gornistului Stalin. Este încă o doavă că în vremuri de furtună, întreaga suflare românească își găsește aceeași cadență, același fluid tulburător.

Trebue să recunoaștem, totuși, că pojghita e destul de subțire. Iată de ce astăzi, mai ales astăzi, din gura mea n-a ieșit și nu va ieși nici un cuvînt de ocăru față de nimeni. E zi de sărbătoare și nu se cade ca noi, români, să fim dezbinăți tocmai la praznicul concordiei.

Atâtă vreau să-i rog pe adversarii noștri politici, să analizeze cu tot discernămîntul că mișcarea naționalistă, care-i atât de bună și de necesară în Basarabia, e la fel de bună și necesară și în România. Pentru că noi, în primul rînd, la ei ne gîndim.

Altul este dușmanul nostru, iar evenimentele din Basarabia ne-au dat la vreme un semnal de alarmă. Dușmanul nostru e pericolul pierderii identității, e anarhia, e mizeria, e mafia de pe ambele maluri ale Prutului, care, toate la un loc, ar putea odată și odată

să exaspereze pe frații noștri basarabeni și să-i azvîrle în sfera de atracție a orologiu lui din Turnul Spasski.

Rog, din nou, reprezentanții corpului diplomatic acreditați la București, ca și pe emisarii unor înlalte organisme, să transmită corect mesajul nostru: Basarabia și Bucovina sunt două lacrimi pe obrazul Europei, sunt teritori românești, răpite prin Pactul dintre Hitler și Stalin. Nu există nici o națiune și nici o limbă moldovenească, ci un singur popor român.

Banda teroristă de la Tiraspol trebuie izolată de comunitatea internațională și risipită chiar de Federația Rusă, iar înfometarea popoarelor din est de către oligarhia financiară mondială ar putea deturna evoluția acestora de pe orbita lor normală.

Nu doresc să acuz pe nimeni, dar situația în România a devenit foarte grea și starea de spirit a populației este explozivă.

Nicolae Iorga avertiza asupra pericolului cleptocrației, sau al domniei pungașilor.

Acum, ce trebuie să facem noi în problema națională? Nu trebuie să ne grăbim cu tratatele cu Moldova și Rusia. În diplomație, graba și lipsa perceptiei corecte a realității, asociate cu unele presiuni externe, pot fi dezastroase. Trebuie să fim precauți, demni și înțelepți. Avem exemplul Tratatului cu Ucraina, care n-a adus nici un fel de îmbunătățire românilor de acolo. Dimpotrivă, școlile sunt închise pe capete și patrioții români sunt vînați.

Indiferent ce guvern se va instala la Palatul Victoria, timp de cîțiva ani de acum înainte, el are obligația morală să dea bani pentru forțele unioniste din Basarabia și Bucovina, să sprijine pe față, conform adevărului istoric, integrarea economică, culturală și științifică a României și a teritoriilor românești aflate temporar în afara hărții României Mari.

Dacă Austria compozitorului Frantz Lehár era "Țara surșului", România este "Țara reproșului". Toată lumea reproșează cîte ceva la toată lumea.

E timpul să terminăm cu reproșurile, cu lupta fratricidă!

"Nu poti înțelege istoria unui popor decât cu harta aşezării lui geografice sub ochi", scria marele geograf Simion Mehedinți, "cea mai valabilă formă de organizare rămâne statul-națiune". Le revine școlii, instituțiilor mass-media, dar, în primul rînd, părinților să crească generații de tineri iubitori de țară, în inima căror să fie veșnic aprinse...

Domnul Petre Roman:

Am să vă rog, dacă doriți să încheiați. Vă mulțumesc.

Concluziile, domnule senator, dacă doriți să încheiați.

Vă mulțumesc.

Domnul Corneliu Vadim Tudor:

Am pierdut noțiunea timpului, vă rog să mă iertați.

Am cîteva concluzii.

Am fi pe veci blestemat dacă din orgolii mărunte sau slăbiciune de caracter am risipit zestrea de idealuri și biruințe ale generațiilor de la 1918 și 1941 și, pentru că întregul an 1998 trebuie să fie un an jubiliar, iar această bucurie fără Transilvania nu poate fi întreagă, anunț că mîine, 27 martie, conducerea Partidului România Mare va participa la o mare adunare populară desfășurată la Tîrgu-Mureș, ca nu care cumva să creadă unii că i-am lăsat să zburde de capul lor. România n-a fost, nu este și nu va fi niciodată un sat fără cîini! Am încredere în steaua poporului român!

Doamne, apără, ferește și binecuvîntă România Mare!

Vă mulțumesc.

(Aplauze din partea Grupului parlamentar al P.R.M.)

Domnul Petre Roman:

Vă mulțumesc.

Din partea Grupului parlamentar al P.U.N.R., domnul deputat Mihai Drecin.

Vă rog.

Domnul Mihai Drecin:

Domnule președinte al Senatului,

Domnule vicepreședinte al Camerei,

Doamnelor și domnilor senatori

și deputați,

În lungul și dificilul drum al unirii românilor într-un singur stat modern liber și independent, anul 1918 ocupă pentru eternitate un loc aparte. În cifrele sale s-au contopit toți anii istoriei noastre de pînă atunci, cu faptele lor de muncă și cultură, răscoale și revoluții pentru dreptatea socială, bătălii și războiuri pentru apărarea identității naționale, inițiative diplomatice, rod al eforturilor mulțimilor și elitelor deopotrivă. Împlinind un ideal politic pentru care au gîndit și sîngerat zeci, sute, mii de generații de români, devenind după al doilea război mondial un pisc de recucerit pentru noile generații postbelice, 1918 se impune ca un an aproape religios.

Acum 80 de ani, în condiții economice, politice și militare dramatice, națiunea noastră a avut tăria fizică și morală de a declanșa Marșul Unirii cu Patria-Mamă — Regatul României — a provinciei românești aflate sub jug străin.

Primul pas îl face "Țara lui Basarabă", cum numeau documentele medievale ale secolului al XIV-lea, Moldova dintre Prut și Nistru, Basarabia. Ruptă din trupul Moldovei la 1812, printr-un act samavolnic rus-otoman, încadrată abuziv în hotarele Rusiei țărîste, supusă unui dur proces de rusificare și exploatare economică, Basarabia continuă să simtă și să trăiască românește. Meritul revine în exclusivitate masei de țărani, păturii intelectualilor de la țară — preoți și învățători, care au clădit și apărat naționalitatea în fața indolenței unei nobilimi autohtone rusificate și a unei birocrații rusești agresive și primitive. Așa se explică ecoul imediat pe care Revoluția română de la 1848/1849, Unirea Principatelor, cucerirea Independenței de stat, proclamarea Regatului României, complexul de reforme moderne inițiat de București — îl au în societatea românilor basarabeni. Ideile și faptele gîndite la București erau vehiculate și receptate atîț prin noua elită politică și culturală românească, trecătoare de o parte și de alta a Prutului, cît și prin oameni simpli, în special oierii români din sudul Transilvaniei care, prin tradiționalul păstorit transhumant, își

pășteau turmele în sudul Basarabiei și chiar mai la est, legind, tot mai puternic, "România liberă" de "România neliberă", după inspirata expresie a lui Nicolae Iorga.

"Convenția politică" semnată în august 1916 între România și Antanta, în preajma intrării noastre în războiul mondial, având în vedere apartenența Rusiei la Antantă, nu putea prevedea recunoașterea aspirațiilor legitime a României de a se uni cu Basarabia. Se făcea trimiteri exacte doar la Transilvania și Bucovina.

Revoluția rusă din februarie, mai ales lovitura de stat bolșevică din octombrie 1917 nu numai că au dus la pălvizarea Rusiei țărănești, veritabilă închisoare a popoarelor, ci au dat o șansă națiunilor din răsăritul Europei să-și refacă statele naționale sau să și le desăvîrșească.

Noua situație geopolitică din estul european a fost prompt valorificată de România și români din Basarabia. De o Românie, trebuie să recunoaștem, aflată într-o situație politico-militară limită, teritorialicește redusă la Moldova dintre Carpați și Prut, complet înconjurată de inamici, constrinsă să încheie un armistițiu cu Puterile Centrale la Focșani (noiembrie/decembrie 1917) și o oneroasă pace la Buftea-București (IV/V 1918), confruntată cu foamete și epidemii, obligată să apere frontul și să treacă la dezarmarea armatei ruse din țară, fosta aliată, molipsită de anarhia revoluționară.

Într-o situație realmente disperată, Unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918 reprezintă o veritabilă rază de speranță, de îmbărbătare pentru români, o probă elocventă a inteligenței oamenilor politici ai vremii, o moștră a răbdării, tenacității și spiritului de sacrificiu al poporului român. Sub președinția basarabeanului Ioan Inculeț, cu sprijinul ardeleanului Onisifor Ghibu, sub bagheta regelui Ferdinand I și a Brătienilor, cu ajutorul moral al generalului Henri Berthelot și al Franței, Basarabia românească se organizează politic acomodându-se vremurilor. De la etapa autonomiei politice în cadrul statului rus în toamna anului 1917, prin faza

proclamării independenței Republicii Moldovenești în februarie 1918, Basarabia se unește cu România două luni mai tîrziu. Hotărîrea este luată în manieră absolut democratică, prin decizia Sfatului Țării de la Chișinău, organism politic ales de toți locuitorii provinciei, indiferent de etnie. Majoritatea celor 138 de deputați votează Unirea, respectându-se principiul dreptului la autodeterminare al popoarelor lansat de președintele nord-american W. Wilson.

Navigînd cu grijă și hotărîre prin furtunile militare și diplomatice ale ultimelor luni de război, Casa Regală, Guvernul și Parlamentul României de la Iași, revigorate de succesul reîntregirii teritorial-naționale din est, rămîn în continuare pe principiile politice angajate la 1916. Aceasta ne permite să reintrăm în război în noiembrie 1918, să pregătim Unirea Bucovinei și Transilvaniei, împlinind tripticul unității naționale. Conferința de pace de la Paris a sancționat o realitate politică — România mare — creație a unei generații de excepție, fericita testamentară a altor multora trecute în lumea umbrelor cu gîndul nestrămutat la fapta de o clipă a lui Mihai Vodă Viteazul.

Doamnelor și domnilor colegi, Recursul la istoria națională este întotdeauna necesar și bine venit în astfel de ocazii și nu numai. Astăzi face carieră un nou tip de internaționalism, orientat spre Vest, cu nimic mai bun, în esența lui, ca internaționalismul impus din Răsărit mai acum patruzeci-cincizeci de ani. Intelectuali rasați, institute și instituții întregi finanțate din abundență, să strădăiesc să marginalizeze tot și pe toți cei ce cultivă spiritul național, patriotismul, ideea unității și integrității naționale, statul național. Partidul Unității Naționale Române este convins că această "modă" va dispărea mai repede sau mai tîrziu, ca orice "modă", reimprinându-se valorile naționale ca fundament trainic și serios în afirmarea fiecărui popor, chiar într-o Europă unită.

Din istoria trecută oamenii politici trebuie să extragă învățăminte, imbolduri, fapte care pot fi folosite astăzi pentru a reconstrui edificiul

nățional, neuitând tradiția, acomodindu-l vremurilor, spiritului european.

În acest context, P.U.N.R., ca și alte partide din sistemul politic actual, acordă o mare importanță relațiilor României cu Republica Moldova.

Făcând un inventar amănunțit și responsabil al raporturilor româno-române din ultimii 8 ani, partidul nostru constată lipsa unei politici coerente a Bucureștilor față de Chișinău. Guvernările de pînă în 1996, ca și de astăzi, au stat și stau mai mult cu față spre Vest, marcați de grija de a primi note de bună pertare, de a li se confirma că s-au spălat de păcatele trecutului comunist, că sunt recunoscuți ca europeni autentici, că sunt acceptați să-și continuie sau, în sfîrșit, să-și înceapă cariera politică.

De ce nu ne întoarcem față, cu statonnicie, și spre Estul românesc și, mai departe, spre Estul rusesc? Basarabia are nevoie de Patria-Mamă, România, în toate planurile vieții. Dacă am ratat momentul de mare avînt național din 1991, o posibilă reeditare a lui 27.III/9.IV.1918 nu se poate împlini decît prin integrarea economică, culturală și mentală a românilor dintre Prut și Nistru și structurile Patriei-Mame. Aceasta cere timp dar și un plan bine pus la punct și, mai ales, transpus în practică în manieră "nemțească". Numai astfel, peste ani, cele două Românnii vor putea copia modelul reunificării Germaniei, care se încadrează în preceptele europene ale momentului istoric. Pe de altă parte, noi considerăm că o deschidere a politicii externe românești spre Rusia, în manieră titulesciană, ar fi benefică economiei naționale, dar și unei apropiere de substanță, decisive față de societatea românească de la est de Prut.

Observatorii fenomenului românesc din Basarabia se împart în pesimisti și optimiști incurabili. Pesimistii scot în evidență tarele pe care regimul sovietic le-a lăsat moștenire românilor basarabeni, inoculat cînd dur, cînd cu perversitate timp de cinci decenii. Imaginea funcționarului, jandarmului și soldatului român interbelic, prezentați ca moștră de jefuitori și

tirani — pe de o parte, sentimentul apartenenței la "mareea și puternica" Uniune Sovietică — pe de altă parte, nu se pot estompa de la o zi la alta. Trebuie timp pentru ca rescrierea istoriei, cu luminile și umbrelle ei, experiența proprie să plămădească noua mentalitate. Totuși, argumentele optimiștilor ne par mai trainice și încurajatoare pentru viitor. În jur de 65% dintre elevii și studenții din Basarabia învață azi în limba română. Printre ei tot mai mulți ruși și alte etnii, convingi că numai astfel se vor putea integra în societatea de mîne din republică. În numai cîțiva ani, firmele instituțiilor publice, ale întreprinderilor de stat și particulare au înclocuit grafia slavă cu cea românească. Ici-colo mai găsești, la acest capitol, cîte o sămîntă din vechiul stoc. Ziarele românești din republică, alături de cele din România, sunt găsibile peste tot și, lucru foarte important, citite. În sfîrșit, astăzi, pe străzile Chișinăului, poti vorbi slobod în limba română fără să te ferești și să suporti corecții verbale și fizice din partea unor cetățeni, ca și acum trei-patru ani. P.U.N.R. vede în toate aceste schimbări un mare pas înainte pe linia românizării și europenizării Basarabiei, proces firesc, neimpus din afară, pornit din niște străfunduri sufletești dintr-o tradiție reactivă de dorință de mai bine, demnitate națională, integrare europeană.

Desigur mai există multe de făcut din ambele direcții, pentru ca legăturile româno-române să atingă acel arc voltaic care să ne retopească într-un tot.

Exemplul de ultimă oră al politicienilor români din Basarabia de a se uni în vederea impunerii unei politici naționale este un exemplu demn de luat și de partidele naționale din țara noastră. Frații noștri din Basarabia au dovedit că nu doresc, după exemplul Patriei-Mame, în conducerea treburilor interne să influențeze minoritățile, fie prin partide ethnice, fie prin lideri cocotați în fruntea unor partide neoș românești.

Fie ca aniversarea de astăzi, propusă în 2 februarie a.c. de partidul nostru, să ne încălzească sufletele cu gîndul la evenimentele istorice de acum 80 de ani și să ne potențeze eforturile pentru apropierea momen-

tului reeditării lui 27.III/9.IV.1918.

Vă mulțumesc.
(Aplauze.)

Domnul Petre Roman:

Vă mulțumesc.

Din partea Grupul parlamentar al minorităților naționale, domnul deputat Varujan Pambuccian.

Domnul Varujan Pambuccian:

Domnule președinte,
Stimați colegi,

Ceea ce aniversăm astăzi este sfîrșitul unui drum prin deșertul istoriei, nu de 80 de ani, ci de 300 de ani. Pentru că după 300 de ani de la Marea Unire, realizată de Mihai Viteazul, iată că poporul român a știut să găsească și momentul prieinic și calea pentru a fi din nou în hotarele sale firești. A știut nu să ajungă la pămîntul făgăduinței, ci să facă pămîntul făgăduinței acolo unde el trăia.

Momentul acesta a dovedit o înțelepciune remarcabilă, atât în ceea ce privește structurile instituționale din România și din Basarabia, cât și înțelepciunea și dîrzenia remarcabilă a țărănuilui român, transformat în soldat român. Ceea ce s-a întîmplat atunci nu este doar o pagină de istorie, ceea ce s-a întîmplat atunci trebuie să fie în fiecare dintre noi în permanentă. Pentru că un asemenea ideal transcende oricărui moment și oricărei conjuncturi. În acest moment, dincolo de Prut trăiesc români și nu moldoveni. Acești români care trăiesc dincolo de Prut au fost vremelnic despărțiti de patria-mamă și lucrul acesta trebuie să ni-l spunem și noi și ei în permanentă. Acești români care trăiesc dincolo de Prut și care au fost mult mai greu încercați decât noi trebuie să privească către noi ca la o speranță și eu cred că ceea ce este foarte important atât pentru fiecare român care trăiește în România, cât mai ales pentru clasa politică a României, pentru cei care ne aflăm în această sală este să le dovedim că au ce să apere. Că fiecare acțiune pe care o facem noi este un pas către un lucru pe care nildorim împreună și noi și dînșii. Eu cred că noi putem face acest lucru,

pentru că dacă acum România nu este poate țara puternică și prosperă pe care o visăm, eu cred că fiecare dintre noi are în străfundul inimii sale conștiința că România poate și trebuie să devină acea țară puternică și prosperă pe care o visează fiecare dintre noi.

Vă mulțumesc.
(Aplauze.)

Domnul Petre Roman:

Vă mulțumesc.

Din partea Grupului parlamentar al P.S.D.R., domnul deputat Radu Gheciu.

Vă rog, domnule deputat.

Domnul Radu Gheciu:

Domnilor președinți,

Doamnelor și domnilor senatori și deputați,

Evenimentul petrecut în urmă cu 80 de ani și pe care îl celebrăm astăzi a fost, pentru a cita expresiva definiție dată de bucovineanul Ion Nistor, "o restabilire a dreptății încălcate". Dar Basarabia istorică este un pămînt cu destin tragic și dacă anul 1918 părea un început de eră, el s-a dovedit, dimpotrivă, a nu fi fost decât deschiderea unei scurte paranteze a timpului, închisă două decenii mai tîrziu. În 1940 și în 1945, forța a triumfat din nou asupra dreptății, iar în 1947 puterile învingătoare au constituit politic ceea ce tancurile impuseseră pe cîmpul de luptă. Treizeci de ani mai tîrziu, Actul final de la Helsinki pecetluia juridic în întreaga Europă frontiere statale cvasiimuabile.

Există însă și altfel de frontiere, pe care hărțile nu le evidențiază. Sunt cele ale spiritualității, ale unității de etos, de limbă, de patrimoniu cultural și conștiință istorică. Această unitate, nici secolul de dominație țaristă, nici năprasnică decapitare de către Stalin a elitelor basarabene nu au putut-o distruga. Spațiul românității nu se definește, de altfel, numai prin dominantă sa culturală ci, odată cu constituirea Republicii Moldova ca stat independent, și prin multiple, extrem de importante interese economice comune care, în dinamica de perspectivă a construcției europene, în

particular sud-est europene, conferă relației dintre România și Republica Moldova un caracter special. Ea, această relație, trebuie să rămână întru totul privilegiată.

Pe de altă parte, acest spațiu al românilor nu acoperă doar România și Republica Moldova, ci se regăsește în mai toate țările cu care ne învecinăm și cu care avem, din fericire, relații prietenești, după cum România găsește firesc să numere printre cetățenii ei fideli minorități aparținând spațiilor spirituale ale acestor națiuni cu care ne învecinăm.

Condiția minoritarului — și folosesc acum cu intenție singularul care trimită la drepturi individuale și nu la cele colective — este una dintre cele mai sensibile chestiuni europene ale sfîrșitului de secol. Avem dreptul să fim mîndri de rezolvarea juridică exemplară pe care România democratică a dat-o acestei chestiuni, ca și de pacea interetnică din țara noastră, o realitate stabilă pe care incitările naționaliste nu reușesc să o tulbure. De aceea, avem dreptul să sperăm și să pretindem ca și românii minoritari din țările vecine, inclusiv cei aflați într-o anumită parte a Basarabiei istorice și în Bucovina, să se bucure de exact aceleași drepturi, recunoscute de reglementările internaționale și de tratatele bilaterale de care se bucură toți minoritarii în țara noastră.

Timpul prezent, doamnelor și domnilor, nu este, nu trebuie să fie unul al lamentărilor, al melancoliilor inutile și al speranțelor desprinse de realitate. Timpul prezent este, trebuie să fie, cel al unei noi construcții, adecvate unei realități noi. Timpul prezent este cel al demnității, dar și al realismului politic, al imaginării, al curajului și al solidarității. Este motivul pentru care noi, social-democrații români, credem că momentul istoric 1918 merită să fie celebrat în primul rînd gîndindu-ne la tot ceea ce avem de făcut împreună, cei din România și cei din Republica Moldova, fără a încerca nicidcum să ne desprindem de sentimentul patetic al atîtor legături evidente sau de taină, rostite și nerostite, pe care le pot sugera superbele versuri ale lui Alexe Mateevici:

*"Limba noastră-i graiul pînii
Cînd de vînt se mișcă vara;
În vestirea ei bătrînii
Cu sudori sfînțit-au țara."
Vă mulțumesc.
(Aplauze.)*

Domnul Petre Roman:
Vă mulțumesc.

Din partea domnilor deputați și senatori independenți care nu fac parte dintr-un grup parlamentar, domnul senator Teodor Meleşcanu.

Domnul Teodor Viorel Meleşcanu:

Domnule președinte,
Doamnelor și domnilor senatori și deputați,

Plenul Parlamentului României aniversează astăzi momentul istoric al Unirii Basarabiei și Bucovinei cu patria-mamă. Este un moment solemn pe care îl cinstim cu tot respectul cuvenit unei mari sărbători a neamului românesc.

Se cuvine să ne aducem aminte aici de generația marilor oameni politici români care în momentele importante au știut să treacă peste deosebirile doctrinare sau ideologice, concentrîndu-se asupra interesului național și care în contextul dat au știut să folosească momentele optime ale istoriei pentru a duce România în granițele ei firești. Unirea Basarabiei și Bucovinei cu țara a permis realizarea idealurilor de unitate națională ale românilor, dîndu-le posibilitatea de a trăi în același spațiu politic, economic și cultural. Din nefericire, unitatea românilor nu a dăinuit în timp.

Schimbarea contextului internațional a dus la Pactul Ribbentrop-Molotov care e răpit din nou României teritoriile istorice, aruncîndu-i pe bucovineni și pe basarabenii sub dominația comunismului sovietic. Se spune adesea că astăzi referirea la acest tratat nu mai este de actualitate, că practic unul din principalii lui semnatari, Uniunea Sovietică, a dispărut ca stat. Desigur, nimeni nu pune la îndoială faptul că realitățile internaționale de astăzi s-au schimbat, că actualilor conducători politici nu li se pot imputa greșelile predecesorilor lor, dar noi credem că este datoria noastră

să obținem cel puțin reparația morală pentru acest act, un act condamnabil sub toate aspectele, și politic și juridic, dar și moral, și mai ales ca prin aceasta să avem garanția că asemenea rapturi nu se vor mai întimpla pe viitor.

Doamnelor și domnilor colegi,
Obișnuim să celebrăm aici, în Parlamentul României, diferite momente ale istoriei naționale. Pentru unii dintre noi, aceste sesiuni comune reprezintă mai degrabă prilejul unor discursuri, uitând însă că trebuie să facem efortul mai ales de a învăța din lecțiile trecutului. Noi credem că rostul unor asemenea aniversări nu este numai de a aduce aminte oamenilor despre ceea ce a fost România, ci mai ales de a le spune ceea ce va fi România prin acțiunea noastră, a celor trimiși aici să îl reprezentăm interesele în cadrul forului legiuitor. De aceea, credem că se cuvine astăzi să medităm împreună, în primul rînd asupra relațiilor dintre România și Republica Moldova, astăzi o țară independentă.

Experiența anilor care au trecut de la prăbușirea sistemului comunist și a realităților geopolitice, bazate pe acest sistem, ar trebui să ne învețe un lucru important: cît este de ușor să compromiți o idee nobilă, cît de repede se poate ajunge la relații tensionate între frați, cît de puțin cîntăresc cuvintele și mai ales cît de mult și de greu cîntăresc faptele. Ne întrebăm adesea astăzi de ce Moldova este mai departe de România decât era în 1990. Poate că acest fapt se datorează și abordărilor oarecum simpliste pe care unii dintre noi le-am avut, dar să spune și absenței unei strategii clare din partea noastră, a tuturor. Avem nevoie de o filozofie națională în raporturile noastre cu Republica Moldova, o filozofie care să întrunească sprijinul întregii clase politice românești. Această filozofie trebuie să pornească de la evaluarea lucidă a realităților de astăzi și, mai ales, să asigure continuitate și previzibilitate în politica noastră externă.

Noi, Partidul Alianța pentru România, credem că integrarea europeană reprezintă unul dintre cele mai

bune vehicule pentru apropierea dintre cele două state românești. Trebuie să construim împreună un spațiu economic și cultural comun, un spațiu al cărui pilon de rezistență trebuie să fie interesele și valorile reciproc împărtășite, pentru că, domnilor, integrarea europeană înseamnă, în primul rînd, și libera circulație a oamenilor și ideilor, dar și libera circulație a bunurilor și a capitalurilor într-un spațiu în care frontierele, așa cum spunea Nicolae Titulescu, "se spiritualizează".

Împreună cu Moldova suverană va trebui să facem un exercițiu de preintegrare. Ne va fi mult mai ușor și va fi mult mai important pentru noi să ne alăturăm Europei ca un spațiu complementar din punct de vedere economic și cultural și vom avea astfel și premisele procesului de fraternitate și de fraternizare, pe care îl dorim atât de mult. De aceea, trebuie să acționăm ferm și să spune într-o perspectivă strategică pentru dezvoltarea pe toate planurile a relațiilor cu Moldova, pornind de la două principii care nouă ni se par fundamentale: respectarea suveranității acestui stat și a instituțiilor sale, dar și luarea în considerare a unității de neam și de limbă dintre cele două state românești.

Trebuie, domnilor, să sprijinim ferm integrarea României în structurile economice și de securitate ale continentului și, în primul rînd, în Uniunea Europeană. "Europa unită de la Atlantic și pînă la Ural", cum spunea generalul De Gaulle, este astăzi în opinia noastră și calea cea mai sigură pentru realizarea unității românilor.

Vă mulțumesc.
(Aplauze.)

Domnul Petre Roman:

Stimate colege,
Stimați colegi,

Vă mulțumim pentru participarea dumneavoastră la acest moment de aniversare cu răsunet adînc în mintea și inimile compatrioților noștri.

Cu aceasta, declar închisă ședința noastră solemnă.

Şedința s-a încheiat la ora 12⁶³.

**Petru ȚARANU
Vatra Dornei**

ASPECTE ALE LUPTEI PENTRU UNIRE LA ROMÂNII DIN DORNELE BUCOVINENE

Războiul ruso-turc din anii 1768-1774 a avut consecințe dureroase și pentru românii din Dornele bucovinene. În baza prevederilor Convenției din 7 mai 1775, Austria a anexat, cu acordul Turciei, partea de nord a Moldovei, care s-a numit apoi Bucovina. Urmare a acestui context istoric, prin ținutul Dornelor s-a trasat o graniță vremelnică și arbitrară. Localitățile Dorna, Vatra Satului, Dorna Candrenilor, Iacobeni și o parte dintre așezările umane aparținând de Dorna Arini și Șaru Dornei au intrat sub stăpînire habsburgică. Timp de 143 de ani populația autohtonă a fost împiedicată să se folosească în mod liber de bogățiile care îi aparțineau din moșie-strămoși în virtutea dreptului de proprietate asupra pământului. Fățis sau în secret, autoritățile austriece au încurajat și au favorizat colonizarea Dornelor cu etnii străine, ademenite de prin diferite zone ale imperiului cu miracolul unui trai mai bun în teritoriile românești. Infuzia masivă cu oameni de alte naționalități (funcționari, comercianți și mai ales meseriași) a determinat importante modificări în structura demografică a Dornelor. Dacă în anul 1774 — potrivit datelor rezultate din recensămîntul efectuat în acel an — românii reprezentau 100% din populația Dornelor, la sfîrșitul secolului al XIX-lea se vorbea de o minoritate românească în mai multe localități din Dornele bucovinene.

În ciuda apăsătoarei stăpîniri imperiale, românii din Dorne au luptat

pentru apărarea intereselor lor economice, politice și culturale, au menținut via flacăra conștiinței de neam și de țară și au militat pentru înfăptuirea idealului lor de unire cu patria-mamă. Încă din secolul al XVIII-lea patrioticii dorneni au luat o atitudine fermă de atașare la idealurile unirii și de înfăptuire a ei. La "Moșii" de la Călimani — o sărbătoare solstițială de tradiție dacică — se întîlneau anual românii din Bucovina, Moldova și Transilvania. Vîrful Muntelui Lucaciu — locul de desfășurare a tradiționalei sărbători — se transforma deseori într-o tribună a manifestării conștiinței de neam și țară. Aici, după opinia bătrânilor din Dorne, se puteau auzi îndemnuri publice și înflăcărate chemări la lupta pentru Unirea cea Mare, adică pentru unirea într-un singur stat a tuturor românilor. În preajma evenimentelor de la 1848, Vasile Alecsandri, Alecu Russo și Eudoxiu Hurmuzachi aveau întîlniri cu oameni politici din Transilvania în diferite case conspirative din Neagra Șarului (Palaghia Ortoanu) și din Poiana Negri, ambele localități situate la confluența granitelor dintre Bucovina, Moldova și Transilvania. Populația din Dornele bucovinene — potrivit același surse informative — a sprijinit material și financiar revoluția lui Avram Iancu și Războiul de Independență (1877). Sunt date care atestă și prezența lui Nicolae Bălcescu la Vatra Dornei tot în acea perioadă și, probabil, cu aceleași scopuri.

Primarul Vasile Deac — cel care a guvernat tîrgul Vatra Dornei între anii 1875-1902 — n-a permis înscrisurile germane și nici folosirea limbii ocupantului în relațiile dezvoltate de primăria localității cu publicul solicitant, indiferent de naționalitatea sa. În anul 1897, pe frontispiciul clădirii Palatului Comunal (sediul primăriei) s-a abordat, în basorelief, stema Moldovei, un act de patriotism prin care se atesta apartenența Dornelor, vremelnic înstrăinate, la vatra lor de obîrșie, la spațiul

românesc. Tot acest primar-patriot a inițiat fondarea Societății Culturale "Sentinela" (1891), o instituție care veghează supraviețuirea culturii românești în Dorne. În anul 1901, Societatea Culturală "Sentinela" și-a edificat un sediu propriu, o clădire monumentală care s-a construit și cu fonduri bănești donate de români din Dornele moldovene. Clădirea a fost cunoscută sub denumirea de Palatul Național, iar pe frontispiciul ei s-a înscris anul edificării și deviza "ÎN UNIRE E PUTERE". O parte dintre încăperile de la parter au fost destinate **Cabinetului de citire**, o bibliotecă ce punea la dispoziția publicului solicitator numai carte românească adusă de peste graniță. Denumirea clădirii și deviza de pe frontispiciul ei se păstrează și astăzi. Tot el, sprijinit de intelectualii Dornelor, a transformat filiala din Vatra Dornei a Societății "Școala Română" într-o tribună de luptă pentru înfăptuirea idealurilor naționale.

Învățătorul Samuil Ioneț, un luminat patriot al vremii, a înființat în comuna Dorna Căndrenilor biblioteca "Lumina satelor" și librăria cu aceeași denumire, ambele dotate cu carte românească trecută peste graniță pe ascuns și cu mari riscuri. Sărbătoarea dedicată aniversării a 60 de ani de domnie a împăratului Franz Joseph, organizată, potrivit tradiției românești, pe vîrful Muntelui Giumalău (cota 1900 m.s.m) în ziua de 30 iunie 1909, s-a transformat într-o puternică manifestare pentru unirea cu România. Ilie Odochean, participând cu delegația orașului Vatra Dornei la manifestațiile organizate la Viena cu prilejul aniversării a 60 de ani de la urcarea pe tron a împăratului Franz Joseph, a detestat fastul acțiunilor și a condamnat fără rezerve politica imperială de cotropire a teritoriilor românești. Atunci cînd a venit vremea ciocnirii cupei de şampanie în sănătatea împăratului, el s-a exprimat fără echivoc: **Capitala țărilor mele este Bucureștiul, nu Viena. România să trăiască întru mulți ani!** La întoarcerea sa la Vatra Dornei

a fost luat imediat în supravegherea autorităților austriece. În anul 1911, la o întrunire a arcășiei din Vatra Dornei, care a avut loc în sala de festivități a primăriei, s-a arborat drapelul românesc. Alți patrioți dorneni au distribuit în rîndul populației drapele românești, aduse cu mari riscuri din Dornele moldovene și au demascat politica imperială de inducere în eroare a populației românești din teritoriile ocupate. Toate acestea sunt doar sumare punctări de fapte și de acțiuni care au premers actul unirii Bucovinei cu România și cel de înfăptuire a statului național unitar român.

În preajma izbucnirii primului război mondial, autoritățile austriece și-au intensificat propaganda potrivit căreia români din Bucovina și Transilvania ar fi mulțumiți sub stăpînirea Austro-Ungariei și nu ar agreea unirea cu România. Propaganda de intoxicare a opiniei publice românești a fost potențată și de zvonurile care urmăreau să acredeze convingerea în faptul că România va intra în război alături de Austro-Ungaria și, în acest context, toți dezertorii din armata imperială vor fi extrădați imediat de statul român. După izbucnirea ostilităților mulți dintre români din Dornele bucovinene, bănuți și fi ostili stăpînirii imperiale, cei care militau pentru unirea cu România și simpatizau cu guvernul de la București sau comentau pozitiv evenimentele militare favorabile inamicului, au fost internați în lagărele de concentrare de la Thalerhof (Stiria), Olmutz (Moravia) și Munkacz (Ungaria). Primarul orașului Vatra Dornei, Ștefan Forfotă, dovedit fiind că a propagat în rîndul populației ideea unirii cu România, urmare a refuzului său de a face declarăție de loialitate față de stăpînirea habsburgică și a sabotării rechizițiilor de război (înă și obiectele din cupru), a fost demis din funcție la 28 februarie 1917 și deportat în lagăr, unde s-a îmbolnăvit și s-a stins din viață la numai 53 de ani. Printre cei care au împărtășit soarta privării de libertate în lagărele de exterminare se numără și luptătorii

pentru unire Gavril Beleca (învățător) și Nicolae Mihalcea, ambii din comuna Iacobeni. Alți patrioti dorneni — Gheorghe Boanacheș (fost deputat în parlamentul de la Viena), Ioan Candrea (Dorna Candrenilor), Ilie Odochean (fost primar al orașului Vatra Dornei) și alții — au fost sever avertizați pentru opțiunile lor pro-românești și li s-a aplicat pe actele de identitate ștampila cu inițialele P.V. (Politisch Verdachting), ceea ce însemna persoană periculoasă pentru ordinea de stat imperială.

Să se sărbătorească starea de spirit a românilor din Dornele bucovinene și nu numai, contele Meran — guvernatorul Bucovinei, care își stabilise reședința la Vatra Dornei — sfătuit de generalul Pflanzer Maltici, comandanțul trupelor austro-ungare din zonă, a emis la 13 septembrie 1914 oordonanță prin care “populația civilă era avertizată că cea mai mică suspiciune din partea autorităților militare atrage după sine împușcarea”. Trecând peste măsurile represive impuse de autoritățile austro-ungare, patriotii români din Dorne au sădăt în conștiința populației crezul în ziua izbăvirii prin luptă de lanțurile robiei imperiale și în unirea cu țara-mamă. Contactul discret dar nemijlocit cu populația din Dorne, în scopul informării ei cu evenimentele la zi, demascarea propagandei imperiale de inducere în eroare a opiniei publice, numeroasele sustrageri de la ordinele de mobilizare și de la rechizițiile de război, sprijinirea elementelor de informații ale armatei române cu misiuni de spionaj în dispozitivul armatelor austro-ungare — cazul cel mai semnificativ și mai controversat rămânind în istorie sub denumirea de **Ion din România** — refuzul liderilor locali de a face, la solicitarea sistematică a autorităților, declarării de loialitate față de stăpînirea imperială, sănătățile cîteva dintre acțiunile care au făcut parte din arsenalul de luptă al românilor din Dornele bucovinene pentru eliberarea lor națională, pentru unitatea de neam și țară.

Reîntruparea Dornelor bucovinene la țara-mamă s-a conturat însă în condiții istorice favorabile remedierii nedreptății ce s-a făcut prin răpirea Bucovinei în anul 1775. La sfîrșitul lunii noiembrie 1914, trupele țărănești, înfrîngînd armatele austro-ungare, au ocupat poziție la nord de Vatra Dornei, pe aliniamentul Prislop-Mestecăniș-Giumalău, un sistem de trecători cu un important rol strategic în apărarea Dornelor. În iarna 1914/1915 operațiunile militare din zona Mestecănișului au avut caracterul unui război de poziție. Aici s-au înregistrat lupte deosebit de grele, cu însemnate pierderi în ambele tabere beligerante. Căpătenile armatelor ruse, în relație cu oficialitățile române, caracterizau înverșunarea luptelor de la Mestecăniș prin sintagma: **Dorna voastră — moartea noastră**. Acest mare efort de război făcea parte însă din strategia ocupării Bucovinei de către Rusia țărănească. Așa se explică de ce teritoriul cunoscut, după anul 1775, sub denumirea de Bucovina, i s-a atribuit numele de Rusia Nouă (Novaia Rossia). Este relevant și faptul că în acea perioadă, la Petrograd, a apărut o monografie semnată de K. Baladjenco, al cărei titlu denunță scopurile de cotropire a Bucovinei: **Zelena Rossia (Bukovina) i eia proșloe, istoriko-gheograficeski ocerk** (Rusia verde — Bucovina — și trecutul ei, studiu istorico-geografic). Armatele austro-ungare de pe aliniamentul Dornelor, aflate sub comanda generalului Pflanzer Maltici, au înfrînt însă rezistența trupelor rusești și, ca urmare, Bucovina a fost reocupată de habsburgi în luna februarie 1915. Declanșarea operațiunilor militare, cunoscute în literatura de specialitate sub denumirea de **ofensiva lui Brusilov**, după numele generalului Alexei Alexeevici Brusilov, comandanțul suprem al trupelor rusești din această zonă de operații, desfășurată pe un front de circa 500 de km, a schimbat radical situația militară de pe teritoriul Bucovinei. La sfîrșitul lunii iunie 1916,

trupele rusești au reocupat pozițiile de pe vechiul aliniament al Dornelor. Intrarea României în război contra Austro-Ungariei a consolidat pozițiile armatei ruse în zona de conflict pînă în vara anului 1917. În aceste condiții istorico-militare, nefavorabile pentru românii din Dornele bucovinene, mulți dintre patrioti s-au refugiat în România (în zona Fălticeni) și au intrat în legătură cu **Asociația Bucovinenilor**, o asociație care se constitue la București în luna iunie 1915. Începînd din luna aprilie 1916, cîteva numere din **Revista Bucovinei**, o publicație condusă de scriitorul Ilie Torouțiu, au pătruns pe teritoriul Dornelor bucovinene. În cea mai adîncă conspirativitate, fostul deputat Gheorghe Boanacheș a asigurat informarea populației civile cu starea de spirit a liderilor politici și a românilor din Bucovina. Grigori Drăgan, un învățător-patriot originar din Vatra Dornei (Argestru), "luptînd" în armata austro-ungară din regiunea Tirol (Munții Alpi), s-a predat la italieni împreună cu întreaga sa unitate, formată în mare parte din români bucovineni (1916). La puțin timp după acest act de curaj, el, împreună cu alți patrioti români, a fondat "Legiunea română din Italia" al cărei comandant a devenit. Scopul declarat al românilor încadrați în ligă era "lupta cu arma în mînă pînă la înfăptuirea României Mari". Soldatul Pintea Matei Adrian din Vatra Dornei, înflăcărat de crezul în izbăvirea fratilor de sub jugul imperial, luptînd pe frontul de apus, a fost citat prin Ordin de zi al Comandamentului Suprem Italian și apoi decorat pentru bravură ostășească. Vestea actelor de bravură săvîrșite de patrioții români a luminat și mai bine calea spre unire și a înflăcărat acțiunile întreprinse de români din Dorne pentru înfăptuirea idealului național. Măsurile drastice impuse de autoritățile militare austro-ungare, în condițiile stării de război, teama de o eventuală ocupație rusească, persecuțiile îndreptate împotriva liderilor dorneni și a populației de

rînd, rechizițiile, munca forțată în scopuri militare și privațiiunile de tot felul au fost factori favorizați ai radicalizării luptei pentru revenirea Dornelor la țara-mamă.

Vesta că deputații ucraineni au cerut în Parlamentul de la Viena crearea Ucrainei apusene autonome, în care să fie inclusă și Bucovina, a aprins spiritul revoltei și în rîndul populației din Dorne. Desfășurarea operațiunilor militare pe fronturile europene din toamna anului 1917 și vara lui 1918, defavorabile armelor austro-ungare, victorile de răsunet ale armatei române pe fronturile de la Mărășești, Mărăști, Oituz, Cașin și radicalizarea luptei pentru eliberarea națională a popoarelor înrobite, au spulberat mitul supraviețuirii imperiului pe arena politică a Europei. În aceste condiții a luat o mare ampolare și mișcarea națională a românilor din Dorne pentru unirea lor cu patria-mamă. În vara anului 1918, patriotii dorneni, activînd în bezna conspirativătăii, au desfășurat acțiuni menite să pregătească populația pentru dezrobirea ei prin luptă cu arma în mînă. Sînt bătrîni din Dorne care mărturisesc că în lunile august, septembrie 1918 pe pereții mai multor clădiri din orașul Vatra Dornei era înscris textul: "Hai să dăm mînă cu mînă / Cei cu inima română / Să-nvîrtim hora frăției / Pe pămîntul României...". După unele opinii, în oraș și pe arterele de circulație, s-au difuzat manifeste în care se aflau chemări la unirea cu țara mamă: "Vrem să ne unim cu țara!", "Libertatea vine numai de la România", "România e țara noastră!" s.a.

La 6 octombrie 1918, într-un context revoluționar de apogeu, s-a constituit la Vatra Dornei o puternică Gardă Națională. Exemplul a fost urmat imediat și de comunele Dorna Candrenilor, Iacobeni, Poiana Stampaiei, Șaru Dornei (Șaru Bucovinei) și de alte localități de pe teritoriul Bucovinei. Înrolarea în efectivele gărzii s-a bazat în exclusivitate pe voluntariat, s-a efectuat într-un timp record și a

cuprins zdrobitoarea majoritate a populației românești, inclusiv femei și tineri. Petru Forfotă, fiul primarului demis din funcție și apoi deportat în lagăr de autoritățile austriace, a preluat comanda gărzii și a elaborat strategia de rezistență armată. S-a trecut imediat, după un plan dinainte conceput, la dezarmarea jandarmilor imperiali și la anihilarea elementelor ostile spiritului românesc. Consiliul Național Român, constituit în deplină conspirativitate, al cărui președinte era inginerul silvic Arcadie Procopovici, a trecut la suspendarea din funcție a autorităților austriace — primar fiind dr. Iulius Weber, preotul catolic — și a preluat conducerea orașului. Pe clădirile primăriilor și ale multor alte instituții din Dornele bucovinene s-a arborat drapelul românesc. Acorduri de "Hora Unirii" răsunau pe tot cuprinsul Dornelor. O delegație condusă — după opinia bătrînilor din Dorne — de Gheorghe Doancheș, fost deputat și de Ilie Odochean, un primar al orașului Vatra Dornei demis de autoritățile austriace la 15 martie 1908 pentru manifestările sale patriotice, a plecat la Fălticeni pentru a comunica oficialităților române hotărîrea dornenilor de a se uni imediat și pentru totdeauna cu România. Populația de naționalitate germană, cu unele excepții, a privit cu înțelegere lupta românilor pentru identitatea lor națională și statală.

Manifestul împăratului Carol al IV-lea de Habsburg — **Către popoarele mele credincioase** — privind reorganizarea imperiului într-o federație de șase state independente (austriac, ungar, ceh, iugoslav, polonez și ucrainean) a fost demascat ca potrivnic intereselor românilor din teritoriile ocupate și respins cu hotărîre de Consiliul Național Român și de întreaga populație din Dorne. Aceasta a fost momentul când în adunări publice, organizate ad-hoc, s-a cerut unirea Dornelor și a Bucovinei întregi cu patria-mamă, cu România. În ziua de 17 octombrie 1918, prin fața primăriilor au defilat

detașamente din Garda Națională — luptătorii, fiind îmbrăcați în costume populare, purtau banderola tricoloră la mână și steaguri românești — scandând "Jos împăratul!", "Jos trădătorii!", "Trăiască România!", "Vrem să ne unim cu țara!" etc. În acele timpuri, Dornele bucovinene deveniseră o citadelă a românismului, a luptei pentru unitate națională. Populația era atașată cu trup și suflet cauzei națiunii române, slujea idealul făuririi României Mari.

În ziua de 27 octombrie 1918, într-o situație politică dificilă pentru imperiu, fruntași românilor bucovineni — Iancu Flondor, Sextil Pușcariu, Dionisie Bejan și alții au convocat la Cernăuți o adunare la care au participat deputații români din Parlamentul de la Viena, foștii deputați din Dieta Bucovinei, primarii din așezările urbane și rurale și o parte dintre patroții recunoscuți pentru lupta lor de slujire a cauzei românismului. Dornele bucovinene au fost reprezentate de Gheorghe Boancheș (fost deputat în Parlamentul de la Viena), Ilie Odochean (fost primar al orașului Vatra Dornei), Ioan Candrea (Dorna Candinilor), Petru Forfotă (comandantul Gărzii Naționale din Vatra Dornei) și medicul Albert, toți membri ai Consiliului Național Român. Delegația a fost împuternicită de populație să declare în numele ei hotărîrea de a se uni imediat și pe vecie cu România. Reuniunea de la Cernăuți s-a transformat în **Adunare Constituantă** și, după discuții aprinse și însoțite de idealul unității naționale, a ales Consiliul Național Român ca singura autoritate legală a Bucovinei, constituit inițial din 50 de membri. Adunarea Constituantă a făcut apoi o declarație de importanță istorică: "a hotărît unirea Bucovinei cu celelalte țări românești într-un stat național independent". La întoarcere, delegația dorneană a răspîndit în rîndul populației mai multe exemplare din ziarul "Viața nouă". Materialele publicate în paginile ziarului au amplificat și mai mult suful național în rîndul dornenilor. Destăr-

marea Imperiului Habsburgic — odată cu abdicarea împăratului Carol al IV-lea de Habsburg, la 11 noiembrie 1918 — a însemnat și sfîrșitul primului război mondial. În condițiile date, Consiliul Național Român a convocat Congresul General al Bucovinei pentru joi, 28 noiembrie 1918. Congresul s-a întrunit în sala sinodală a palatului mitropolitan din Cernăuți. La congres, pe lîngă cei 74 de membri ai Consiliului Național Român, au participat 7 delegați ai germanilor, 6 ai polonilor și 13 ai rutenilor din comunele de peste Prut. În tabelul cu membrii Consiliului Național Român din Bucovina, atașat la procesul-verbal al congresului general, se află și numele reprezentanților din Dornele bucovinene: Gheorghe Boancheș (poziția 8), Ioan Candrea (poziția 11) și Ilie Odochean (poziția 43). Pe ordinea de zi a congresului s-a aprobat în unanimitate un singur punct: **Stabilirea raportului politic între Bucovina și Regatul României.** „Congresul General al Bucovinei, întrupînd suprema putere a țării și fiind investit singur cu putere legiuitoroare, în numele suveranității naționale a hotărît unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare pînă la Ceremuș, Colacîn și Nistru cu Regatul României”. Supusă la vot, Declarația de unire a Bucovinei cu România a fost aprobată în unanimitate de întreaga asistență și în aplauzele tuturor participanților.

Unirea Bucovinei cu România din 28 noiembrie 1918 și Unirea cea Mare de la 1 decembrie același an au fost, aşadar, rezultatul evoluției firești a unirilor celor mici. Prin unire, Dornele și-au conexat identitatea la vigurosul filon al istoriei noastre naționale.

Hotărîrea Congresului General al Bucovinei a fost consfințită prin Decretul-Lege din 31 decembrie 1918 și ratificată, apoi de Adunarea Deputaților și Senat la 29 decembrie 1919. Actul Unirii Bucovinei cu România din 28 noiembrie 1918 a căpătat recunoaștere internațională

prin art. 59 al Tratatului de la Saint-Germain și prin Tratatul de pace de la Sevres, încheiat la 10 august 1920 de statele coaliției Puterilor Centrale cu Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia.

BIBLIOGRAFIE

Nistor, Ion I., **Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni**, București, 1916.

“Revista Bucovinei”, nr.1 (aprilie), București, 1911.

“Viața nouă”, nr. 1, Suceava, 1918.

Bălan, Teodor, **Răscoala țărănilor din Ocolul Cîmpulungului Moldovenesc din anul 1805**, Cernăuți, 1923.

Morariu, Aurel, **Bucovina 1774-1918**, București, 1925.

Nistor, Ion I., **Amintiri răzlete din timpul Unirii**, Cernăuți, 1938.

Forfotă, Petru, **Dornenii și Unirea**, Cernăuți, 1938.

Bilețchi, Ioan, **Cîmpulungul în zilele Unirii**, Cernăuți, 1938.

Giurescu, Constantin C. ș.a., **Istoria României în date**, București, 1971.

Dimitriev, P. G., **Moldova în epoca feudalismului**, vol.VII, partea a II-a, Chișinău, 1975.

Miron, Vasile Gh., **Unirea Bucovinei cu România** // “Anuarul Muzeului Național al Bucovinei”, Suceava, 1978.

Cocuz, Ioan V., **Presă românească în Bucovina (1809-1944)**, Suceava, 1991.

Şerban, Constantin, **Unirea României cu Bucovina (1918)** // “Studii și articole de istorie”, LXII, serie nouă, București, 1995.

Documente de epocă și informații culese de la bătrînii: Luchian Negrea, Filimon Roată, Dionisie Ursuș ș.a. din Vatra Dornei și Dumitru Pașcu, Dumitru Grigoraș, Ioana Apalaghie, Toader Apetroaie și Marina Țăranu din Șaru Dornei.

Alexandru HUSAR
lași

APOSTOLUL ROMÂNIOR

Magnificul pelerinaj cu moaștele Sfântului Andrei în Moldova (12-19 octombrie 1996), într-o înaltă atmosferă de reculegere, grav mișcind conștiința acestui popor, a marcat un moment de regăsire a poporului nostru în ființa sa intimă, în identitatea sa spirituală originară.

Un popor se definește pe sine prin locul pe care-l ocupă în spațiul ce-i aparține, prin acțiunea sa istorică în timp, dar se definește de asemenea prin religia sa, care marchează ființa sa spirituală, caracterizează existența sa.

Având în vedere încreștinarea acestui popor, deci adeziunea sa la noua religie, destinată a cucerii imperiului roman și de a se încorpora ca o constantă în viața spirituală a Europei, prin acțiunea Sfântului Andrei, ca operă a sa, fie și în principiu, i-o datorăm.

Sfântul Andrei a predicat în secolul I, potrivit unor mărturii ale tradiției istorice, și în sud-estul României de azi, în Dobrogea, numită în vechime Scitja Mică. Și „fluindcă a predicat Evanghelia în Dobrogea, noi români îl considerăm pe Sfântul Andrei într-un anume fel Apostolul nostru, al românilor”¹.

Cine era Sfântul Andrei știm din textele biblice și nu e inopportun să reținem. Andrei, fratele lui Simon Petru, fiul unui pescar din Betsaida Galileei, cetate de pe malul vestic al lacului Genizaret, era unul dintre cei doi care, în ziua aceea cînd stătea Ioan și, privind la Iisus, spuse: „Iată robul lui Dumnezeu”, — l-au auzit vorbind și l-au urmat pe Iisus. Iar Iisus, întorcîndu-se și văzînd că-L urmează, le-a zis: „Ce căutați?” Iar ei l-au zis: „Rabi (care se titcuiește: Învățătorule), unde locuiești?”. El le-a zis: „Veniți și veți vedea”. Au mers deci și au văzut unde locuia; și au rămas la El în ziua aceea...” (Ioan, I, 35-40).

Ucenic al Sfântului Ioan Botezătorul, deci, care găsește înții pe fratele său, Simon, și îi spune: „am găsit pe Mesia, care se titcuiește: Hristos” (Ioan,

I, 41-42), Andrei devine unul dintre cei mai apropiati apostoli ai Domnului. Biserica îl numește pe Andrei “cel dintîi chemat” de Iisus ca să-i fie ucenic sau apostol. Alegerea e relatată de Evanghelie: „Pe cînd umbla Iisus pe lîngă marea Galileii, a văzut doi frați, pe Simon, care se numește Petru, și pe Andrei, fratele lui, care aruncau cu mreaja în mare, căci erau pescari. Și le-a zis: „Veniți după mine și vă voi face pescari de oameni”. Iar ei, îndată lăsînd mrejele lor, au mers după el” (Matei, I, 18-20). Aceeași relatare la Marcu, I, 16-18...

Mereu aproape de Mîntuitorul Hristos în anii de activitate publică, la înmulțirea pînilor, Andrei, fratele lui Simon, îi spune: „Este aici un bălat care are cinci pîni de orz și doi pești. Dar ce sănătatea la atîția?” (Ioan, VI, 8-9). Cînd niște elini au venit la Filip, cel ce era din Betsaida Galileei, și l-au rugat, zicînd: Doamne, voim să vedem pe Iisus”, Filip a venit și i-a spus lui Andrei, și Andrei și Filip au venit și au spus lui Iisus” (Ioan, XII, 20-22). Martor al patimilor, la întîlnirile cu Hristos cel înviat, care „s-au bucurat văzînd pe Domnul”, iar Iisus le-a spus din nou „Pace vouă! Cum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimît și Eu pe voi. Și zicînd acestea, a suflat asupra lor și le-a zis: „Luăți Duh Sfînt...” (Ioan, XX, 19-23) — împreună cu ceilalți apostoli, și Sfântul Andrei a fost trimis de Mîntuitorul la propovăduire. „Iar numele celor doisprezece Apostoli sănătatea: Înțiiul Simon, cel numit Petru, și Andrei, fratele lui, apoi Iacob al lui Zevedeu, Ioan, fratele lui ș.a.m.d. Pe aceștia i-a trimis Iisus, poruncindu-le: „Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura” (Marcu, XVI, 15). Și „tămaďuiți pe cei neputincioși, învieți pe cei morți, curățați pe cei leproși, pe demoni scoateți-i; în dar ați luat, în dar să dați” (Matei, X, 8-12).

Cercetări întreprinse în această direcție ne asigură că Sfântul Andrei a primit plinătatea harului în Duminica Pogorîrii Sfântului Duh. Sorții l-au rîndut propovăduirea Evangheliei în ținuturile situate pe coastele Mării Negre în Bitinia, Tracia și Grecia (Macedonia, Tesalia și Ahaia). Știm, a luminat prin cuvînt și faptă popoarele, săvîrșind minuni și vindecări, răbdînd încercări și primejdii. Este considerat înțemeietorul Bisericii de la Bizanț și vasul ales prin care

Evanghelia a fost propovăduită și strămoșilor noștri geto-daci².

Această asemenea își află în decursul vremii o vie, adîncă susținere.

În *Viața și petrecerea sfintilor*, Iași, 1682, f.173, mitropolitul Dosoftei scria (la 30 noiembrie): "Apostolului Andrei i-a revenit (prin sorți) Bitinia și Marea Neagră și părțile Propontului, Halcedonul și Vizantea, unde-i acum Tarigradul, Tracia și Macedonia și sosind la Dunăre, ce-i zic Dobrogea, și altele ce sunt la Dunăre, Tesalia și acestea toate le-a umblat".

Mitropolitul Iacob Putneanul, în *Viețile sfintilor* (manuscris din 1760) consemna, de asemenea, că "acesta întîi chemat a luat Bitinia și Marea Neagră și părțile Propontului și Helchidonia și Bizantia și Thracia și Machidonia și cele ce se află pînă la Dunăre"³.

În *Viețile sfintilor* tipărite la Mănăstirea Neamț, în anul 1811, se arată "și nu numai în Bitinia, ci și în partea Mării Negre cîtă iaste a răsăritului, cu toate locurile ei... pînă la rîul cel mare Istrul, care acum se numește Dunăre, și acestea tot în soarta Sfintului Apostolului acestuia Andrei au căzut"⁴.

În *Viețile sfintilor*, pe luna noiembrie, tipărite la anul 1835 în tipografia Mitropoliei din București, se întârea "că cel întîi chemat a propovăduit cuvîntul lui Dumnezeu în amîndouă părțile cele de pe lîngă Marea Euxinului"⁵ și a.m.d...

În Prologul tipărit la mănăstirea Neamț în anul 1854, în *Viețile sfintilor* tipărite la București în 1903, în 1910, se vorbește de Sfântul Andrei, pe cînd propovăduia în Scythia Mică. Si mai curînd, cele două variante ale *Pătimirii Sfintului Apostol Andrei* din Sinexarul Bisericii Constantinopolitane (*Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanæ*), secolul X, menționează, prima: "Prin tragere la sorți, i-a revenit să propovăduiască, în toată regiunea Bitaniei și Pontului, provinciile romane Tracia și Scythia, apoi a mers la Savastopolis cea mare (în Crimeea)". A doua, mai extinsă: "Lui Andrei, celui întîi chemat, i-au căzut la sorți Bitinia, părțile Pontului Euxin (Marea Neagră) și ale Propontidei (Marea de Marmara), cu cetățile Chalcedon și Bizanț, Macedonia, Tracia și regiunile care se întind pînă la Dunăre, Tesalia, Elada (Grecia centrală), Ahaia (Peloponezul) etc."⁶

Nu mai puțin în *Sinaxarul*

Minieiului pe noiembrie, tipărit la Rîmnic în 1778 (probabil o traducere a celui dintîi, care se citește în toate bisericile ortodoxe) se menționa astfel: "Iară acesta dintîi chemat și-a luat Bitinia și Marea Neagră și părțile Propontului și Halchidona, Vizantia și Thracia și Macedonia și cele ce ajung la Dunăre". Iar o altă variantă: "Acesta (Sfântul Andrei) a predicat în Pont, Tracia și Scythia"⁷.

Știrile concordă, se întregesc reciproc și localizează, fără dificultăți, acțiunea sfintului Andrei și la noi.

În *Viața, faptele și sfîrșitul Sfintului și lăudatului Apostol Andrei, cel dintîi chemat*, Epifanie Monahul amintea și de scîti (între popoarele evanghelizate de Apostolul Andrei au fost și scîtii...). Iar în secolul XIV, istoricul bizantin Nichifor Callist Xantopoulos, în *Istoria bisericească*, II, 39 — arăta că Sfântul Andrei a predicat "în pustiurile scîtice!" — care puteau fi situate mai degrabă în Scythia Minor sau în Dacia Pontică (Dobrogea) de la gurile Dunării⁸, în cetățile Pontului stîng locuit de greci, romani și geto-daci⁹.

Din *Doctrina siriacă a apostolilor* se cunoște localitatele și regiunile unde a propovăduit Sfântul Andrei: "Niceea și Nicomidia și întreaga țară a Biteniei și Gothiei cu regiunea din jur, pînă la marele fluviu ale cărui maluri ne despart de barbari". Identificînd "marele fluviu" cu Dunărea, iar Gothia cu Getia, Ierod. Calist Căliniciu conchide: "În toate aceste exemple întîlnim regiuni care privesc cu siguranță teritoriul românesc: Scythia, regiunile de la Dunăre, Moesia, Tracia, Gothia"¹⁰.

Ceea ce e relevabil, asemenea știri își află o temeinică bază în izvoare istorice de prim rang.

Un cercetător ca Ioan Rămureanu, în *Istoria bisericească universală*, menționa că Andrei, fratele lui Petru — după mărturia lui Origen și a istoricului Eusebiu de Cezareea, ar fi predicat în Scîtia, prin care poate fi înțeleasă regiunea din nordul Mării Negre, numită Scythia Major, sau mai sigur în Scythia Minor sau Dacia Pontică (Dobrogea), în cetățile Histria, Tomis (Constanța), Callatis (Mangalia), Dionysopolis (Balci), din Scythia Minor"¹¹.

De fapt, în opera sa *Istoria bisericească* (III,1), Episcopul Eusebiu de Cezareea (+340) scria: "Cînd sfintii

Apostoli și ucenici ai Mîntuitorului nostru s-au răspândit în toată lumea, lui Toma i-au căzut la sorți, cum spune tradiția, Parthia (țara parților), iar lui Andrei, Scythia"¹³. Această informație — menționa părintele istoriei bisericești — a fost luată de la Origen (+254).

Dintre toate aceste mărturii documentare cea mai veche și mai prețioasă, cea a lui Eusebiu de Cezarea, bazată ea însăși pe o tradiție veche întărită și de mărturia lui Hyppollit al Romei, contemporan cu Origen, care spune de asemenea, că Sfântul Andrei "a vestit (cuvîntul Evangheliei) scitilor și tracilor"¹⁴, — devine astfel concludentă prin definire. Scitii menționati în aceste izvoare sunt cei din Dobrogea, cunoscută sub numele de Scitia Mică, granița dunăreană **limes Scythicus** (au clarificat istorici ca R. Netzhammer și I. Zeiller. Populația din Scythia Minor sau Dacia Pontică (Dobrogea) era geto-daco-romană¹⁵, — se știe.

Evanghelizarea strămoșilor noștri de către Sfântul Apostol Andrei este de ordinul evidenței, dacă avem în vedere și scrierile patristice¹⁶. Între primele mărturii patristice, se rețin spusele sfântului Iustin Martirul și Filosoful (+166): "Nu este nici măcar un singur neam de oameni, fie elini, fie, în genere, cu orice nume ar fi numit, sau din amaxabii (scitii) și a., la care să nu se aducă rugăciuni și euharistii în numele lui Iisus cel Răstignit, Părintele și Creatorul tuturor".

Chiar mai curînd, scriind: "... nu mai este elin și iudeu, scit, rob ori liber, ci toate și întru toți Hristos" (în epistola sa către Coloseni (III,10-11) —, sfântul Apostol Pavel, cum s-a putut observa cu referire la scitii, — "nu l-arfi menționat, dacă nu i-ar fi cunoscut"¹⁶.

Cea mai lîmpede și grăitoare mărturie despre creștinarea geto-dacilor o găsim la Tertulian (+250), după care "în Domnul nostru Iisus Hristos au crezut toți locuitorii din Spania, diferite nații din Galia, ținuturile britanilor, supuse lui Hristos, precum și ținuturile sarmaților, dacilor, germanilor și scitilor și ale unor neamuri îndepărtate din multe părți și insule necunoscute de noi și pe care nu le putem enumera".

Spre deosebire de alte popoare vecine în istoria căror este consemnată o dată precisă a creștinării oficiale, însă, "noi am primit creștinismul pe parcursul unei perioade de timp, însumînd primele

secole ale erei creștine, proces ce a avut loc atât prin convertiri individuale, cât și prin lucrare misionară, săvîrșindu-se paralel cu procesul etnogenezei poporului român"¹⁷.

Un adevăr incontestabil e azi recunoscut: "În spațiul Daciei Pontice, la început, creștinismul a pătruns printre străbunii noștri încă din epoca apostolică, mai întîi sporadic și cu o mai intensă răspîndire în Scythia Minor (Dobrogea). Dar, s-a putut remarcă totodată, — "locuitorii Scythiei Minor au fost "în contact nemijlocit cu blocul etnic din spațiul Carpato-Dunărean"¹⁸, iar "creștinismul de pe întreg teritoriul patriei noastre fiind de origine apostolică și predicat încă din secolele I-II, reprezentă un element fundamental în structura și existența spirituală a poporului nostru"¹⁹.

O explică aceasta fără îndoială și faptul că o parte a teritoriului patriei noastre a fost evanghelizat de unul dintre ucenicii Mîntuitorului — direct sau prin aleșii săi, dacă — se menționează în **Viețile sfintilor** tipărite în 1910, — Sfântul Andrei, pe cînd propovăduia în Scythia Mică, a avut ucenici de origine scitii (li se cunosc și numele), foști lucrători de pămînt și care au primit cununa mucenicie pentru credința în Mîntuitorul Iisus Hristos²⁰, unii ar fi suferit martiriu pentru Iisus Hristos, murind înghețați în timpul iernii.

În densele sale **Pagini din istoria veche a creștinismului la români** (Buzău, 1986), P.S. Epifanie Norocel, episcopul Buzăului, fost o vreme episcop la Tomis — pe lîngă faptul că tradiția despre propovăduirea Sfântului Apostol Andrei în Scythia Minor a fost cunoscută de-a lungul veacurilor, — sublinia că "amintirea acestui apostol se păstrează și acum în țara noastră, mai ales în părțile Dobrogei, în diferite povestiri, colinde și alte creații folclorice"²¹. Dobrogenii bătrâni și azi de trecerea lui cu toagul în mînă prin Dobrogea. După o legendă, înălținită în satul Cuzgun — azi Ioan Corvin — din apropierea aşezării romane de la Adamclisi, Apostolul Andrei ar fi venit "la predicare pă jos și c-un băț în mînă". N-a stat mult pe-aici; numai f-o două zile, dacă au stat". Dar cît a stat, "a-nvățat lumea să se închine, și, cînd a plecat, a plecat fără băț", căci "spun că i-a fost sete și a dat cu bățu-n stîncă și-a ișit apă. A tot chicurat pînă a stat. Bătrâni așa spun", — încheie legenda.

Unele credințe și creații folclorice din Dobrogea sau din stînga Prutului, ca și unele toponime (peștera sf. Andrei, pîrîiașul Sf. Andrei), de asemenea atestă prezența și propovăduirea Sa pe acest teritoriu²². În timpul șederii sale, amintește o legendă, în pădurea de lîngă sat, într-o peșteră, Apostolul Andrei a făcut o bisericuță, locul acesta numindu-se pînă acum "Peștera Sfîntului Andrei".

Amintirea celui întîi chemat (la apostolie) se mai păstrează în unele credințe și colinde dobrogene, precum și într-o baladă intitulată "Peștera Sfîntului Andrei"²³. Mai ales colindele (colinde cu variante în circulație în județul Tulcea) înfățișează pe sfîntul Andrei prezent în viața geto-dacilor, avînd casă însemnată cu semnul sfintei cruci:

De la schit în sus
Crucea lui Iisus,
De la cruce-n tei,
Casa lui Andrei...
Se pitește-n tei
Casa lui Andrei
Casa lui Andrei
La schitu din tei sau
La schitu din tei
Crucea lui Andrei.

Apostolul, avînd darul vindecărilor și mai ales al minunilor, a vindecat rânilor multora și prin rugăciuni legă gura lupilor și toți îl aveau de sfînt și de mare ocrotitor²⁴. La el au venit Decebal și Traian, "care nu se-nchinău și cruce nu-și făceau", după alte legende, angajînd personaje istorice sau, și mai mult, făpturi mitologice, fantezia poporului mergînd pînă acolo încît există legende în care pămîntul e creat de Fărtatul singur (concepția monoteistă a creației pămîntului) sau ajutat de un sfînt, Sîntandrei²⁵, ridicat, deci, la rangul unui coautor al creației, pe filieră creștină.

Ceea ce e surprinzător, atare tradiții au o largă extindere pe solul național, vădind o acțiune a sa de mai lungă durată în țara noastră. Numele satului Nămălești de lîngă Cîmpulung-Muscel, bunăoară, î-s-ar datora — explică o legendă consemnată de istoricul Engel, după care "Apostolul Andrei, însărcinat cu propagarea Evangheliei în Bizanț, Tracia, Scîcia și ambele Daci, coborînd din Dacia superioară în Dacia inferioară, pe la Bran, și ajungînd pînă la locul acesta

Nămălești i-ar fi zis și aşa a rămas"²⁶. Fapt remarcabil, de asemenea, se cunosc practici, credințe și obiceiuri legate de ziua sfintului Andrei, moștenite de la romani, extinse în Dobrogea și prin alte regiuni din țară, prin Hațeg sau chiar prin Moldova, în părțile lașului și, de ce nu, și în Moldova de peste Prut, — n-ar fi imposibil să dovedim.

S-a putut afirma (mai bine zis, confirma) astfel faptul că "legendele despre Apostolul Andrei cu caracterul lor local și național românesc, au luat naștere pe pămîntul Daciei; ele ne conduc la credința că Apostolul Andrei a predicat sămînța Evangheliei și în Dacia danubiană, printre coloniile grecești din nordul Mării Negre și printre geto-daci de lîngă gurile și din partea stîngă a Dunării"²⁷.

Faptele sunt absolut conclucente iar interpretarea lor nu comportă discuții. Atât toponimia cît și legendele ne oferă argumente puternice. Poezile și tradițiile populare, în care Nicolae Bălcescu vedea prima din cele cinci categorii în care împărtea el izvoarele istoriei noastre, în *Cuvînt preliminar despre izvoarele istoriei române* (în *Magazinul istoric pentru Dacia*, 1845) — reprezintă modul în care s-au concretizat în memoria colectivității evenimente și episoade istorice reale. și în acest caz, elemente ale tradiției populare se verifică prin dovezi documentare autentice (se cunosc peșteri care au servit ca biserici creștinilor în urma predicilor sf. Andrei (una la circa 4 km. de șoseaua Constanța — Ostrov, numiri ca "Peștera sfîntului Andrei"), inclusiv descoperiri arheologice. Încît, "din îngăbenitele file ale istoriei bisericești lăsate de părintele acesteia, Eusebiu de Cezareea, care consemna mărturii patristice rămase și cunoscute pînă astăzi, din tradiția noastră și mai ales că și unele și altele din aceste mărturii au fost adeverite de netăgăduite des- coperiri arheologice aduse nu demult la lumină — scria I.P.S. Daniel, — srăbate, prin veacuri, adevărul că Sfîntul Apostol Andrei este evanghelizatorul strămoșilor noștri din Dobrogea și din tot spațiul est-carpatic al acelor vremuri"²⁸.

Astfel, pe bună dreptate, cu ani în urmă, în pagini substanțiale, la rîndul său, P. S. Epifanie Norocel susține: "Tradiția despre predica sf. Andrei în Dobrogea, consemnată de scriitori

vechi, de cărțile de cult, de creațiile folclorice, credințele, obiceiurile și practicile legate de el, precum și de unele tiponime cum sunt: "Peștera sf. Andrei" și "pîrliașul Sfîntului Andrei", păstrate de-a lungul veacurilor în această regiune, reprezentă o dovedă concluzionă pentru unitatea în credință, continuitatea și statornicia noastră în vatra în care ne-am născut, locuită în vechime de străbunii noștri". Și — pentru că, așa cum se exprima un autor, legendele, datinile și practicile religioase despre Apostolul Andrei, "sunt proprii ale românilor, ele dovedesc vechimea creștinismului la români, cum și apostolicitatea Bisericii românești", — încheia: "Propovăduirea Evangheliei de către acest ucenic al Mîntuitorului Iisus Hristos pe aceste meleaguri ale Daciei Pontice, ne face să-l considerăm un apostol al daco-romanilor"²⁹.

Să mai invocăm larga recunoaștere a faptului? Astfel, istorici ca J. Zeiller, C. Auner și.a., vechii teologi ruși și cercetători ca Filaret Scriban, Ghenadie Enăceanu, Dionisie Fotino (în *Istoria Daciei*) afirmau că români au fost creștiniți de sf. Apostol Andrei în secolul I. Tot atâtăea argumente care întăresc convingerea că Sf. Andrei este "adevărul evanghelizator al poporului român"³⁰, și, deci, pe drept cuvînt a fost supranumit "Apostolul Românilor".

NOTE

¹ Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, "Minunat este Dumnezeu întru sfintii săi", în *Apostolul Românilor în România: Pelerinaj cu moaștele Sfîntului Andrei în Moldova*, p. 3.

² *Propovăditor și mărturisitor al dreptei credințe*, Ibidem, p. 4.

³ Epifanie Norocel, episcopul Buzăului, *Pagini din istoria veche a creștinismului la români*, Buzău, 1986, p. 24 nota 27.

⁴ Ibidem, p. 25, nota 29.

⁵ Ibidem, p. 25, nota 31.

⁶ Ibidem, p. 22, nota 15.

⁷ Ibidem, p. 22, nota 14.

⁸ Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *În loc de Prefață la Dan Gh. Teodor, Creștinismul la est de Carpați*, Iași, 1991, p. 5-6.

⁹ Epifanie Norocel, op. cit., p. 23 nota 20.

¹⁰ Ibidem, p. 23, nota 22.

¹¹ Ierod. Calist Călinoiu, *Sfîntul Andrei — Apostolul Românilor*, în *Apostolul*

Românilor în România, p. 6.

¹² Epifanie Norocel, op. cit., p. 28-29, nota 53.

¹³ Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericăescă*, III, în "Fontes historiae Dacoromaniae", II, București, 1975, p. 15.

¹⁴ *Fontes ad historiam Dacoromaniae pertinentes*, I, București, 1964, p. 713.

¹⁵ Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *În loc de Prefață*, op. cit., p. 6.

¹⁶ Ibidem, p. 6.

¹⁷ Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Scrisori patristice în biserică ortodoxă română pînă în sec. XVII*, Izvoare, traduceri, circulație, Craiova, 1983, p. 23, nota 9.

¹⁸ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, București, 1974, p. 134.

¹⁹ I.P.S. Mitropolit Nestor în "Biserica Ortodoxă Română", anul XCVI (1978), nr. 5-6, p. 416.

²⁰ Epifanie Norocel, op. cit., p. 25-26, nota 34.

²¹ Ibidem, p. 30, nota 56.

²² Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1978, p. 15.

²³ S. Nicolae, *Pătrunderea și dezvoltarea creștinismului în Scythia Minor*, în *De la Munte la Mare*, p. 14-25.

²⁴ Epifanie Norocel, op. cit., p. 32, nota 63.

²⁵ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, 1985, p. 404.

²⁶ Epifanie Norocel, op. cit., p. 35.

²⁷ Ibidem, p. 42-43, nota 99.

²⁸ Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *În loc de Prefață la Dan Gh. Teodor, Creștinismul la est de Carpați de la origini pînă în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991, p. 5.

²⁹ Epifanie Norocel, op. cit., p. 190-191.

³⁰ Ierod. Calist Călinoiu, op. cit., p. 6.

**Lidia COLESNIC
Chișinău**

**PROFESORI
DE LIMBA ROMÂNĂ
AI ŞCOLILOR
TINUTALE
DIN BASARABIA
(1828-1871)***

Primul profesor de limba română, atestat în 1828 la școala ținutală din Bălți, a fost

GAVRIIL BILEVICI

Din statul său personal² aflăm că este originar din Bucovina, de viață nobilă, născut la 1802. Își face studiile la școala normală superioară din Cernăuți, unde studiază religia, istoria sfintă, geografia, gramatica limbii germane și compunerea cuvîntelor, limba moldovenească³, limba latină, gramatica limbii slavone și metodele predării. Absolvește școala cu atestat la 30 iunie 1821⁴.

În februarie 1827 prezintă o cerere Comitetului școlar al Universității din Harkov în care roagă să î se permită a susține examenul de atestare la Liceul din Cernigov⁵, după care să fie numit profesor în una dintre școlile ce urmau a se deschide în

* Informațiile au fost culese aproape în exclusivitate din documentele istorice păstrate la Arhiva Națională a Republicii Moldova¹.

Basarabia. La 14 august 1828 Comitetul școlar l-a confirmat profesor de limba moldovenească la școala ținutală din Bălți, cu salariu de profesor superior și grad de secretar de colegiu⁶.

Din raportul directorului școlilor din Basarabia de la 24 mai 1830 către Comitetul școlar de la Harkov aflăm că profesorul Gavriil Bilevici împreună cu alți doi profesori au fost atestați pentru continuarea slujbei cu mențiunea "foarte capabil" ("ves'ma sposobnîi"), fiindcă pe lîngă în-deplinirea sîrguincoasă a datoriei, "în afara orelor de serviciu se mai ocupă cu aprofundarea cunoștințelor"⁷.

Datorită calităților sale, G. Bilevici a fost numit de către directorul școlilor din Basarabia bibliotecar al primei biblioteci publice din Chișinău⁸, la adunarea de constituire a căreia "a rostit o cuvîntare în limba moldovenească"⁹.

A exercitat funcția de bibliotecar în paralel cu cea de profesor de limba română la școala ținutală din Chișinău pînă la 11 februarie 1835, cînd este numit profesor de limba română la Liceul Regional¹⁰.

Fiind profesor la Liceul Regional (1835-1847), Gavriil Bilevici lucrează și la un dicționar moldo-rus. În 1842 într-un raport către directorul școlilor scrie: "întrucît pentru transcrierea pe curat am avut nevoie de o persoană care să cunoască limba moldovenească și rusă, ca să poată transcrie corect, eu l-am invitat pe fratele meu mai mic, profesor de limba moldovenească la școala ținutală din Chișinău, care în timpul de față continuă să lucreze la dicționar sub supravegherea mea și sper că prin august 1843 lucrarea va fi gata"¹¹.

În 1843 consilierul titular G. Bilevici, pe lîngă funcția de bază, mai predă citirea și caligrafia la școala de funcționari de birou din Chișinău¹².

În 1847, cînd pleacă de la liceu, este asesor de colegiu¹³.

Considerăm că stabilirea în Basarabia a acestui intelectual de viață nobilă din Bucovina, cu pregătirea sa profesională și capacitatele de care a

dat dovedă, a avut o influență benefică asupra întregului proces de predare a limbii române în instituțiile școlare din ținut. Un fapt este de reținut în mod deosebit: Gavriil Bilevici a fost profesorul de limba română al lui Ioan Doncev la școala ținutală din Chișinău (1830-1834), apoi la Liceul Regional (1835-1839). Iar Ioan Doncev, după cum se știe, a făcut epocă în predarea limbii române în Basarabia ocupată de Rusia țaristă.

GHEORGHE BILEVICI

Este fratele mai mic al lui Gavriil Bilevici, născut la 1819. În statul personal e trecut ca "cetățean străin din Imperiul Austriac"¹⁴. Și-a făcut studiile la Liceul din Cernăuți¹⁵. După susținerea examenului de atestare la Liceul Regional din Chișinău ocupă postul de profesor de limba română la școala ținutală din Chișinău (12 noiembrie 1837)¹⁶.

Pe lîngă îndeplinirea obligațiilor funcționale, din ordinul autorităților școlare, predă — fără plată — limba germană¹⁷.

Astăzi aceeași mențiune ca în cazul fratelui său: "foarte capabil și demn" ("oceni sposoben i dostoian")¹⁸.

La 4 septembrie 1847 este transferat la Liceul Regional în locul lui Gavriil Bilevici. Acolo continuă munca la dicționarul "româno-moldavo-rus"¹⁹, partea a II-a. În 1852 demisionează pe motiv de boală²⁰.

PAVEL LUPO

S-a născut la 1830. Provine dintr-o familie de ofițeri superiori. A absolvit Liceul Regional din Chișinău și după susținerea examenului de calificare este angajat ca profesor de română la școala ținutală din Bălți la 20 septembrie 1852, fiind confirmat la 21 noiembrie 1852²¹. La 2 martie 1853 este transferat la școala ținutală din Chișinău în aceeași funcție. În 1858 î se conferă titlul de secretar guvernamental²².

La 11 aprilie 1866 înaintează

cererea de elibere din funcția ocupată și roagă să î se plătească indemnizația de concediere în mărimea salariului anual, în legătură cu aflarea sa în serviciu pe linia învățămîntului timp de treisprezece ani²³. La 20 aprilie 1866 î se aproba cererea de pensionare și este eliberat prin ordinul curitorului circumscripției de învățămînt Odesa²⁴.

IOAN PRANIȚCHI

S-a născut la 1820 într-o familie de clerci.

În 1843, după terminarea cursului de științe filozofice, secția a III-a²⁵, este exclus din Seminarul Teologic din Chișinău. La rugămintea sa este admis să exercite în particular funcția de profesor de limba română la școala ținutală din Hotin (ordinul curitorului circumscripției de învățămînt Odesa din 13 septembrie 1843)²⁶.

În afară de limba română a mai predat — fără plată — aritmetică și geometria de la 1 decembrie 1843 pînă la 1 iulie 1844.

La rugămintea sa, pe 31 martie 1845, prin ordinul nr. 1785 al Consistoriului de Stat din Chișinău, este exclus din preoție și confirmat în slujbă pe linia învățămîntului, fiind "lăsat liber în alegerea altui mod de viață"²⁷.

La 4 octombrie 1847 a susținut un examen special la Liceul Regional pentru calificarea "profesor de limba rusă în școala ținutală", considerat de Consiliu satisfăcător²⁸.

La 3 septembrie 1864 I. Pranițchi, care se afla în afara statelor după ce lucrase zece ani la judecătoria de zemstvă din Hotin, roagă Direcția Școlilor să fie numit în postul vacanță de profesor de limba rusă la școala ținutală din Hotin, unde unsprezece ani și ceva a lucrat ca profesor de limba română²⁹. Ceruse acest post și mai înainte, dar fusese refuzat.

De această dată cererea lui I. Pranițchi a fost aprobată. În același timp postul de profesor de limba română rămîne vacanță.

MOISEI PODGURSKI

S-a născut la 1816 într-o familie de preoți. Și-a făcut studiile la Seminarul Teologic din Chișinău. "De la 29 octombrie 1843 exercită funcția de profesor de limba moldovenească la școala ținută din Bălți, avînd un salar de 178 de ruble și 72 copeici"³⁰. Lucrează la școala din Bălți pînă în 1852.

CONSTANTIN BULATOVICI

S-a născut la 1826 într-o familie de coloniști stabiliți în Basarabia³¹. Își face studiile la școala ținută din Chișinău. Susține examenul de atestare pentru calificarea "profesor de limbă mol-dovenească în școala ținută". Iar la 27 aprilie 1853 este numit profesor de limba română la școala ținută din Bălți.

În 1858, în cadrul unei manifestări oficiale, rostește o cuvântare în limba română (redactată, de altfel, de I. Doncev)³². Este unicul discurs în românește din celeșește, trecute în "Registru al cuvântărilor scrise pentru rostirea în cadrul adunărilor festive, care vor avea loc în școlile ținutale ale Direcției Școlilor din regiunea Basarabia cu ocazia anului academic 1857-1858".

În 1861 Constantin Bulatovici prezintă Direcției Școlilor din Basarabia manuscrisul unui abecedar român³³, care n-a mai fost tipărit. Lucrează la școala din Bălți pînă în 1871, cînd este semnat înaltul ucaz "Cu privire la suspendarea predării limbii moldovenești în școlile ținutale din Basarabia"³⁴.

Rămînînd în afara statelor, este angajat ca supraveghetor titular la școala ținută din Ananiev la 15 octombrie 1871³⁵. După reorganizarea școlii ținutale din Ananiev, rămîne fără un loc de muncă și este numit supraveghetor titular la școala ținută din Akkerman³⁶. La 5 decembrie 1872 este transferat în aceeași funcție în școala ținută din Hotin, apoi la Chișinău.

De nenumărate ori i se aduc

mulțumiri pentru slujbă eminentă și sîrguincioasă și este decorat. Prin ordinul nr. 3813 al Senatului din 30 aprilie 1891 este recunoscut de viață nobilă cu dreptul de a fi introdus în partea a III-a a registrului genealogic³⁷.

CONSTANTIN GREABCO

S-a născut la 1826 într-o familie de mic-burgheri³⁸. Absolvește Liceul Regional din Chișinău, susține examenul de atestare pentru calificarea "profesor de limba moldovenească în școlile ținutale". La 12 mai 1851 este numit "profesor de limba moldovenească la școala ținută din Soroca"³⁹.

La cererea autorităților șco-lare temporar este profesor de istorie și geografie, în 1851 funcționînd cu o jumătate de normă⁴⁰. În 1855, tot în afara funcției de bază, predă caligrafia și primește a treia parte din salariul stabilit profesorului de caligrafie și desen⁴¹.

La 15 decembrie 1855 este avansat în gradul de secretar gubernial⁴².

STEPAN TIHONOV

S-a născut la 1827 într-o familie de coloniști stabiliți în Basarabia⁴³. A absolvit Liceul Regional din Chișinău. După susținerea examenului pentru calificarea "profesor de limba moldovenească în școala ținută", la 11 mai 1857 este numit "profesor de limba moldovenească la școala ținută din Soroca"⁴⁴.

A predat limba română la această școala pînă în 1871, cînd s-a interzis predarea acestei limbi în școlile ținutale.

Cînd rămîne în afara statelor, înaintează o cerere autorităților școlare, în care roagă să i se permită a preda istoria și geografia în aceeași școală, unde deseori funcționase în acest post vacanță, pînă la susținerea examenului prevăzut de lege pentru calificarea respectivă⁴⁵.

ILIA VORONOV

S-a născut la 1840 într-o familie de mic-burghesi de naționalitate rusă⁴⁶. Și-a făcut studiile la școala ținută nr. 2 din Chișinău.

Se află în serviciul pedagogic (învățător la școala parohială nr. 2, subordonată școlii ținutale nr. 2) de la 21 iunie 1862, iar ca profesor de limba română la școala ținută nr. 2 din Chișinău de la 12 ianuarie 1863⁴⁷.

La școala ținută nr. 2 din Chișinău postul de profesor de limba română este deschis datorită insistențelor lui Ilia Voronov. În 1862 el efectuează un sondaj printre elevii școlii și stabilește că treizeci și cinci dintre ei doresc să studieze limba română⁴⁸, după care prezintă o cerere supraveghetorului titular, rugând să se intervină pe lîngă Direcția Școlilor din Basarabia pentru a-i se permite să predea limba română fără retribuție. Argumentarea lui Voronov merită toată aprecierea și admirarea posterității: "Luînd în considerație dorința majorității elevilor școlii Încredințate Excelenței voastre, scrie el în raportul său către supraveghetorul titular al școlii, de a audia limba moldovenească, cunoașterea căreia este atât de necesară în Basarabia pentru orice profesie și mai ales pentru elevii care după absolvirea școlii își continuă studiile la Liceul Regional, am onoarea să Vă rog cu toată smerenia, Excelența voastră, să mă angajați ca profesor la acest obiect fără plată cu toate drepturile și privilegiile și cu menținerea funcției mele de învățător la școala parohială. Anexez adeverința de "profesor de limba moldovenească în școala ținută cu nr. 1371"⁴⁹.

La 12 ianuarie 1863 directorul școlilor din Basarabia i-a permis lui Ilia Voronov să predea limba română "doar pînă la Încredințarea în practică de capacitatele sale de predare"⁵⁰.

La 16 februarie supraveghetorul titular al școlii raportează Direcției Școlilor următoarele: "Voronov, fiind admis pentru Îndeplinirea funcției de profesor de limba moldovenească la 12 ianuarie, datorită sărginței și eminențelor sale capacitați în predarea

limbii moldovenești, fapt confirmat de succesele elevilor, merită pe deplin să fie confirmat în postul de profesor la acest obiect"⁵¹.

Profesorul I. Voronov predă limba română la școala ținută nr. 2 din Chișinău pînă în 1867, cînd moare la vîrstă de 28 de ani. La 4 februarie 1867 directorul școlilor din Basarabia scrie supraveghetorului titular al școlii nr. 2: "În legătură cu moartea învățătorului secției întîi a școlii parohiale nr. 2 Ilia Voronov îl transfer în locul său pe învățătorul din secția a doua a aceleiași școli Teofan Dimitriev"⁵². Iar pentru exercitarea celei de a doua funcții a lui Voronov — cea de profesor de limba română în școala ținută nr. 2 — directorul școlilor nu a numit pe nimeni.

VASILE MURATOV*

A absolvit o școală ținută din Chișinău⁵³. La 7 septembrie 1862 susține cu brio examenul de atestare pentru calificarea "profesor de limba moldovenească în școala ținută"⁵⁴. La 7 ianuarie 1863 printr-un ordin al Senatului i s-a retras titlul de negustor și a fost confirmat în serviciu pe linia învățămîntului⁵⁵. La propunerea curitorului circumscripției de învățămînt Odesa, la 23 iunie 1863 a fost confirmat în funcția de profesor în școala ținută⁵⁶.

Putem presupune că V. Muratov și-a făcut studiile la școala ținută nr. 1 din Chișinău, deoarece numai aici, conform surselor arhivistice, limba română s-a predat aproape fără întrerupere din 1830 pînă în 1869. L-ar fi putut avea ca profesor de română pe Pavel Luppo, care a predat la această școală între anii 1852-1866⁵⁷.

Răspunsurile lui V. Muratov (în total șaptesprezece) la examenul de atestare au fost apreciate de către Consiliul Pedagogic al Liceului Regional cu nota maximă "cinci".

Este de remarcat că examenul a avut loc în 1862, gramatica lui Ioan

* Nu am aflat statul personal al lui Vasile Muratov, de aceea cunoaștem puține date biografice despre el.

Oncev cu litere latine apărînd tocmai peste trei ani⁵⁸, iar pretendentul la postul rîvnit, Vasile Muratov, notează răspunsurile cu litere latine și numește disciplina limba română. Ultima întrebare la care a răspuns Muratov a fost „Despre cele mai principale dialecte ale limbii române”⁵⁹ („O glavnîiših nareciiah rumînskogo iazîka”), după el „cele mai temeinice sîntu două: dialectulu Valahû și dialectulu Moldavû”⁶⁰.

Din acel Consiliu făcea parte și Ioan Oncev. Pe originalul răspunsurilor scrise, la sfîrșit, stă următoarea notă: „Răspunsurile de față au fost scrise de Vasile Muratov în prezența Consiliului Pedagogic al Liceului din Chișinău, fără ajutorul sau indicațiile cuiva, lucru pe care îl confirmăm. Septembrie a 7-ea zi 1862”⁶¹. Urmează unsprezece semnături.

În 1862 acceptă să predea limba română fără remunerare la școala ținutală din Orhei, după ce cererea orheienilor de a introduce limba română în „școlile din județ și oraș” a fost respinsă sub pretextul că „nu există resurse din care va putea să fie plătită leafa profesorului de această limbă”⁶². Statutul școlii ținutale din Orhei nu prevedea ca materie de studiu și româna.

V. Muratov este angajat ca profesor de limba română la școala ținutală din Orhei la 23 iunie 1863⁶³. A predat acest obiect fără a fi remunerat din 1863 pînă în 1867. De la 1 septembrie 1865 pînă la 8 martie 1866 predă suplimentar limba rusă. Abia atunci, printre cerere, roagă să î se plătească salariu „pentru exercitarea funcției de profesor de limba rusă în perioada cît a fost vacant postul la acest obiect”⁶⁴.

În același document găsim și aprecierea supraveghetorului titular al școlii dată lui Muratov: „... profesorul Muratov predă limba moldovenească la școala ținutală fără plată, dar cu tragere de inimă, la fel de sîrguincios este preocupat și de predarea limbii ruse în timpul exercitării funcției respective și n-a primit nici un fel de distincții pe tot parcursul slujbei”⁶⁵.

În 1864 V. Muratov roagă să fie eliberat „din motive familiale în legătură cu plecarea sa în concediu pe două luni peste hotare, în Moldova, de la 1 noiembrie a.c.”⁶⁶. Începe o veritabilă corespondență între supraveghetorul titular al școlii și autoritățile școlare și administrative, pregătirea și eliberarea pașaportului pentru străinătate, dar, în cele din urmă, Muratov nu mai pleacă în Moldova. Aflăm dintr-un raport al său către directorul școlilor de la 23 noiembrie 1864: „Din cauza schimbării circumstanțelor nu mai am nevoie să plec peste hotare, în Moldova, de aceea Vă rog cu smerenie, Excelența voastră, să-mi eliberați un bilet (permis — L.C.) de plecare la Comrat”⁶⁷.

Într-o „Listă a persoanelor propuse spre avansare în gradul următor pentru anii servîi în sistemul școlilor din Basarabia”, întocmită la 4 martie 1867, în dreptul numelui Vasile Muratov citim: „fost profesor de limba moldovenească la școala ținutală din Orhei”⁶⁸. După 1867 nu mai figurează printre profesorii școlilor ținutale.

CONSTANTIN HELBET*

Dintr-o „Scurtă listă a persoanelor propuse spre avansare în gradul următor pentru anii servîi în muncă pe linia Direcției Școlilor din Basarabia pe anul 1860”, scrisă la 1 septembrie, deducem că C. Helbet a fost profesor de limba română la școala ținutală din Hotin de la 13 septembrie 1855 pînă la 15 august 1860, cînd demisionează pe motiv de boală⁶⁹. Într-o altă „Lista alfabetică a funcționarilor și profesorilor Direcției Școlilor din regiunea Basarabia pe anul 1867” îl găsim pe Constantin Helbet, secretar de colegiu, profesor de limba română la școala ținutală nr. 1 din Chișinău⁷⁰. A predat limba română în această școală pînă în 1869.

* Despre acest profesor cunoaștem foarte puțin. Nu am depistat nici statul său personal, nici alte informații.

IOAN DONCEV

S-a născut în 1821 la Chișinău într-o familie mixtă — mamă română-basarabeancă⁷² și tată bulgar⁷³, își face studiile la școala ținută din Chișinău (1830-1834)⁷⁴ și la Liceul Regional (1834-1839)⁷⁵. Din noiembrie 1839 lucrează la școala ținută din Bender, predă istoria și geografia, apoi aritmetică și latina⁷⁶. La 7 decembrie 1847 este angajat la școala ținută din Chișinău ca profesor de română⁷⁷. În 1853 este transferat în aceeași calitate la Liceul Regional⁷⁸.

Profesorii de la Liceul Regional se ocupau și cu munca științifică. Dintre "Listă privind numărul funcționarilor numiți de guvern în departamentul Direcției Școlilor pe anul 1858" aflăm că profesorul inferior de limba moldovenească I. Oncev se ocupă cu citirea și analiza manuscriselor vechi moldovenești"⁷⁹. În 1862, pe lîngă funcția de bază, insistă să fie numit supraveghetor în cîminul pensionului nobilimii din cadrul liceului. Cererea i se aprobă la 6 februarie 1862 "cu salariu pentru ambele funcții"⁸⁰.

La 17 august 1861 pentru anii servîți în muncă este avansat în gradul de consilier de stat⁸¹.

Tot în 1861 Ioan Oncev începe lucrul la gramatica limbii române la îndemnul directorului școlilor din Basarabia, Piatin, care la 8 februarie același an îl scrie: "Dle Profesor al Liceului din Chișinău I. Oncev, conform dispoziției dlui Curator al circumscriptiei de învățămînt Odesa de la 7 ianuarie nr. 33, Vă rog, Stimate Domn, să Vă ocupați, dacă veți găsi posibil, cu alcătuirea manualelor pentru predarea limbii moldovenești la Liceul din Chișinău și în școlile ținutale ale Direcției încredințate mie, ținînd cont de faptul că vor fi tipărite pe socoteala statului, în folosul Dumneavoastră, dacă autoritățile circumscriptiei vor considera că manualele satisfac scopul prevăzut"⁸².

La începutul anului 1863 I. Oncev încheie lucrul la manuale⁸³ și prezintă manuscrisele spre aprobare curatorului circumscriptiei de învățămînt Odesa, Arțimovici. La 11

februarie 1863 acesta expediază Ministerului Instrucțiunii Publice o scrisoare în care scrie: "Astăzi am avut onoarea să Vă prezint manuscrisul cursului elementar de limba română alcătuit de Oncev, profesor la Liceul din Chișinău, pentru a examina posibilitatea publicării acestei lucrări pe contul statului (...). Aici, pe loc n-a avut cine să-și expună părerea asupra calităților lucrării dlui Oncev și eu m-am mulțumit cu lectura părții introductive, scrise de dumnealui în limba rusă.

Această prefață vădește faptul că dl Oncev nu numai că neagă avantajele introducerii în limba română a alfabetului slav și a unor construcții de limbă proprii limbii slave, ci și protestează cu vehemență împotriva unei atare mutilări a limbii române, alăturîndu-se tendinței de a elibera de orice influență a limbii slave, tendință apărută recent în Principatele Unite (...).

În genere... sănătatea părere că lucrarea dlui Oncev poate fi publicată, cu toate că promovează tendința de a elibera cît mai repede limba română de influența limbii slave..."⁸⁴.

Deși Arțimovici nu s-a opus editării manualului, răspunsul ministrului a fost negativ, afirmînd că "ministerul găsește imposibil a-și asuma cheltuielile necesare pentru tipărirea acestui manual, deoarece nu are surse pentru așa ceva"⁸⁵.

Făcînd trimitere la refuzul ministerului privind editarea manualului pe contul statului, Oncev scrie într-o cerere către autoritățile școlare: "... Întrucît am irosit prea multă muncă și timp pentru alcătuirea sus-numitului "Curs..." ("Cursul primitiv de gramatică română" — L.C.), deși mijloacele financiare îmi sunt destul de limitate, în cele din urmă, am decis să-l editez pe contul meu"⁸⁶.

Cărțile lui Oncev⁸⁷ au fost editate abia în 1865 la Chișinău, la editura lui Akim Popov, după ce au fost aprobată de cenzorul de la Odesa la 14 august 1863.

Ioan Oncev a cerut autorităților școlare ca manualele sale să fie acceptate în instituțiile de învățămînt din Basarabia. Curatorul circumscriptiei de învățămînt Odesa a

transmis cărțile lui Doncev spre recenzare la Facultatea de Filologie a Universității din Novorossiisk, iar prin "dispoziția nr. 3027 din 3 noiembrie 1865" l-a rugat pe directorul școlilor din Basarabia să-i "exprime mulțumiri lui Doncev pentru munca depusă la alcătuirea manualelor de limba moldovenească"⁸⁸.

Avizul Facultății de Filologie, semnat de șeful catedrei de istorie și literatură slavă, V. Grigorovici n-a fost în favoarea cărților lui Doncev⁸⁹. Manualul "Cursul primitiv de limba română" era considerat inferior manualului lui Ghinculov⁹⁰, susținându-se că "poate servi doar ca supliment pentru îndrumătorul deja apărut al lui Ghinculov, lucrare prețioasă și demnă de cea mai mare atenție, editată în scopul studierii profunde a limbii române"⁹¹.

Reiese că și recenzentul era împotriva introducerii scrisului cu litere latine, de aceea a subapreciat manualul în cauză.

La 1 martie 1866⁹² profesorul Ioan Doncev este concediat în urma suprimării catedrei de limba română de la Liceul Regional din Chișinău, conform ordonanței din 9 februarie 1866⁹³.

Deși cărțile sale n-au fost acceptate oficial ca manuale școlare și s-au răspîndit prin vînzare liberă⁹⁴, le întîlnim în unele documente ale bibliotecilor din școlile ținutale. În "Lista de cărți utilizate în școlile ținutale și parohiale subordonate Direcției Școlilor din regiunea Basarabia pe anul 1867" la biblioteca școlii din Bălți găsim *Abecedarul și Gramatica* alcătuite de Doncev⁹⁵, iar în "Lista cărților necesare pentru biblioteca fundamentală a școlii ținutale din Orhei din raportul de la 12 noiembrie 1866" printre cărțile solicitate se află și "Cursul gramaticii moldovenești"⁹⁶, partea a II-a a lui I. Doncev⁹⁷.

La 7 noiembrie 1867 fostul profesor de limba română Ioan Doncev adresează un raport Directorului Școlilor din Basarabia, în care-i aduce la cunoștință că la 27 octombrie același an, în ziua plecării împărătesei Maria Alexandrovna de la

Chișinău spre Sankt Petersburg, el i-a oferit manualele sale românești cu autograf. Împărăteasa le-a găsit "foarte curioase și folositoare" și în semn de mulțumire și respect pentru munca depusă de I. Doncev la alcătuirea manualelor i-a dăruit un inel cu briliante.

I. Doncev, considerînd de doritor să să anunțe Direcția Școlilor despre acest fapt, roagă să se dea o dispoziție de a introduce această "distincție preaînaltă" în statul său personal⁹⁸. Directorul școlilor l-a refuzat sub pretextul că în statul personal se introduc distincțiile care au căpătat caracter oficial: "Întrucît eu nu dispun de nici un document oficial privitor la inelul primit de Dvs., cu excepția raportului Dvs., nu vă pot satisface rugămîntea"⁹⁹.

Ziarul "Bessarabskie oblastnîe vedomosti" scrie despre acest fapt găsindu-l important: "... Împărăteasa Maria Alexandrovna (...) a binevoit să-i dăruiască lui I. Doncev, rămas în afara statelor (...), un inel cu briliante pentru cărțile alcătuite de el în limba moldovenească și oferite Maiestății sale"¹⁰⁰.

În 1870 Doncev publică un material amplu despre "Învățămîntul public în Basarabia", unde critică starea lucrurilor în școlile elementare și vorbește despre pregătirea cadrelor pentru aceste școli¹⁰¹.

În ultimii ani de viață Ioan Doncev ocupă postul de director al azilului Balș. A murit la 1 aprilie 1885¹⁰².

* * *

Acestea fiind spuse despre cei doisprezece profesori de limba română din școlile ținutale, rămîne să adăugăm că ne-a interesat în mod deosebit pregătirea lor profesională, originea lor etnică și socială.

Am constatat că majoritatea profesorilor, cu excepția fraților Gavriil și Gheorghe Bilevici (veniți din Bucovina după absolvirea școlii normale superioare din Cernăuți și a liceului din același oraș), aveau studii liceale: Pavel Luppo, Ioan Doncev, Constantin Greabco și Stepan Tihonov. Constantin Bulatovici, Ilia

Voronov, Vasile Muratov și Onufrie Popa au absolvit școli medii ținutale. Ioan Pranițchi și Moisei Podgurschi și-au făcut studiile la Seminarul Teologic din Chișinău.

În statul personal al profesorilor din școlile ținutale nu există o rubrică privitor la apartenența etnică. Prenumele lor cu sufixe rusești nu ne spun prea mult. Știm doar că unul dintre ei era de naționalitate rusă — Ilia Voronov, că Ioan Doncev provenea din tată bulgar și mamă româncă. Cei doi frați Bilevici erau trecuți în statul personal ca cetăteni străini. Constantin Bulatovici și Stepan Tihonov erau fii de coloniști stabiliți în Basarabia după 1812, nu li s-a precizat etnia.

Referitor la proveniența socială a profesorilor de limba română precizăm următoarele: frații Bilevici erau de viață nobilă, Constantin Greabco și Ilia Voronov provineau din familii de mic-burghezi; Ioan Pranițchi și Moisei Podgurschi — din tagma duhovniciească; Vasile Muratov — din neguștori; Pavel Lupo — din ofițeri superioiri.

O trăsătură esențială, care trebuie remarcată în mod deosebit în pregătirea și promovarea cadrelor de profesori de limba română pentru școlile ținutale din Basarabia în anii 1828-1871, este bilingvismul — cunoașterea la nivelul cuvenit și predarea limbii române și a limbii ruse. Majoritatea profesorilor de limba română au predat și limba rusă în școala ținutală sau cea elementară.

Constantin Bulatovici, de exemplu, în afara funcției de bază (profesor de limba română la școala ținutală din Băltji), din ordinul Direcției Școlilor îndeplinește și funcția de "profesor de limba rusă de la 1 septembrie pînă la 14 octombrie 1870, cu salariu cuvenit pentru orele predate" ¹⁰³.

Vasile Muratov, care predă limba română fără remunerare la școala ținutală din Orhei, a predat și limba rusă la aceeași școală în lipsa profesorului respectiv "de la 1 sep-tembre 1865 pînă la 8 martie 1866" ¹⁰⁴.

Ioan Pranițchi, după ce a predat mai bine de unsprezece ani limba română la școala ținutală din Hotin, revine peste zece ani să predea limba rusă la aceeași școală, menționând în

cerere că are calificarea respectivă de "profesor de limba rusă în școala ținutală" din 1847 ¹⁰⁵

În 1859, pe cînd era profesor de limba română la Liceul Regional, Ioan Doncev a predat suplimentar "limba rusă, compunerea și dictarea în școala pentru copiii funcționarilor de birou" ¹⁰⁶.

Ilia Voronov, profesor de limba română la școala ținutală nr. 2 din Chișinău, este în același timp învățător la școala parohială nr. 2 din Chișinău, unde predă citirea și scrierea limbii ruse și aritmetică ¹⁰⁷.

După ce este pensionat profesorul de limba română de la școala ținutală nr. 1 din Chișinău, Pavel Lupo, curatorul circumscriptiei de învățămînt Odesa permite directorului școlilor din Basarabia "ca materia respectivă (limba română — L.C.) să fie predată de către profesorul de limba rusă Onufrie Popa" ¹⁰⁸.

Așadar, politica lingvistică a guvernului țarist în Basarabia a fost să vădăt tendențioasă în pregătirea și promovarea cadrelor didactice la limba română și chiar în editarea literaturii didactice la această materie de studiu, a manualelor de gramatică, apărute la Sankt Petersburg și Chișinău, care erau în exclusivitate bilingve, deoarece se urmărea studierea aprofundată a limbii ruse de către alogenii și nu a limbii române ¹⁰⁹.

NOTE

¹ Perioada în care s-a predat limba română în aceste școli.

² Arhiva Națională a R.M., fond.

152, reg. 1a, dos. 1, fila 1.

³ Aici și în continuare se păstrează glotonimul originalului.

⁴ Arhiva Națională a R.M., fond. 152, reg. 1, dos. 76, fila 19.

⁵ Arhiva Națională a R.M., fond. 152, reg. 1, dos. 90, fila 102.

⁶ Ibidem.

⁷ Arhiva Națională a R.M., fond. 152, reg. 1a, dos. 2, fila 1.

⁸ Lașcov, N., *Iubileinii sbornik goroda Kișiniova. 1812-1918*, Chișinău, 1912, p. 145-146.

⁹ "Bessarabskie oblastnîe vedomosti", nr. 2, 1860.

¹⁰ Arhiva Națională a R.M., fond. 1862, reg. 25, dos. 9, fila 208.

- ¹¹ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 90, fila 38.
- ¹² Ibidem.
- ¹³ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 90, fila 83.
- ¹⁴ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 90, fila 83.
- ¹⁵ Ibidem.
- ¹⁶ Ibidem, fila 68^v.
- ¹⁷ Ibidem.
- ¹⁸ Ibidem.
- ¹⁹ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 931, fila 33^v.
- ²⁰ Lașcov, N., *Kișiniovskai oblastnaia vposledstvii gubernskai nîne pervaia gîmnazii*, Chișinău, 1908, p. 25 (prilojeniia).
- ²¹ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1a, dos 5, fila 65.
- ²² Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 5, dos. 267, fila 8.
- ²³ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos 112, fila 107.
- ²⁴ Ibidem, fila 110.
- ²⁵ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1a, dos. 4, fila 37.
- ²⁶ Ibidem.
- ²⁷ Ibidem.
- ²⁸ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1a, dos. 4, fila 37.
- ²⁹ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 129, fila 133.
- ³⁰ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 93, 1, fila 52^v.
- ³¹ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1a, dos. 21, fila 68.
- ³² Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 103, fila 154^v-155.
- ³³ Ciubotaru, T., *Istoria învățămîntului și a gîndirii pedagogice în Moldova*, Chișinău, 1991, p. 256.
- ³⁴ Сборник Постановлений по Министерству Народного просвещения, том 5, Sankt-Petersburg, 1877, p. 48-50.
- ³⁵ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1a, dos. 13, fila 214.
- ³⁶ Ibidem.
- ³⁷ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1a, dos. 21, fila 68.
- ³⁸ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1a, dos. 5, fila 1-2.
- ³⁹ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 96, 1, fila 33-34^v.
- ⁴⁰ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1a, dos. 5, fila 2.
- ⁴¹ Ibidem.
- ⁴² Ibidem.
- ⁴³ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1a, dos. 6, fila 163.
- ⁴⁴ Ibidem.
- ⁴⁵ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 6, dos. 86, fila 1 și reg. 1, dos. 185, fila 327.
- ⁴⁶ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 6, dos. 80, fila 2.
- ⁴⁷ Ibidem.
- ⁴⁸ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 6, dos. 75, fila 15.
- ⁴⁹ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 6, dos. 78, fila 5.
- ⁵⁰ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 6, dos. 84, fila 1.
- ⁵¹ Ibidem, fila 4.
- ⁵² Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 6, dos. 105, fila 4.
- ⁵³ Ciubotaru, T., în op. cit., p. 254, scrie că "V. Muratov a absolvit o școală județeană din Chișinău", fără a preciza care.
- ⁵⁴ Arhiva Națională a R.M., fond 1862, reg. 25, dos. 153, fila 41-47.
- ⁵⁵ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 166, fila 346^v.
- ⁵⁶ Ibidem.
- ⁵⁷ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 112, fila 107.
- ⁵⁸ Donecă, I., *Cursul primativ de limba română*, Chișinău, 1865.
- ⁵⁹ Păstrăm ortografia originalului.
- ⁶⁰ Arhiva Națională a R.M., fond 1862, reg. 25, dos. 153, fila 45.
- ⁶¹ Arhiva Națională a R.M., fond 1862, reg. 25, dos. 153, fila 47.
- ⁶² Ciubotaru, T., op. cit., p. 254.
- ⁶³ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 166, fila 346^v.
- ⁶⁴ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 112, fila 377.
- ⁶⁵ Ibidem.
- ⁶⁶ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 129, fila 72.
- ⁶⁷ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 129, fila 154.
- ⁶⁸ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 166, fila 362^v.
- ⁶⁹ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 109, fila 45^v.
- ⁷⁰ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 166, fila 296^v.
- ⁷¹ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 174, II, fila 23.
- ⁷² Ciobanu, Șt., *Cultura românească în Basarabia sub stăpînirea rusă*, Chișinău, 1923, p. 123.
- ⁷³ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 73, fila 14^v și fond 1862, reg. 25, dos. 9, fila 149.
- ⁷⁴ Ibidem.

- ⁷⁵ Ibidem.
- ⁷⁶ Ciobanu, Șt., **op. cit.**, p. 124.
- ⁷⁷ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 93/I, fila 52^v.
- ⁷⁸ Lașcov, NI, **Kișiniovskaiia...**, p. 25 (Prilojeniiia).
- ⁷⁹ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 103, fila 208.
- ⁸⁰ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos 115, filele 196-198.
- ⁸¹ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 115, fila 7.
- ⁸² Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 111, fila 33.
- ⁸³ Vezi intra.
- ⁸⁴ Arhiva Centrală istorică de Stat din Sankt-Petersburg, fond. 733, reg. 78, dos. 1043, fila 7-8. Citat după: I. Iova, I. Doncev și istoria apariției manualelor lui, în "Revista de lingvistică și știință literară", nr. 1, 1993, p. 98.
- ⁸⁵ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 166, fila 159.
- ⁸⁶ Ibidem.
- ⁸⁷ "Cursulū primitivū de limba rumână" și "Abecedă rumână".
- ⁸⁸ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 166, fila 160.
- ⁸⁹ Ibidem.
- ⁹⁰ Ghinculov, I., **Nacertanie pravil valaho-moldavskoi grammatiki**, Sankt-Petersburg, 1840.
- ⁹¹ Arhiva de Stat a regiunii Odesa, fond 45, reg. 7, dos. 60, fila 5. Citat după: I. Iova, **op. cit.**, p. 99.
- ⁹² Ciobanu, Șt., **op. cit.**, p. 124.
- ⁹³ **Tirculear po Upravleniu Odes-skim Ucebnîm Okrugom**, nr. 2, 1866, p. 13-15.
- ⁹⁴ Ziarul "Bessarabskie oblastnîe vedomosti", nr. 43 din 23 octombrie 1865 și nr. 22 din 28 mai 1866 anunță punerea în vînzare a manualelor lui Doncev.
- ⁹⁵ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 168, II, fila 232^v.
- ⁹⁶ Aşa îi zice bibliotecarul.
- ⁹⁷ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 112, fila 382.
- ⁹⁸ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 166, fila 293.
- ⁹⁹ Ibidem, fila 294.
- ¹⁰⁰ "Bessarabskie oblastnîe ve-domosti", nr. 2, 13 ianuarie 1868.
- ¹⁰¹ "Bessarabskie oblastnîe ve-domosti", nr. 95, 2 decembrie 1870.
- ¹⁰² Ciobanu, Șt., **op. cit.**, p. 124.
- ¹⁰³ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1a, dos. 9, fila 7.
- ¹⁰⁴ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 112, fila 377.
- ¹⁰⁵ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1a, dos. 4, fila 37 și fond 152, reg. 1, dos. 129, fila 133.
- ¹⁰⁶ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 108, II, fila 181-182^v.
- ¹⁰⁷ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 6, dos. 86, fila 1.
- ¹⁰⁸ Arhiva Națională a R.M., fond 152, reg. 1, dos. 112, fila 113.
- ¹⁰⁹ a) **Kratkaia Rossiiskaia gram-matika**, s perevodom na Moldavskii iazik, dlea ucenikov Kișiniovskoi Seminarii i drugih v Bessarabii škol / **Scurtă Russască grammatică**, cu tălmăcire în limba Moldovenească, pentru ucenicii Seminariei Chișinăului și ale altor școale din Basarabia, Sankt-Petersburg, 1819;
- b) **Rossiisko-Rumînskaia gram-matika**, sostavlennaia Stepanom Mar-telloiu / **Grammatică Russască și Ru-minească** închipuită de Ștefan Marga-la, Sankt-Petersburg, 1827;
- c) **Nacertanie pravil valaho-mol-davskoi grammatiki**, sostavлено I. Ghinkulovi, Sankt-Petersburg, 1840 (toate explicațiile sunt în limba rusă și numai exemplele sunt în românește);
- d) **Cursulū primitivū de limba rumână**, compusū pentru sholele elementare și IV classe gimnasiale de Ioannu Doncevū / **Nacealnī kurs ru-mînskago iazïka**, sostavленні dlea nizshih klassov učilișcea i IV klassov gîmnazii I. D., Chișinău, 1865.

Dumitru TIUTIUCA
Galați

CE AR PUTEA FI EMINESCIANISMUL?

Deși despre M. Eminescu și opera sa s-a scris foarte mult, deși termenul de eminescianism se bucură de mare circulație în limbajul de specialitate, el este aproape ne-explicat, iar atunci cînd este întrebuită, accepția lui este, aproape totdeauna, trimisă în indeterminarea subînțelesului. De asemenea, el este marcat de un prim paradox al definiției: cu cît se scrie mai mult despre Eminescu, cu atît se măresc dificultățile de definire a eminescianismului. I-am fi pus ca motto acestui articol chiar versurile poetului: *"E-un nu știu cum ș-un nu știu ce"*.

În unele sensuri eminescianismul este un concept valorizator, în altele, doar marcă unei identificări, pur și simplu. Fenomenul a fost intuit, mai întîi, de T. Maiorescu, cînd scria, în studiul său, **Eminescu și poeziiile lui**: "Tînără generație română se află astăzi sub influența operei poetice a lui Eminescu. (...) Pe cît se poate omenește prevedea, literatura română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbii naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire pînă astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmîntului cugetării românești". Și C. Dobrogeanu-Gherea va scrie despre influență, în epocă, a "pesimismului eminescian". Curios lucru, dar și cunoscutul detractor, Al. Gramă, recunoaște existența acestui eminescianism, cînd, la 1891, vorbea despre "jugul lui Eminescu". După aceea vine celebra conferință a lui Al. Vlahuță, **Curentul Eminescu**. Oricum, la 1892, eminescianismul era larg recunoscut drept o importantă mișcare literară.

1. Eminescianismul reprezintă, mai întîi, *un semn al specificității creației eminesciene*, aşa cum sunt și altele definite, pentru majoritatea marilor scriitori ai lumii: *petrarchism, balzacianism, tolstoism etc.*

Sinonime: *specific eminescian, duh eminescian, strat poetic central, gen proxim, realitate (univers) matrițială etc.*

Conceptul astfel definit nu este valorizator, ci surprinde doar specificul unui anume discurs raportat la ceea ce se numește *poeticitate*, cînd se referă numai la poezia lui Eminescu și *literatură*, cînd privește întreaga operă a scriitorului. O primă trăsătură a descrierii eminescianismului este faptul că el nu comportă, chiar la acest nivel, o singură definiție, ci mai multe, cauz aproape singular în comparație cu celelalte concepte similare amintite. Parafrazîndu-l pe G. Ibrăileanu, putem spune că fiecare cititor, exeget, are propria lui percepție și definiție a eminescianismului.

Vom trece în revistă, ilustrativ, doar cîteva dintre acestea.

1.1 Primul care a încercat o definire a specificității eminesciene a fost Titu Maiorescu. Mai mult decît în cunoșcutele studii despre Eminescu, el realizează aceasta, într-un mod implicit, prin ediția ce i-a alcătuit-o poetului (**Poesii**, 1884) și în care orchestreză creațiile acestuia după tema lirică a poemului cu care debutează volumul — **Singurătate**; singurătatea geniului, voia el să zică.

G. Călinescu (**Opera lui Mihai Eminescu**, 1935) vede în Eminescu un mare "creator de idei poetice" ce nu le-a sacrificat în favoarea tehnicii exterioare. Esențialmente romantic, mariile teme ale poeziei sale (Eminescu fiind poet și în proză, și în ziaristică) își au izvorul în inconștient (oniric, eros, aspirație uranică și neptunică, metempsihoză etc.). Cu toate acestea, "invenția verbală" rămîne "elementul poetic" fundamental.

M. Dragomirescu consideră că originalitatea eminesciană este dată de structura particulară a *fondului*, care unește "într-o armonie eternă"

elemente contradictorii: suflet și natură (*Și dacă...*), "frumusețile naturii cu farmecul lor negrăit" (*element atrăgător*) și zădărcicia tuturor eforturilor omenești (ca *element repulsiv*) (**Eminescu — poet universal**, 1941).

Pentru D. Caracostea (*Arta cuvântului la Eminescu*, 1938) Eminescu e "un tip formal prin care se împlinește destinul nostru artistic." El găsește esențial poeziei lui Eminescu "tendința către nemărginit, setea de absolut", toate acestea descoperite pe calea studierii struc-turilor stilistice și a cercetării genetice (*Creativitatea eminesciană*, 1943), inaugurând astfel seria numeroasă a cercetărilor de ordin stilistic aplicate operei eminesciene (Gh. Bulgăr, G. I. Tohăneanu, Ștefan Munteanu și alții).

Pentru P. Constantinescu eminescianismul s-a manifestat în lexic și în unele "elemente de figurație": "Eminescu a supraviețuit prin inextricabilă legătură dintre imagine și muzicalitate", aceasta fiind atât de originală, încât nu a putut fi imitată (**Glossa eminescienă**). Din alt punct de vedere, "cosmogonia eminesciană structurează concepția despre Eros și Demon, care este însăși axa personalității poetului" (**Eros și Daemonion**).

Edgar Papu consideră căile aflării specificității eminesciene ca fiind diverse, deasupra tuturor afiindu-se însă "principiul cunoașterii afective", același și în viziunea cosmică, și în componența lexicală etc. (*Poezia lui Eminescu*, 1971). Pe lîngă temele, "componentele naturale" din poezie, cum ar fi noaptea, luna, steaua, pădurea, floarea și celealte, funcționale specificității eminescianismului săn și alte categorii: aproapele (*dor nemărginit*), departele, principiul feminin (*dulce jale*) etc. Că despre "muzicalitatea eminesciană", aceasta "nu este numai reproducătoare, ca aceea a naturii, ci și căutătoare, ca aceea a marilor compozitori".

Rozaline Conte (*Eminescu sau despre Absolut*, 1962) crede că "secretul poeziei eminesciene este în mod esențial de natură melodică", muzicalitate care cucerește mai întîi

inima și mai apoi urechea, fiind una lăuntrică. De aceea, după părerea ei, "una dintre cuceririle tehnice cele mai înalte ale artei eminesciene rămâne realizarea unei scheme metrice în care el a tradus sentimentul eferemerului". "De ordin muzical" este seducția profundă a poeziei eminesciene și pentru T. Vianu (*Poezia lui Eminescu*, 1930) care, sub impresia lecturilor din Gundolf, regăsește "esența de simțire" eminesciană în trăiri oximoronice, componente ale dorului: *farmec dureros, voluptate și durere*. "Armonia internă", "coincidentă cu principiul adânc al inspirației", este acompaniată de ritmuri și sonorități exterioare.

Pentru G. Munteanu "efectul incantatoriu al artei eminesciene, muzicalitatea ei de o putere insinuantă fără pereche" se conjugă cu "știința lui de a-și desmărgini eul într-un fel cum puțini scriitori au izbutit", poetul parcă înțînd astfel să devină anonim ca folclorul.

În viziunea lui I. Negoițescu "cheia vizionarismului muzical" al liricii eminesciene se află în blîndețea tristă, în dorul de moarte din *Mai am un singur dor...*, care nu este nici religios, nici existențial, ci strict poetic, magic, dublat de un fior de senzualitate (*Poezia lui Eminescu*, 1968).

Ioana M. Petrescu numește, ca pe o constantă a creației eminesciene, tehnică "exterioară", ca formulă rituală, și anume "puterea cosmotică a descîntecului" de coborîre (*Eminescu. Modele cosmologice și viziunea poetică*, 1978).

Svetlana Paleologu Matta (*Eminescu și abisul ontologic*, 1988) este adepta lui Max Scheler, care consideră că "numai în măsura în care noi dezbarăm opera de veșmintele ei exterioare, de mijloacele de expresie, centrul spiritual, și prin urmare individualitatea persoanei spirituale a autorului, devin pentru noi ceva viu". De aceea, toți care au căutat muzicalitatea eminesciană în figuri, stil, limbă etc., au eşuat în impresionism.

"Limba este măsura artei unui

poet", spunea și G. Ibrăileanu întărind o celebră zicere chiar a lui Eminescu: "nu noi suntem stăpînii limbii, ci limba este stăpîna noastră". "Orice vers al lui Eminescu este o întrebuiințare nouă a limbii române și o orchestrare nouă a muzicii ei." Și a doua asemănare a criticului "Vieții Românești": "Ca și muzica, poezia lui Eminescu, prin sentimentul ei general, prin lipsa ei de subiect și de ocazională transmite cu cea din urmă intensitate o stare emoțională generală, pe care o umpli cu propriile-ți evenimente sufletești" (**Eminescu, note asupra versului**, 1930).

Pe calea deschisă de B.-P. Hasdeu și Sextil Pușcariu, C. Noica (**Creație și frumos în rostirea românească**, 1973) află ori redescoperă inedite disponibilități de expresivitate semantică și filosofică unor cuvinte vechi românești, inclusiv pentru opera eminesciană.

În concluzie, se poate lesne constata că, în cele din urmă, în ciuda aparenței de diversitate, și eminescianismul suportă exigentele dintotdeauna ale poeticității din cunoscuta formulare a lui P. Valéry: poezia este "o ezitare prelungită între sunet și sens."

1.2. O perspectivă productivă pentru definirea eminescianismului este și aceea care propune identificarea originalității de expresie a creației eminesciene în așa-numitele **texte matriciale**. Ideea unui asemenea text în care să se regăsească în nuce specificitatea, în general, a scriitorului, o intuia încă prin 1905 G. Panu, în **Amintiri de la Junimea din Iași**. El se mira cum în romanul **Geniu pustiu** "ideile fundamentale s-au plămădit în frageda lui tinerețe, cum s-au cristalizat, luând forme de credințe adânci și cum mai pe urmă n-a făcut decât să le dezvolte, să le amplifice și să le propage". De aceeași părere vor fi și Perpessicius sau P. Constantinescu. Ultimul consideră textul acesta "prefigurare a întregii structuri" a geniului eminescian. Tot ca text matrical al întregii opere eminesciene, noi propunem eseul **Archaeus (Cumpărarea întru Archaeus**, 1993).

Alți exegeti au identificat astfel de texte numai pentru anumite comportamente ale unei creații altfel unitare. VI. Streinu, de exemplu, crezînd doar în Eminescul-Poetul, propune poezia **Floare-albastră**, G. Călinescu — **Melancolie**, iar G. Munteanu va opta pentru o variantă nepublicată a poeziei **Din străinătate**, datată 1865.

Pentru celelalte comportamente ale operei, cum ar fi proza, Perpessicius trimite la textul **Contrapagină**, iar D. Caracostea, pentru dramaturgie, — la traducerea tratatului lui Rötscher, **Arta reprezentării dramatice**.

1.3. În sfîrșit, o ultimă perspectivă de numire a eminescianismului este cuprinsă în anumite sintagme sau expresii, cele mai multe demonetizate ori deformate printr-un abuz de uz, datorat în special școlii. Reproducem doar cîteva dintre acestea, la care se pot adăuga multe altele, vehiculate de diletanți într-o opera lui M. Eminescu și care au toate atributele sloganului:

Iosif Vulcan, "luceafăr al literaturii noastre, carele a dat o direcție nouă poeziei române și-apoi a dispărut ca un meteor în abisul veșniciei", T. Maiorescu, "înalt visătorul Eminescu", "cea dintîi treaptă de înălțare a literaturii", G. Ibrăileanu, "muntele care izbucnește deodată spre cer din cîmpia plată", N. Iorga, "expresia integrală a sufletului românesc", E. Lovinescu, "Saturnul poeziei lirice filosofice", G. Călinescu, (Poetul) "nepereche", Perpessicius, "Poetul de pe Culme", "un Everest al lirismului", T. Vianu, "fără el, am fi cu toții altfel și mai săraci", Lucian Boz, "cel peste fire, cel peste poate, multiplul în unul", T. Arghezi, "sfîntul preacurat al ghiersului românesc", Ș. Cioculescu, "geniul nostru tutelar", C. Noica, "omul deplin al culturii românești", Zoe Dumitrescu-Bușulenga, "ultimul mare romantic român și european", Petru Rezuș, "șteaua noastră neumbrătă", Al. Piru, "absolutul poeziei românești" etc.

2. **Eminescianismul** reprezintă și o stare a literaturii române existentă atât înaintea lui Eminescu, cît

și după el. Se pot auzi, altfel spus, *sonuri eminesciene* la unii scriitori ce l-au premers, după cum acestea se pot identifica și la scriitorii ce l-au urmat. Îi avem în vedere doar pe cei aflați în afara oricăror influențe ori patronări spiritual-artistice, despre care va fi vorba în altă ordine de idei.

2.1. Prefigurări eminesciene găsim, de exemplu, în traducerea *Psaltirei* făcute de Dosoftei (veacul al XVII-lea): “*Peste luciu de genuine/Trec corăbii cu minune*”. Într-o *Cronică rimată* din secolele XVII-XVIII citim versuri ce amintesc de *Doina* lui Eminescu: “*Ticăloasă ţara noastră/Cum rămași în stari proastă, / Ticăloasă ţară bună/ Pravoslavnică, creștină*”. Ecouri preeminesciene se găsesc și la alți scriitori, majoritatea minori, cum ar fi: Nicolae Dimachi, B. P. Mumuleanu (cu prefigurări ale *Glosei*: “*Vremea-naltă și radică, / Vremea face, vremea strică, / Vremea suie și coboară, / Vremea surpă și doboară, / Vremea schimbă și prefacă...*”, Vasile Fabian (Bob) și mulți alții (vezi Elena Tacciu, *Trei poeți preeminescieni*, 1978, V. Vintilăescu, *Eminescu și literatura înaintașilor*, 1983 etc.).

2.2. Acestora le alăturăm, cum am spus, unii poeti contemporani, *emuli sau afini* lui Eminescu, adică pătrunși de aceeași “suflare a secolului”, cea romantică. Pe acest motiv, G. Ibrăileanu identifică în literatura română o *Epochă Eminescu*. Dar faptul cel mai interesant și important totodată este acela că din specificitatea geniului eminescian se vor revendica, ori se vor regăsi, ca *poeți originali*, mulți alții: G. Coșbuc, O. Goga, Ion Barbu, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Nichita Stănescu și alții (Ioana M. Petrescu, *Eminescu și mutațiile poeziei românești*, 1989, Ioana Bot, *Eminescu și lirica română de azi*, 1990).

3. Decurgînd din sensul anterior, *eminescianismul* a fost identificat cu însuși *spiritul național românesc* raportat la conceptul de *universalitate*, ca premiză a acestuia, conform teoriei: cu cît ești mai național, cu atât este mai direct și mai eficient accesul la universalitate. Încă Eminescu

preciza în scrisoarea ce însotea poemul *Epigonii* trimis spre publicare “*Convorbirilor literare*” că “materialul în care se sensibilizează ideea etern-poetică sunt imaginile — nu însă imaginile tuturor popoarelor, ci a aceluia la care ea sensibilizează”. Această judecată era în consens cu “sufletul național” atât de cultivat de romântici, în general și de cei români, în special.

Odată cu T. Maiorescu și G. Călinescu ideea unui *Eminescu, scriitor național* capătă tot mai mulți susținători. L. Blaga demonstrează și el în *Trilogia culturii, Spațiul mioritic* că “matricea stilistică românească” s-a relevat cu desăvârșire în opera eminesciană. Pentru poetul-filosof, *eminescianismul* și *spiritul românesc* sunt unul și același lucru. “În Eminescu matricea stilistică românească, cu apriorismul ei profund inconștient, devine creator pe un plan superior. Eminescu e de un românism sublimat, complex, creator. El e mai aproape de ideea românească”.

Tot de aceea, G. Munteanu identifică în creația eminesciană același *dor* din creația populară ca mod de a fi, care ne-ar singulariza, probabil, ca popor și în acest fel să singularizeze și eminescianismul de alte direcții lirice și spirituale din alte culturi. La fel, Eugen Simion află în opera eminesciană ilustrarea tuturor miturilor esențiale românești: mitul nașterii și al morții universului, mitul istoriei, mitul erotic, mitul oniric, mitul întoarcerii la elemente, mitul creatorului și mitul poetic.

Este interesant de observat că mai toți exegetii străini, care au scris despre Eminescu, i-au subliniat poetului tocmai această dimensiune națională. A. Guillermou îl receptează ca “sinteză a ceea ce s-ar putea numi spiritualitatea românească”. “Dacă românii recunosc în Eminescu pe cel mai mare poet al lor, e pentru că Eminescu tocmai a știut să exprime în mod remarcabil sufletul țării sale, traducind cu fidelitate aspirațiile sau visurile compatrioților săi”. Gino Lupi îl consideră pe Eminescu, deopotrivă, “poet universal (...) expresia sufletului lumii, chinuit de problemele eterne a

cărora dezlegare e căutată zadarnic”, dar și, “mai ales, interpretul milenar al neamului său și expresia cea mai înaltă și mai pură a spiritului românesc”. Ca un paradox al acestei realități (nu singurul), putem spune că literatura și cultura românească, deși este una esențialmente eminesciană, caută în permanență forme de expresie ne-eminesciene, cu mai mult sau mai puțin succes.

4. În această accepție *Eminescianismul* depășește sfera literarului către cea a culturalului. Imaginea unui “Eminescu” trunchiat, impus și solicitat doar ca poet, fără a se ține seama de unitatea creației sale dovedite de cercetările inter-textuale de cuprindere a tuturor componentelor operei sale, devine cu fiecare zi care trece, tot mai anacronică și anti-științifică. În special publicistica, de regulă, cea mai neglijată și urgisită, lărgește sfera literaturității către cultural, politic, social, memorialistic etc.

5. *Eminescianismul*, de asemenea, nu rămîne numai o idee estetică, politică sau culturală, ci și una, la fel de importantă, *etică*. Pedagogia implicită a vieții și operei scriitorului se află și în probitatea sa morală, în consecvența, în statornicia demnă întru idealurile sale umaniste și umanitariste generoase, în independență și personalitatea opinilor și așa mai departe. Puțini din scriitorii lumii pot rezista unor asemenea exigențe de judecată.

6. *Eminescianismul* este și un *current de autor* generat de marele prestigiu al lui M. Eminescu, considerat *scriitor național*, dar și de fascinația pentru discursul poetic însuși și disponibilitățile lui estetice. El se manifestă, cronologic, cam între 1890 și 1920. Fenomenul s-a concretizat în mai multe forme: evocări frecvente ale personalității și mai ales ale biografiei triste a marelui poet, pelerinaj la locurile legate de numele lui, apariția de numeroase reviste, publicații ce amintesc numai și prin titlu de Eminescu: “*Eminescu*”, București, 1896, “*Floarea-albastră*”, București, 1898, “*Luceafărul*”, Galați, 1897 etc. În mare, însă, toate aceste

evenimente comportă cel puțin trei componente: un proces de *imitare epigonică*, un altul de *mitizare* și, în sfîrșit, o *despărțire de Eminescu*.

6.1. *Eminescianismul* ca *epigonism* este un concept raportat, prin opozitie, prin *antiteză*, la cel de *originalitate*, ultimul decurgînd din idea de *unicitate* și *individualitate* operei de artă. Ca și conotația eminesciană din cunoscuta poemă *Epigonii*, sensul este unul negativ, peiorativ, epigonii fiind considerați “*urmași, descendenți nedemni ai unor înaintași iluștri*”. Mai mulți scriitori au gîndit și simțit ca Eminescu, încă în epocă, imitîndu-l, cum ar fi: Veronica Micle, Samson Bodnărescu (în a doua parte a activității sale literare), A. C. Cuza, Tr. Demetrescu, Al. Vlahuță și alții. De referință a rămas conferința ținută la 12 martie 1892 de către Al. Vlahuță, *Curentul Eminescu*, în care scriitorul făcea radiografia fenomenului, ceea ce nu l-a împediat să râmînă pînă la sfîrșitul vietii un incurabil epigon.

Eminescianismul ca epigonism nu trebuie privit însă cu prejudecata Cenușăresei literaturii române, ci ca un fenomen artistic normal, ce-și are funcționalitatea lui estetică specifică tuturor curentelor de autor (Dumitru Tiutiuca, *Creativitate și Ideal*, 1984). Enumerăm doar cîteva dintre acestea: el epuizează, prin suprasolicitarea imitației, un model, încît face imposibilă continuarea acestui tip de discurs. El constituie necesarul redundant al oricărei creativități. Epigonii, epuizînd un model, pregătesc apariția unor opere viitoare originale, în raport cu acesta. De aceea, și datorită lor, după Eminescu, nu s-a mai putut scrie ca Eminescu. Ajută la decodarea discursului, fiind, din acest punct de vedere, primii lectori ai marelui scriitor. El îi deschidează tehnica (arta fiind și o tehnică), articulațiile originale ale discursului, celealte semnificații. Activitatea lor se asemănă cu cea a parodiilor și pastișorilor, pentru care granițele dintre parafrază și creație sunt deosebit de labile. Si așa mai departe.

6.2. *Mitzarea* (sau *eminesco-magia*) lui Eminescu a fost urmarea unui fenomen psihico-cultural complex

ce a început încă din timpul vieții scriitorului și s-a realizat prin substituirea figurii acestuia mitului romantic, de origine germană, al "tînărului geniu". Traectoria acestui proces cuprinde: viața scurtă și finalul întunecat de nebunie, imaginea fizică, angelică, universalitatea și proteismul preoccupărilor, oculismul și esoterismul ca doctrine de bază, lipsa de succes în timpul vieții, o iubire extraordinară pentru o "muză" etc. (Mihai Zamfir, *Constituirea mitului eminescian*). Acest proces este încă departe de a se fi terminat sau a fi abandonat.

6.3. Despărțirea de Eminescu își are istoria ei. A început tot din timpul vieții scriitorul și continuă și astăzi. Aici îi includem atât pe detractori (Aron Densusianu, Bonifaciu Florescu ori Moses Rosen, Ion Negoțescu, Virgil Nemoianu și alții), cât și pe cei care, fără să-l conteste ca scriitor, au încercat și încă încercă să-i minimalizeze opera, cap de serie fiind B.-P. Hasdeu și Al. Macedonski. Reacția a fost generată de acreditarea lui M. Eminescu drept *scriitor național unic*. Dacă în alte literaturi, cu un trecut mai îndepărtat, o astfel de glorie este împărtășită între mai mulți scriitori, acolo unde această șansă este atribuită unuia singur, mai mult ca sigur că el va deveni, pentru unii, incomod, iar aceștia vor încerca o lucrare de demitizare. Faptul în sine, fără acoperire întotdeauna, nu trebuie nici să surprindă, nici să sperie, istoria literaturilor cunoscând, tocmai ca o confirmare a valorii marilor scriitori, mai multe bătălii ori despărțiri de acest fel, precum și atacuri de desființare.

7. *Eminescianismul* numește, cum deja s-a văzut, și unul dintre aşa-zisele **complexe ale literaturii române**. Primul dintre acestea se referă la prejudecata intraductibilității literaturii române, datorită unor subtilități insurmontabile în transpunerea în alte limbi. Spunea încă T. Argeșei că "Eminescu nu este el decât în românește"; și mai mult: poezia aparținând limbii, ca artă a cuvîntului, "Eminescu nu poate fi tradus nici în românește". Nu este cazul să insistăm aici pe această problemă, dar

se pare că toate eforturile traducătorilor, de pînă acum, în a-l impune în alte limbi pe Eminescu, n-au avut succesul scontat sau dorit.

În al doilea rînd, eminescianismul trădează și situația de disconfort a celorlalți scriitori care, în majoritate, nu pot scăpa de chiar *complexul creativității eminesciene*, cum îl numea D. Caracostea.

8. *Eminescianismul* definește și o **anumită conduită estetică specifică poeticității sublimate a geniului dintotdeauna**. O explică chiar Eminescu: "Fiecare lucru poartă în sine însuși măsura sa. De aceea este o caracteristică a omului intelligent și de bună credință că, formulînd lucruri sau raporturi în scris sau în vorbire, va cerceta să-o facă în măsura dictată de firea lucrurilor; în scurtă: expresia celor cugetate va fi adecvată cu materialul cugetat. Asta este specific uman. Pe cînd omul neintelligent face din sine însuși măsura lucrurilor..." (Ms. 2287, f. 21). Comentînd această aserțiune eminesciană, G. Munteanu (**Ce este "eminescianismul"?**) observă că ea este specifică celor mai mari dintre românci și că, departe de a fi o exhibare a eului, reprezintă tocmai "sporirea capacitatilor lui de cu-noaștere". Astfel, emiescianismul, ca mod de a fi, comportă o excepțională valoare gnoseologică.

9. În sfîrșit, *eminescianismul* confirmă și exigența cerută de C. Noica operelor de excepție: ele trebuie obligatoriu, pentru a-și confirma această calitate, să dea naștere altor opere mari, ori măcar să modeleze umanul din noi; dacă nu, "funcția operelor mari este de a te face să-ți ceri scuze că există". Și astfel el devine un principiu de continuă reevaluare estetică, etică, filosofică, culturală, civică etc., concomitant cu un altul de productivitate literară, demonstrînd încă o dată că după Eminescu nu se mai poate scrie ca Eminescu; altfel, dar tot în esențialitatea spiritului său.

**Lucia BERDAN
lași**

MAGIA CUVÂNTULUI

Motto: "Totul vorbește în Univers,
dar Omul, marele vorbitor, e cel care
spune primele cuvinte".
Gaston Bachelard, Aerul și visele

Sintagma, folosită curent, de **magie a cuvântului** apare în diverse contexte în sens metaforic și sugerează acea forță a cuvântului de a spune ceva, care ascunde, în fapt, mai multe sensuri încifrate. Dar **magia cuvântului**, în sens propriu, mitologic, originar, se referă, în primul rînd, la acea forță magică a cuvântului făuritor de a crea, a înfăptui, a face. În majoritatea mitologiilor lumii, zeii sunt cei care "înfăptuiesc" cu cuvântul. Cuvântul, odată articulat, devine **forță, putere, acțiune**. Chiar și prin intermediari (mesageri) între divinitate și om, cuvântul are aceeași eficacitate. Prin puterea verbului său poetic Hermes înfăptuiește. Pentru gîndirea greacă, Cuvântul este chiar un lucru viu, o realitate care crește și se dezvoltă; el face parte din physis (legile naturii). Muza era considerată o divinitate care face să crească gloria cea plăcută. Același este mecanismul oricărei gîndiri mitico-simbolice: credința în puterea Cuvântului de a substitui lucrul numit și de a institui o realitate. Cuvântul este cel mai eficace mijloc de a intra în contact cu divinitatea și de a acționa în chip magic asupra lumii din jur. Orice trăire este precedată de o rostire în **Divinis**. Cuvântul prezicătorului, ca și cel al forțelor oraculare, asemenea cuvântului poetic, delimităază în planul realității. Apollon înfăptuiește prin cuvântul său, spune Euripide, iar Zeus, ne spun Eschil și Euripide "înfăptuiește totul". Acest tip de "cuvânt înfăptuitor" în gîndirea mitico-simbolică este secundat de "cuvântul fără înfă-

tuire", care ține tot de domeniul magico-religios.

Cassandra, de exemplu, este o prezicătoare care vorbește în gol, condamnată să rămînă în afara realității. Penelopa, în schimb, are viziuni adevărate, care i se reveleză în vis și care, odată comunicate, se vor înfăptui negreșit. Cuvântul magico-religios, chiar dacă se pronunță în prezent, este în afara temporalității. Ca și memoria, el înglobează ceea ce a fost, ceea ce este și ceea ce va fi. Încărcat cu eficacitate, el este, dintru început, o realitate, o realizare, o acțiune. Acest tip de cuvânt se sustrage temporalității pentru că el face corp comun cu forțe care sănăt mai presus de forțele umane. Eschil spune despre Zeus: "La fel de iute precum vorba, fapta ascultată de poruncile lui pentru a înfăptui pe loc ceea ce-i propune sfatul gîndurilor sale". Acest tip de cuvânt este întotdeauna conform cu ordinea cosmică, pentru că el creează ordinea cosmică, fiind instrumentul ei necesar. Inclus într-o rețea de valori simbolice, acest cuvânt este în mod natural o forță care acționează în mod spontan asupra celorlalți creînd. "Cuvântul are putere că e de la Dumnezeu; pînă nu este cuvântul, nu-i nimic" (Ernst Bernea, **Cadre ale gîndirii populare**). Acest tip de cuvânt magico-religios, eficace, atemporal, inseparabil de valori simbolice, care la început era doar privilegiul zeilor, apoi al intermediarilor lor, mesageri divini, a devenit cu timpul un privilegiu pentru tipul de erou exceptional, eroul solar, eroul civilizator al basmelor noastre, cel numit **năzdrăvan** tocmai datorită puterilor sale excepționale, suprarești. Prezent în mituri și în basme, acest erou înfăptuiește cu cuvântul. Însuși cuvântul **mythos** înseamnă **rostire**. Georges Dumézil în **Temps et Mythes** (1935) spune că lui îi revine misiunea de a da un sens Universului. Din această credință în magia cuvântului a rezultat și în cultura noastră tradițională, care este o cultură întemeietoare (fondatoare), un întreg complex de forme de o mare diversitate în care se poate manifesta magia Cuvântului. Una dintre acestea, dintre cele mai vechi, este cea a **Cuvântului**.

Zămislitor. În basmul **Modrolea și fata împăratului** (*Folclor din Oltenia, Muntenia, IX*), un împărat avea o fată, pe care o ținea într-o casă de sticlă. Într-o zi ea vede un flăcău, care se ducea la lemne cu toporul în spinare, și rîde de el. Ea rămîne însărcinată din **cuvintele** lui. Cel considerat "năbleg" era "om bun la Dumnezeu"; "El cum zicea, aşa și făcea". Eroul cu calități exceptionale se substituie în acest caz dumnezeirii, pentru că numai Dumnezeu poate face "cuvînt întrupat". Copilul născut dintr-o asemenea zămislire miraculoasă poartă embleme sacre pe trup: "cu doi luceferei în doi umere/ cu spicul grâului/ în vîrful capului". El se joacă cu două mere de aur (atribut al puterii sacrale) ca și pruncul Iisus din colindele noastre. În basmul **Ion Lenea**, cules de Elena Niculită Voronca în două variante, una din Botoșani și alta din Bucovina (publicate în *Datinele și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. I, 1903), eroul numai că s-a uitat la fata împăratului și-a suduit-o pentru că a rîs de el și "din sudalma aceea a purces fata grea". Cuvîntul care acționează aici ca un principiu vital, făuritor este **cuvîntul urit**: sudalma (înjurătura), cuvînt încărcat cu o forță magică și mai puternică, adesea periculoasă. Cuvîntul este simbolul cel mai pur al manifestării ființei. El a preexistat creației, căci "Dumnezeu numai cu cuvîntul făcu lumea și pămîntul". Însuși termenul **cuvînt**, din lat. **conventus**, arată că românul dorește să se unească în gîndire și în simțire cu Dumnezeu, să ajungă la o bună înțelegere și comunicare cu El, pentru a restabili echilibrul între trebuințele trupului și voința spiritului. Creștinismul a valorizat această extraordinară forță a **cuvîntului-creator** prin **rugă**. **Cuvîntul-făuritor** devine **cuvîntul-rugă**, fapt, de asemenea, reflectat de basmele noastre populare. În basmul **Ion unu și bun** (*Folclor din Oltenia, Muntenia, VII*), o femeie se rugă la Dumnezeu să-i dea și ei un copil: "Dă-mi, Doamne, și mie unul și bun și Dumnezeu i-a dat pe Ion, unu și bun. Åla a fost al ei, că s-a rugat pentru el". În basmul **Stan Bolovan**, din colecția de

Povești ardelenești a lui Ion Pop Reteganul, un om se rugă zî și noapte, în coate și în genunchi, să-i dea Dumnezeu copii. Dumnezeu i-a dat 100 de copii: "Copii să ai, după cum ai vrut tu... dar unul dintre ei, Ion, era **năzdrăvan**".

Cuvîntul-poruncă și Cuvîntul-rugă au o mare putere magică în descîntec. Prin descîntec, Separitorul (Descîntătorul) desface cea dintîi rostuire cosmică. După Paracelsus, Separarea este cel mai mare mister al firii. Prin separarea Cerului de Pămînt, omul încetează să mai fie o creație a zeilor, sfîrșind prin a se naște. Deși "născut", iar nu "făcut", ca la început, omul va păstra chipul modelat de zei, dar separat în aspectele sale (trup-suflet). Prin descîntec se desface ceea ce prin Cuvînt a fost înfăptuit, se dezleagă ceea ce printre acțiune magică a fost făcut. Prin bagheta sa magică, identică cu cea dată de Apollon lui Hermes, magicienul (descîntătorul) are privilegiul de a înfăptui, a face, dar și pe cel de a desface. Actul creației este deopotrivă **facere și desfacere**. Separitorul (Descîntătorul) asemeni Creatorului divin, dar în alt sens, întrerupe misterul Creației, întrerupe hierogamia Cerului cu Pămîntul și rînduiește un alt chip cosmic și totodată forma ființei.

În complexul magiei cuvîntului intră și **magia numelui**, ca formă de identificare a ființei prin cuvînt. În mitologia egipteană, întîiul zeu i se atribuie o naștere miraculoasă din numele său. După ezoterismul musulman cele două mîini ale omului conțin 99 de nume divine: 81 pe mîna stîngă, 18 pe mîna dreaptă, al 100-lea nume inefabil se găsește în unirea celor două mîini în momentul când se încide într-un gest de rugăciune, în vidul dintre cele două palme. Amândouă palmele formează o ecuație indicibilă care face ca influențele spirituale venite de sus să se încarneze în ele și în specificul individualității. J. G. Frazer în **Creanga de aur** citează exemple de triburi la care individul avea, în afară de numele propriu, și un nume **secret** sau **sacru** pe care bătrînii îl acordă îndată după naștere și care este cunoscut numai de

membrii inițiați ai grupului. Autorul comentea că: "Primitivul își consideră numele ca parte vitală din el. Magia poate fi exercitată asupra unui om prin numele său" (vol. II, p. 228). La vechii evrei și la vechii egipteni se credea mult în magia numelor. În Talmud se spune că schimbarea numelor este un mijloc de a schimba reaua ursită a oamenilor. În vechea Indie se credea la fel, după cum grecii și romani aveau aceeași credință. În această credință se încadrează și practica de a pune copiilor și numele animalelor-totem: lup, urs, dihor, șarpe (balaur), practică magică întâlnită la țărani slavi și la noi (după G. F. Ciaușianu, **Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vecni și nouă**, București, Academia Română, 1914). O altă practică magică legată de aceeași credință este tabu-ul rostirii numelui copilului pînă la botez. "Să nu spui numele copilului în ziua care-l botezi că nu va trăi mult" (Artur Gorovei, **Credință și superstiții ale poporului român**, București, Socec, 1916, p. 184); "Numele copilului nou-născut nu trebuie să-l știe nimeni pînă la botez. Pînă atunci i se zice **Turc**. Abia a doua zi după botez, cînd îl scaldă moașa, i se spune numele" (I. A. Candrea, **Folklor medical român comparat. Privire generală, medicina magică**, București, Casa Școalelor, 1944, p. 260); "Pînă la botez, numele copilului este secret, iar copilului i se spunea **Turc**, **Turculeț**, **Poloboc**, **Lunilă**, **Marin**, **Mercurel**, **Joian**, **Verilă**, **Sîmbotin**, **Duman**, **Marțolea**" (în rev. "Ion Creangă", 1908, nr. 5, p. 149; 1914, 8, p. 248). Motii din Ardeal își botează copiii cu numele de **Lupu**, **Ursu**, **Grozavu**, ca să fie feriți de boli și să nu se apropie moartea de dînsii (Ciaușianu, **Iucr. cit.**, p. 384). Obiceiul e cunoscut în toată Peninsula Balcanică și în Europa. Bulgarii spun copilului pînă la botez "Cățelușă" sau "Melc"; la sîrbi, pînă nu e botezat copilul e numit "mîndruleț", "frumușel", "românaș". La albanezi, interdicția numelui se prelungeste 3 zile după botez: "Unde nu trăiesc copiii într-o casă, e bine să le tăinuască numele nouui-născut trei zile după botez, căci aşa nu va muri" (Dumitru Cosmulei, **Datină, credință și superstiții aro-**

mânești, București, Tip. C. Ionescu, 1909). Sensurile inițiatice ale acestei practici magice sunt evidențiate la albanezi prin aceea că numai nașul cunoaște, pînă la botez, numele pe care îl va purta nou-născutul și el nu are voie să-l destăinuie decît preotului la botez cînd este întrebăt. În Corintia, părintii nu destăinuie numele pe care îl va purta copilul pînă la botez, sau chiar cîteva zile după, și-l poreclesc "bun de nimic", "ursuleț", "evreu", "păgîn", "mititel", "copil", "păpușică", "femeiușcă", iar slovenii îi zic "inimioară" sau "sufletel". În diferite regiuni ale Germaniei și ale Elveției nu trebuie să se știe numele copilului pînă nu-l botează, căci îl pîndește moartea. În Portugalia, pînă la botez, i se spune băiețelului Ignacio, iar fetiței — Ignacia. Și numele leahuzei, pînă la 40 de zile după ce a născut, este interzis a fi rostit la românii din Meglenia, ca să nu-l afle duhurile necurate (I. A. Candrea, **Iucr. cit.**, p. 261). Practica magică de a schimba numele copilului bolnav era obișnuită pe tot cuprinsul Țărilor Românești, legată, adesea, de cea numită **vînzarea pe fereastră**, sau de un simulacru de botez, oficiat de **baba** (moașa) copilului, cînd acesta era slab (se considera că nu are şanse să trăiască). Dovadă că această practică este foarte veche este prezența ei în basm ca **topos mitic**: în culegerea lui Cristea Sandu Timoc, **Povești populare românești**, Minerva, 1988, în **Poveste de o muiere cu un om**: se povestește cum un om cu o muiere au avut 14 copii. "De la o vreme porniră să se îmbolnăvească copiii. Omul mai rămăsese cu unul. Atunci visă un vis: să ia copilul să se ducă la mormîntu lu' D-zeu să boteze din nou copilul, să-i pună alt nume". În drumul lui se întâlnește de 3 ori în cale cu un moș (moșul arhetipal): "A fost Dumnezeu... da' omu nu l-a cunoscut". Pînă la urmă acesta îi botează copilul și-i schimbă numele în **Trăilă** "ca să trăiască!". În Ugocea Românească (Satu-Mare) și în Țara Oașului, această practică se numește **otrătire**: moașa (baba) stropește copilul cu apă sfintă, îi spune o rugăciune (de obicei Tatăl nostru), îl închină în față unei icoane și-i dă numele **Adam**, dacă e băiat, și **Eva**,

dacă e fată. În Moldova această practică magică se numește **jumătate de botez**. La botez, moașa comunică preotului acest nume și copilul mai poate primi un nume, așa-numitul **nume de apă** (sau de scăldătoare). La Cucuietă, Dofteana, Bacău am înregistrat o inedită practică magică de recuperare a unui copil bolnav, cu schimbarea numelui, numită **umplutul florilor** (copilul se scăldă ritual într-o baie făcută din aproape toate florile cîmpului și din grădină), după care î se schimbă numele, considerîndu-se că și nou-născut. Aceasta înseamnă, din punctul de vedere al gîndirii mitico-religioase, o moarte simbolică și o renaștere, o a doua naștere. Copilul ca simbol ecumenic al începutului, al lucrului nou, al vieții totale (M. Eliade, **Drumul spre centru**) este pus în fața unei serii de începuturi, pentru că, spune același mare istoric al religiilor, "Omul societăților tradiționale are tendința de a proiecta evenimentele la același orizont al începuturilor mitice". De aceea, pentru a fi recuperat, pe plan fizic, î se pune numele strămoșilor săi mitici: **Adam și Eva**, de către moașă, suprema inițiată în acest ceremonial. În basmele pe tema nașterilor miraculoase, Dumnezeu și Sf. Petru (sau și alți sfânti: Sf. Mihail, Sf. Nicolae, și sfinte: Sf. Dumînică) pun nume copilului zâmislit miraculos și care este menit să devină erou civilizator: în basmul **Mugurel și taurii năzdrăvani** (*Povești nemuritoare*, 28): "Mugurel să-ți fie numele, a zis bătrînul (care era D-zeu). Așa să fie precum zici, întări și cel mai tînăr (care era Sf. Petru) și numele să-i poarte noroc". În basmul **Urmă Galbină** din colecția de *Povești ardelenești* a lui Ion Pop Reteganul, Dumnezeu îi puse numele copilului născut miraculos la miezul noptii **Urmă Galbină**: "pe urma ce va păși flori galbine or râsări, să-i fie urma într-aurită". În aceeași colecție, în basmul **Petru, finul lui Dumnezeu**: "Vezi că-l botezase însuși Dumnezeu cu Sf. Petru, de aceea i-am pus numele Petru". Aici se poate interpreta nuanțat din perspectiva corelației **nume sacru — nume profan și care se reflectă și în credințele populare**. De

exemplu, o credință din Mihalcea, Bucovina, notată de Elena Niculîță Voronca în **Datine...**, p. 123: "Pe dl. Christos îl cheamă Vasile. Numele Christos, adică creștin, l-au pus tocmai cînd era de 30 de ani cînd s-a botezat. Dl. Christos s-a născut de Crăciun, iar la săptămîna, de Sf. Vasile l-au botezat în legea cea veche și i-au pus numele Vasile". Cuvîntul aderă la lucru sau la ființă, de aceea **numele** în gîndirea mitică tradițională nu desemnează doar, ci este ființă însăși, relevă și George Gusdorf în **Mit și metafizică**, 1996. Cunoașterea numelui adevărat al unui lucru sau al unei ființe înseamnă, din punct de vedere magic, a fi stăpînul acelui lucru sau al acelei ființe. De aici, tabu-ul numelui, pe care l-am relevat anterior și pe care îl putem argumenta și cu următorul pasaj din **Povestea lui Nu știu** (FDT, VII) în care un bătrîn (moșul arhetipal) îl sfătuiește pe eroul dotat cu calități excepționale: "Dacă te-a întreba cineva cum te cheamă, tu să răspunzi "Nu știu"... Dacă îi spune numele adevărat și nu te vei ținea de ceea ce-ți spun eu, bine n-o să-ți umble niciodată" (p. 674). De aceeași credință în legătură cu magia numelui se leagă și **sistemul de denomiinărie prin eufemisme** (gr. eu = bine și phemi = vorbesc au scopul de a neutraliza un spirit ce poate face rău ființei prin numele său. Mai sunt și alte aspecte ale complexului mitofilosofico-artistic numit **magia Cuvîntului**, din care Petru Caraman, de pildă, a analizat **cîntecul de leagăn**, concluzionînd: "Toate categoriile cîntecului de leagăn stau sub sistemul gîndirii magice, deoarece toate rezultă din fuziunea demersului efectiv cu cel magic, îndeosebi al aceluia de tipul **magiei cuvîntului**" (st. mss. **Legănatul ca muncă și ritual**). El confirmă deci, cu eruditia-i bine cunoscută, ceea ce am încercat să relevăm aici, că, din punct de vedere magic, odată rostite, Cuvintele au creat realitatea. Să încheiem deocamdată amintind credința vechilor egipteni că: "Puterea omului stă în limba lui; cuvintele sunt mai puternice ca orice luptă" și cu încredințarea că vom continua acest **magic și miraculos** demers.

Ana BANTOŞ

LUCIAN VASILIU: DINCOLO DE DISPERARE

Literatura română ne oferă atât exemple de implicare a scriitorilor în prezent, spre a îmlesni comunicarea cu timpurile viitoare, aşa cum s-a întîmplat în perioada pașoptistă, cît și de boicotare a prezentului și a istoriei, în numele creației și a identității colective, aşa cum au procedat Lucian Blaga și Mircea Eliade. Mai recent este fenomenul luptei controversate de ieșire a literaturii din sfera politicului și de "așezare" a ei pe temeiurile îndreptățite ale acestui gen de activitate umană. Astfel, poezia, pentru că spre ea ne îndreptăm acum, este marcată de căutările obsesive, uneori apoape desperate, ale domeniilor și principiilor care să o diferențieze în timp.

Situându-se *dincolo de disperare*, poezia lui Lucian Vasiliu își justifică descendența din atmosfera străbătută de înțelesurile adânci și statonice ale valorilor universale, precum și cele ale unor vechi tradiții spirituale românești. Precizăm că poetul de la Casa Pogor vine de pe doi versanți ai timpului: unul ce ține de vechea tradiție, învăluită într-o sentimentalitate vaporosă și altul legat de timpurile mai noi în care a miza numai pe afect înseamnă a rata săansa de a fi poet. Amintim aici că autorul volumului *Mierla de la Casa Pogor* face parte din promoția optzechiștilor cărora le-a fost dat să se impună în literatură înfruntând invazia sociologismului vulgar în artă. În acest sens, "divanul", una dintre formulele îndrăgite de exprimare ale lui Lucian Vasiliu, este pe potriva satisfacției spiritului polemic.

Volumul său antologic de versuri *Dincolo de disperare*, apărut în 1996 la Timișoara, reprezintă genul de poezie postmodernă cu rădăcini în timpul totalitarismului, anticipându-i cădere prin deschiderea spre pluralismul opiniilor.

Cuprinzînd poezii scrise pe parcursul a mai bine de un pătrar de veac, volumul are cinci compartimente: *Mona-Monada* (1971 - 1981), *Despre felul cum înaintez* (1983), *Fiul omului* (1986), *Verile după Conachi* (1986 - 1990) și *Dincolo de disperare*, aflate sub semnul unificator al consecvenței reprezentative pentru modul în care este exprimată relația de continuitate. Consemnarea evenimentelor îmbină nevoie de trăire pe verticala genealogiei cu nevoie de trăire pe orizontală, în cadrul marii familii umane. Odiseea aflării propriului făgaș începe cu diminetile în care poetul a ascultat în extaz mierla la Casa Pogor, cu junimisti Eminescu, Creangă, cu Lambrișor și Gane, avînd drept puncte ulterioare de reper nume consacrate ale gîndirii universale: Socrate, Rimbaud, Verlaine etc. Mai mult decît atât, suprasaturarea din punct de vedere al informației stimulează arlechinada de natură postmodernistă, precum și jocul inepuizabil al intertextualității.

Este prezentă tentația abordării unor forme noi în care "fondul" vechi nu-și află loc decît în măsura în care răspunde unui spirit critic marcat de ironie, alteori ușor atins de sentimentalism. Un eu *animal însingurat cu gîndul la ultima zi a lumii*, avînd ochii obsedăți de *anatomia actriței Miriam*, este o prezență frecventă în acest spațiu. Trăirea contradictorie între tonul dezinvolt și tentația constantă de abdicare la tăcere face din personajul liric un optimist devorat de singurătate. Tăcerea și presentimentul irupției acesteia, *sintaxa confuză, incongruența, scrisul pînă la epuizare în numele unei acute lipse de prudență*, saturăția de convenții și inertii dovedesc "adăparea", "alimentarea" poeziei lui Lucian Vasiliu și din dezideratul de ordin politic. Pactul cifrat cu

realul, schimbarea atitudinii literare față de limbajul-instrument al gîndirii reflectă o schimbare în Univers: gura personajului este gura dezordinii universale. Ghemuit pe puntea propriei nave, personajul din poezia lui Lucian Vasiliu trăiește într-o atmosferă apocaliptică: sub pașii mulțimii de hetaire care îi dau tîrcoale se cutremură sufletul morților. Gloria frumoasă este de "lemn putred". Dumnezeirea, aflată la stadiul de fiu al omului, generează tentativa de a-l cunoaște laolaltă cu toții în vis pe Fiul care să nu mai închidă niciodată ochii. Incapacitatea metaforei de a exprima trăirea vorbește despre o criză a formei: *Cîngul de metafore al limbii materne înregistrează moartea...* Neîncăpătoare, metafora devine cavou și emană râceală de gheăță. Gheăța e imaginea sub semnul căreia este plasată autobiografia poetului chiar de la naștere:

M-am născut la - 24°,
în cea mai frumoasă iarnă de
după 1944.
Lupii urlau în rânilor Europei
Eram chei: tata mă poreclise — Lenin —
Semănam cu un cătun
înzăpezit în Siberia

(8 ianuarie, 1954).

Alteori viziunea este calcarizantă:

Frumos îi stă poetului
într-o groapă cu var —
fericit cîntă
în corul heruvimilor,
bolborosind cu lov sintaxa inaccesibilă: Noi, iubitorii de detalii, noi, iubitorii de edicte, noi, împotriva împotrivei... (Alunecări de teren). Sacralitatea lumii, ca și cea a artei, îi apare subminată:

Dumnezeu e singura metaforă
într-un cîmp minat

(De anima).

"Istoricitatea" trăirii, supunerea

a tot și a toate acțiunii corosive a trecerii timpului sau "operațiunilor paingului", instalarea unui anotimp de dincolo de tot ce i se poate întîmpla omului, lumii, cuvîntului — într-o stam-pă, în care panorama lumii e vegheată de mii, milioane de păianjeni — anunță era glacială a limbajului. O forță centripetă și alta centrifugă trag concomitent cuvîntul în ambele sensuri. Trăirea e convulsivă între eroare și adevăr, între instinct și rațiune, între fratele mort și fratele viu. Iar libertatea rămîne un punct de vedere controversat. Mersul prin ceață nocturnă, suspiciunea prietenilor, detașarea de "principiul feminin al lumii", alegerea între revolver, ștreang și triunghiul Bermudelor, inaptitudinea pentru marșurile forțate — toate constituie date dintr-un "dosar cu teze malefice" pe care autorul îl lichidează, înălțînd rugă de seară în fața altarului. Iar altarul nu e altceva decât ochii în care se citește spaimă, deznașdejdea, bucuria, tristețea. Un "du-te-vino" al vietii și al morții, al unei vieți nedesprinse de placenta (Nici o halebardă nu mă poate desprinde de placenta) și al unei morți ce dispersează viul se reconstituie în labirinturi prin care viii vin și se duc: Sîi peste tot auzi clopotul, auzi cum ninge. Personajul este "furat" de căderile masive de zăpadă sau de imagini reale cunoscute, la modul postmodern, mai întîi din cărți. Profilul său sentimental este "animat" în felul următor: *Sufletul meu e din ce în ce floare de gheăță în fereastra nimăriu*. E profilul unui sentimental încarcerat în sistemul unei judecăți lucide și rationaliste, peste care adie un aer de blajinătate și bunătate ce topește distanțele geografice și temporale.

Lucian VASILIU

HIC ET NUNC

În groapa acestui vers mă simt bine
singur cu cărtișa galbenă

Din cînd în cînd, vine vestala neagră,
mă sărută cu buze vineții,
vorbim despre cei care au fost:
ei ne împrumută cătușele putrede.

Aici,
în groapa acestui vers,
laolaltă cu caligrafiile mănăstirești,
printre lămîi, cedri și palmieri,
noi cunoaștem fericirea

EPISTOLE ALE TRUPULUI CĂTRE SUFLET

1

Spirit al meu, sac peticit prin care se strecoară
vântul rece, de tine îmi amintesc, de vremea când, tiran
îmi dictai exercițiile fizice și asceza,
de vremea cînd eram sclavul tău

Nu mai recurs la nici o metaforă. Vorbirea mea
se organizează ca o perorație despre înțelepciune,
despre oştirile ei care au sfîrșit lamentabil

Nu mă mai încântă nici o baricadă. Am săvârșit
toate încercările, am sucit gâtul sintaxei,
am decapitat elocința, m-am dedicat alchimiei

Acum, eliberat, pot să mor liniștit, în fiecare seară

2

Mi-ai dat iluzia că trăiesc în numele Frumuseții.
În nenumărate dimineațe am ascultat în extaz
mierla de la Casa Pogor (cu Junimiști Eminescu și
Creangă, cu Lambrior și Gane). Am băut cu Socrate
cupa indicibilă. Am dormit cu Verlaine și Rimbaud
prin hanuri periferice. Am lucrat într-o carieră
de piatră, laolaltă cu Îmbastiliații. Mi-am tăiat
degetele, renunțând a mai scrie

Am ucis-o pe Mona-Monada, spre a rămâne singur,

învățând să înaintez

Acum, eliberat, pot să mor liniștit, în fiecare seară

3

Spirit al meu, am ființat între fratele mort și fratele viu, între reverență și irreverență, între vanitate și umilință. Astăzi treaz și mîine beat. Am scris Tractatul despre prietenul Zeenumud, oferindu-mă cu disperare Absolutului. Răstignit de mai multe ori pe crucea limbii materne, însângerat și suferind, în măruntaiele orologiului, laolaltă cu marii entuziaști, astăzi orbi ca și mine

Acum, eliberat, pot să mor liniștit, în fiecare seară

4

Am aruncat în aer depozitele de osanale ale derizoriusului. Am trăit o vreme în chiar Evul de Mijloc, mi-am însușit monadologia, am participat la nenumărate cruciade. am pierit de mai multe ori în numele Libertății

O vreme am defilat ostentativ pe umeri cu cadavrele morților tineri, în numele viilor tineri. Altă vreme am petrecut în larmă, în veselie, aruncând petarde, trăgînd clopoțele în media nopții

Acum, eliberat, pot să mor liniștit, în fiecare seară

5

Spirit al meu, mă gîndesc la tine ca la unul care promite Totul și Nimicul. În acest cîmp al dezolării, crește, totuși, o floare rară. O noapte următoare. Ea va supraviețui tuturor dezastrelor

În numele ei mă ofer cu toate înimile, cu toate prăzile mele de vînător iluzorii

6

Multe au venit prea tîrziu, spirit al meu, arlechin, arlechinadă. După ce m-ai purtat pe la jocurile olimpice, după ce m-ai adormit pe sub poduri ancestrale, după ce m-ai vîndut migratorilor, după ce m-ai închis în Biblioteca din Alexandria și mi-ai dat foc.

Prea tîrziu a sunat Alarma pentru mine, prea tîrziu ca să fiu altul, celălalt, prea tîrziu spre a fi din nou în pîntecul de gheăță al mamei

Acum, eliberat, pot să mor liniștit, în fiecare seară

7

Nimeni nu va ști cum am ajuns să te blamez,
 să te-nveșmînt în halinele de doliu ale lumii.
 Să te văd noaptea ghemuit pe stradă,
 să te ridic și să te duc acasă,
 bețiv al universului:

vino acum să te îmbrățișez
 și cadă peste noi ultima zăpadă

DIAPOZITIV

Luna alcoolică în ceață.
 Planetară și rece
 femeia desenează
 șarpele falic

Dangătul clopotului
 se propagă solemn.
 Departe,
 sfinții mor în strane obscure

Cavaleri cu vizieră
 sfâșie pânza

MONADĂ (IV)

Sunt un om blindat —
 numai în dreptul inimii
 se află o spărtură,
 prin care pătrunde
 Corbul
 și mă fură

...dar tu ești superbă,
 rezemată cum stai
 de gardul
 bisericii parohiale

KALOKAGATHOS

(Mic tractat despre omul bun și frumos)

8. EDICT

Dăm știre
 tuturor celor vilii
 despre
 moartea noastră
 înfloritoare

în crângul cu metafore
al limbii materne

DIALOG CU COSTACHE CONACHI

— Ce mai faci, po(d)goreanule?
— Îl recitesc pe Lucian din Samosata
în drum cu trenul spre Sovata...

— Și ce mai faci?
— Scriu, în acvariu,
despre peștii spahii...

— Și ce mai faci?
— Fac și des-fac patul
disco-pat, seara...

Dimineața studiez în extaz
petele de petrol
de pe sandalele lui Octavio Paz...

LUCIANOGRAMĂ

Lucian Vasiliu
este
inventatorul
unei monadologii desuete

așadar,
bun de răstignit
pe un perete

el e un fel
de
n-ar mai fi —
când bezmetic
și când gri

ALT DIALOG CU COSTACHE CONACHI

Postelnice, agă, logofete
ce lucruri noi să spun
când totul este spus,
când s-a descoperit cămașa lui Isus,
când am iubit-o chiar pe domnișoara Hus
în parohii valahe, doct intrus?

— “Pe brânci iubește și la seama bine
că stihul cu suspin se ține!”

O, sunt ridicul numai exclamînd!
 O, n-am o rimă să mă exilez în gînd!
 Mai sunt? Nu sunt? — M-aud visînd
 eu, discopatul, înorog de rînd...
 E-un fel de du-te-vino prin și peste
 un fel de n-ar mai fi cu mine este,
 de parc-ar trece-acum prin toate-aceste
 cu alpiniștii a șapte evereste...

— “Pe brânci iubește și la seama bine
 că stihul cu suspin se ține!”

MIERLA DE LA CASA POGOR

Chiar acum îmi ia vederea
 mă aruncă în disperarea absolutului
 mă îneacă și mă salvează de la înc —
 timp în care Dumnezeu se furișea în
 laboratorul alchimic,
 îmi bate la mașina de scris texte
 ilustrînd alarmă viermilor
 care compun trupul meu
 de funcționar pe cale de dispariție

Trag sabia de la șold: ucid certitudinile,
 încin dulci libații creierului meu —
 apoi cad străpuns de sulițe necunoscute.
 Zac, mort, neîngropat, liniștit și singur.
 Un pîlc de zăpadă mai stâruie alături,
 o rană albă, îndescifrabilă —
 cu mine se îngrașă cărtița
 cu mine, cea din urmă rugăciune

Îmi amintesc de zile și de nopți prenatale:
 de magi cu șerpi morți în palmă,
 de sufletul Mamei, în nemîșcare
 veghind la pîndă cu șopîrla
 căderea soarelui în heleșteu.
 Îmi amintesc întunecimea unui loc uscat
 extazul ochiului deschis în întuneric,
 întrezărind dîncolo de carne altă carne
 dîncolo de disperare altă disperare.
 Toate m-au ajutat să înțeleg
 noaptea de 8 ianuarie 1954
 de la genunchi în sus,
 și trupul mierlei, fraged, în gura şobolanului
 și, mai ales, cîntecul care însوește disperarea
 de a nu ști, de a mă teme,
 de a trăda consemnul:
 “Luminați-vă față! Luminați-vă față!”

"TREBUIE SĂ AI TALENTUL EXPERIENȚEI"

Dialog: Leo BUTNARU — Barbu CIOCULESCU

— Stimate domnule Barbu Cioculescu, ieri a fost anunțat laureatul Premiului Nobel pentru literatură, italianul Dario Fo. De fiecare dată cînd aflați de decizia Academiei suedeze, trăiți vreun sentiment special?

— Iată ce se întîmplă: sentimentul este întotdeauna de interes. De interes oarecum din afară, pentru că pe mulți dintre laureații Nobel nu-i cunoaștem. Nici pe departe premiații scriitori nu sînt de o asemenea notorietate încît să fie cunoscuți și în România. Lasă că și chiar de-ar fi cunoscuți în Țară, nu neapărat ar trebui să-i cunosc și eu. Însă, aceste premii se dă după niște criterii relativ curioase, încît nu întotdeauna primează elementul pur literar, pur estetic. Pe de altă parte, sînt 148 de țări și un număr de limbi incalculabil, încît e ca și cum ai trage un număr cîștigător dintr-o pălărie. Sînt pe urmă bucuros să pot citi traduceri din acea operă, mai cu seamă dacă este vorba de poeti. Dar, în genere, nu constituie pentru mine o paradigmă. E un eveniment printre altele. Pentru că sînt atîtea premii în lume și cel puțin în Franța două-trei la fel de importante, poate că mai la obiect, ca să zic aşa, care nu sînt acordate pe criterii nu neapărat literare.

— Sînteti preocupat (și) de Caragiale și, fără a ne exalta prea mult orgoliul, ni l-am putea imagina și pe el luînd Premiul Nobel?

— În timpul vietii l-ar fi meritat cu prisosință. Mai cu seamă că astăzi în lumea întreagă se știe că există

un dramaturg universal puțin cunoscut. Cînd î se joacă "O scrisoare pierdută" într-o capitală îndepărtată, are atîta succes, încît în Peru s-a crezut că este vorba de o mistificare, în realitate, adică, piesa fiind scrisă de un peruvian și trecută pe un nume străin. Ba chiar și în Japonia, ceea ce m-a uitat în mod special. Așadar, Caragiale ar fi meritat Premiul Nobel, cum l-ar fi meritat și Creangă.

— Astăzi, în viața social-politică românească se mai pierd scrisori. Oare ele sînt "găsite" de scriitori, precum se întîmplase în cazul lui Caragiale?

— Fiecare scriitor aleargă după capodoperă. Însă este o mentalitate modernă, este mentalitatea scriitorului profesionist nu neapărat prin vocație, ci prin situație. Caragiale, fiindcă vorbeam de el, n-a "accedat" la această mentalitate, spre norocul lui, spre norocul nostru, în același timp, pentru că în felul acesta ne-am bucurat de o operă în care nimic n-a fost căznicit.

— Ce-aș putea să spun mai mult despre aceste scrisori care se pierd? Trăim într-o epocă foarte, foarte diferită de a lui Caragiale, chiar dacă îl înțelegem și chiar dacă îl îmbogățim prin straturile noastre care vin precum acele rînduri de lac pe care le dău chinezii pe un obiect, pînă cînd el își schimbă aproape实质ă sub care se află lacul.

— Ca să invocăm titlul unui volum de nuvele pe care l-ați semnat, sub boltile acestui Palat al toamneli, aici, la Neptun, v-aș întreba ce înseamnă, de fapt, pentru dvs. munca literară. Că vă justificați viața, destinul?

— Iată ce pot să spun la o anumită vîrstă: munca literară reprezintă înlîni de toate un exercițiu de luciditate. A scrie în fiecare zi, nu două-trei rînduri, ci două-trei pagini, păstrează ceea ce în sport se numește antrenament. A ieși din mînă, a ieși din formă reprezintă un chin și o mare primejdie. Trebuie să scrii, ca să-ți păstrezi toate virtuțile

și să le poți pune în valoare în momentul cînd propriu-zis ai un meci. Pentru că fiecare lucru pe care îl pui pe hîrtie în mod organizat (cînd mă refer la aceste două-trei pagini scrise pe zi, ele pot să fie și dintr-o traducere, pot să fie pagini de jurnal, pot să fie memento pentru mine, pot să fie chiar niște note privitoare la situația articolelor care trebuie să apară, care au apărut, ce se întîmplă cu ele, de urmărit și. a. m. d.); deci, ceea ce pui pe hîrtie în mod organizat, ca fapt de a-ți face gimnastica zilnică, este un fel de promisiune că, atunci cînd vei fi în partidă, nu vei constata că și s-au dezumflat mușchii, ca să zic așa.

— Probabil, un exemplu memorabil în acest sens vi l-a dat ilustrul dvs. părinte, Șerban Cioculescu, care își uimea colegii și cititorii prin fecunditatea și temeinicia scrisului său.

— La el era o situație specială. Își făcuse de foarte tînăr o cultură fantastică. În liceu, un profesor care îl simpatiza (se numea Horvat) l-a întrebat într-o zi: "N-ai vrea să ajungi ca mine?", adică un om care să se susțină într-o cultură autentică. "Ba da. Dar cum să fac?" întrebă liceanul. "Fă ca mine: citește în fiecare zi o carte." "Dar de unde atîtea cărți?" "Vino la mine. Îți voi da în fiecare zi o carte." și multă vreme așa și făcut: a citit în fiecare zi o carte. Avea obiceiul de a sublinia pe cărți și de a face însemnări marginale, așa încât, dacă venea o aniversare, o comemorare și trebuia să scrie despre asta sau dacă apărea o ediție Asachi, să zicem, sau un clasic mai puțin cunoscut, el avea problema proaspătă în minte, bazat și pe o memorie fenomenală, încât putea să ia acea ediție și, citind-o, să facă aceleasi însemnări pe margine, care îl readuceau la cele din trecut. Adică, nu era găsit nepregătit în tema respectivă, mai cu seamă în ceea ce privește clasicii. Cînd a început să scrie, după o pauză lungă ...

— O pauză forțată, impusă de suspușii zilei.

— Sigur. După ce n-a publicat ani de zile și după ce nu mai avea legătură directă cu fenomenul literar la zi, a preferat să facă istorie literară decît să simuleze. Căci nu mai putea citi, din urmă, un mare număr de cărți și nu putea să citească, începînd de azi, un alt număr de cărți în lipsa celorlalte. Trebuia să cunoască subiectul foarte bine. Era o chestiune de onestitate profesională. și atunci, nu a simulat. Pur și simplu a rămas în acele teme pe care le cunoștea foarte bine. Un lucru pe care l-a susținut pînă în ultimele zile, pentru că a scris pînă o lună înainte de a nu mai fi în viață.

— Cu ani în urmă, am citit un volum de "Amintiri" al lui Șerban Cioculescu. A mai lăsat și alte pagini de memorii? În genere, ce reprezintă arhiva distinsului cărturar?

— Alte memorii scrise nu a lăsat. Cît era profesor, își cheltuia banii cumpărînd manuscrise eminesciene, manuscrise ale lui Titu Maiorescu, autografe sau scrisori. Mai cu seamă că văduva lui Caragiale îi dăruise arhiva marelui prozator. Dar au venit vremurile comunismului, cînd timp de nouă ani nu a avut nici un fel de mijloc de existență și a început să o cedeze, încetul cu încetul, Bibliotecii Academiei. Pe urmă, după ce a fost, cum se spune, reabilitat, a reînceput să-și refacă o colecție, cu ceea ce se mai găsea pe piață, pentru că, de fapt, se mai strînsese piața. și evident că are nenumărate autografe pe cărțile pe care le-a primit în calitatea lui de critic. Foarte multe scrisori de la scriitori. Dar, de pildă, are o întreagă arhivă Martha Bibescu, pe care a achiziționat-o de la o rudă apropiată rămasă în România. Tot așa a devenit, la un moment dat, proprietarul corespondenței lui Mateiu Caragiale cu Nicolae Boicescu, lucruri unic și care completează opera autorului "Crailor de Curtea Veche" și care, printr-un noroc de destin, dar și prin propria lui acțiune, i-a apartinut. Pe urmă le-a cedat Muzeului Litera-

turii. O colecție de documente literare. Mai avea și stampe, gravuri, tot ceea ce întregește propriu-zis literatura. Și o foarte bogată bibliotecă franțuzească, pentru că, la un moment dat, a fost pe punctul de a-și da doctoratul în Franță.

Biroul lui a rămas neschimbat. E foarte greu de inventariat, pentru că este de o densitate extraordinară. Cărțile sunt în patru rânduri pe rafturi. Și, dacă scoți una, n-o mai poți pune la loc. Între canapea și bibliotecă, există de asemenea cărti de trei-patru metri de zid.

— Șerban Cioculescu cunoștea această ... geografie bibliografică? Se descurca lesne în cuprinsul ei?

— Da, știa unde să se ducă să-și caute cartea de care avea nevoie. Eu, de pildă, nu știu și, dacă am nevoie de o carte, mă duc la Biblioteca Academiei, ca să nu părăduiesc aşezarea aceasta care se poate și prăbuși. Are o asemenea arhivă, bogată într-adevăr, și care îl reprezintă nu numai pe el, ci o întreagă epocă, cu prietenii lui. Când un scriitor îi făcea un desen sau cînd el făcea o caricatură sau cînd schimbau epigrame la cafenea, se adunau piese pentru o întreagă perioadă a istoriei literare.

— Am remarcat că în memoriile sale scrise Șerban Cioculescu a renunțat de a fi spectaculos, oarecum pitoresc.

— În genere, elementul senzitional l-a evitat și a păstrat o anumită decentă în respectul memoriei unor oameni care nu mai erau. Adică, știa mult mai multe lucruri despre oameni decît le-a scris. Le spunea însă. Pe unele le-am mai spus și eu. Dar nici eu nu le pot povesti, la rîndul meu, tot din motivul că zdruncină edificiul unor personalități.

— Nu le puneți nici pe hîrtie, pe cele 2—3 pagini zilnice?

— Nu, ele rămîn așa... Se vor pierde odată și odată și prea mare pagubă n-o să fie.

— Tatăl dvs. a citit, să zicem,

traducerile pe care le-ați făcut în tinerețe? Avea vreo părere despre ele?

— În timpul vieții lui am tradus numai din Marcel Proust. Și am lucrat odată împreună la o traducere. Cînd eram foarte tînăr, eu am făcut traducerea și el a utilizat-o. Pe urmă, cînd a tradus el din Stendhal, mi-a dat textul să-i fac o stilizare și mi-a oferit o sumă de bani de buzunar. Însă n-am putut să intervin și el a fost dezamăgit. Credea că o să intervin mult mai mult în text. N-am avut ce. Mi s-a părut traducerea perfectă. În schimb însă, cînd a venit redactorul, a început să facă fel de fel de însenmări marginale și zice: "Vezi, Barbule? Uită-te". "Păi da, tată, ia te uită: aici spune ăsta dar în loc de însă și strică fraza. ăsta e un fel de a-și face meseria, ca să se vadă că n-a dormit pe text, că e redactor. Dar să-mi arate o singură frază neîngrijită pe care a-i greșit-o tu, n-am văzut-o eu și a văzut-o el". Așa ceva nu s-a întîmplat.

— Implicit vorbind, credeți că aveți de onorat vreun mandat testamentar spiritual, literar sau oricum altfel numit?

— Chiar dacă n-aș crede acest lucru, așa s-a întîmplat. Multă vreme am fost pretutindeni prezentat cam în felul următor: "Este aici domnul Barbu Cioculescu, fiul lui Șerban Cioculescu". Mă cam stînjenea lucrul ăsta, pentru că însenmă că eram adus ca un membru al familiei mai mult decît ca o valoare personală. Zic valoare, adică o personalitate. Dar este un fel de obicei ăsta.

Fiind temperamental diferiți, am avut și norocul că tata n-a intervenit în educația mea de așa natură, încît să facă din mine un fel de copie — cum să spun? — sau trasă la șapirograf, sau micșorată geometric, așa, cu pantograful la scară. M-a lăsat să mă dezvolt cum am vrut eu. Și avînd alt temperament, născut în altă zodie, difeream destul de mult, dar nu și în ceea ce privește criteriul etic și criteriul estetic. Aici ne-am întelese foarte bine, pentru că trăind în

aceeași casă toată viața și având de plătit urmările aceleiași atitudini politice și trecind împreună prin momente foarte grele, am fost — tata, mama și cu mine — o familie foarte unită. A trebuit ani și ani de zile să fim cu bagajele făcute, în caz că ai să fii arestat, cu doi lei în casă, cu o mămăligă pe masă... Nu, nu dramatizez. Căci asta a fost situația foarte multor familii. Dar lucrul ăsta ne-a făcut să ne cunoaștem mai bine între noi și să nu ne certăm din mofturi sau să ne despărțim pe fleacuri. Or, pe mine m-a format într-adevăr prezența tatălui, pentru că, fiind copil și stând sub masă, și ascultând discuțiile dintre el și Streinu, dintre el și Pompiliu Constantinescu, ceva îmi vîția în urechi, aşa cum copilul de circari ajunge circar și se suie pe frîngheie, merge cu bicicleta și se joacă și face placere. Tot așa și un copil de critic este înclinat să fie critic.

— Obligatoriu, oare?

— De fapt, eu mă pregătisem să fiu jurist. Dar nu s-a putut. Am fost blocat.

— Din cauza dosarului?

— Am vorbit ceea ce n-a trebuit și m-au dat afară din facultate. Dar, mai tîrziu, când am terminat totuși dreptul, nu mai avea nici un rost să continuu. Doar nu era să intru în procuratură și să-i calc în picioare pe cei care fuseseră cu mine alături, să mă despart de ei. N-am mai făcut nimic cu dreptul. L-am terminat și atîta tot. L-am terminat în zece ani, precum studentii întîrziati, după ce ani de zile nu mi-au dat voie să mă reînscriu.

— Deci, dinspre drept zigzagul destinului v-a dus spre literatură.

— Chiar dacă mă pregătisem să fiu jurist, scriam versuri de mic. Evident că nu mi-a fost greu să devin și critic, pentru că totuși un scriitor poate să perceapă destul de bine scrisul altora. E o problemă aici...

— Se discută, ce mai, despre eterna problemă dacă un poet poate fi și un critic.

— Exact. Dar ori că sunt așa, ori că nu sunt, faptul constă într-o

percepție mai specială a fenomenului literar. În ceea ce mă privește, lucrul a venit ca de la sine. Mai cu seamă după ce am intrat în Institutul de Literatură, unde am stat un sfert de secol și unde toată munca era de cercetare literară, care a devenit, întîi, o a doua existență și pe urmă — singura. Apoi, intrînd în viața literară, am ajuns la un moment dat să am în spate un număr imens de articole. Mie nu mi-a plăcut niciodată să-mi adun în carte articolele disparate și să încerc să dau volumului o anumită osatură. Mi s-a părut că este un fel de a trișa, sau, poate, unii autori au credința că acele articole aduc într-adevăr ceva nou și extraordinar. Eu însă nu am avut această impresie. Dar, repet, am devenit, în timp, profesionist într-o casă în care tatăl meu își scria articolele la parter și eu mi le scriam la etaj.

Tata era foarte amical. Pe lîngă faptul că schimbam impresii asupra cărților, în mod firesc, pentru că treceau dintr-o mînă în alta, uneori mai îmi cerea și opinia, când era vorba de poeți tineri, de romancieri tineri. Mă întreba: "Ce e, Barbule, cu cutare? Uite o carte". Îi spuneam părerea mea. O citea. Era de aceeași părere sau nu. Dar, trăind într-o casă plină de cărți, te contaminezi. Cred că și un terț ar face la fel. Dacă ar fi pisică, ar învăță să vorbească, realmente și-ar punе ochelari și ar face critică literară, ca să zic așa.

— Felina ar fi fost și mai pregătită pentru critică, pentru că are unghii-gheare.

— Da, având și gheare.

— Ați vorbit despre temperamente, despre diferență de zodii. Aveți predilecții speciale față de atare domeniul?

— Întîmplător, cu totul întîmplător. Având anumite preocupări ezoterice, am studiat ca amator. Pentru că, de fapt, ca să fii un bun matematician și trebuie să nu mai faci altceva. Dar am observat că există tipuri zodiacale. Fără îndoială. Și

există și o tipologie umană de două-sprezece tipuri, care reapare în anumite exemplare, și probabil că există încă de la naștere un destin prin aceea că avem o anumită constituție fiziologică ce ne încină către anumite atitudini, către anumite gesturi, ne dă anumite preferințe, anumite scîrbe. Sigur că de aici pînă a spune că vei fi căiat de tren sau să te ferești să nu cadă peste tine stejarul — aici intervine ghicitoria curată. Dar, altfel, sănătatea să dă astrologiei o anumită crezare. și mi-a dat și satisfacții.

— E de presupus că poetul, prozatorul, traducătorul, criticul și istoricul literar Barbu Cioculescu s-ar fi gîndit cam în ce zodie se află literatura română?

— Nu, nu m-am gîndit, și este o întrebare, într-adevăr. Mă tem că se află în Zodia Scorpionului, sub influența lui Saturn și a lui Neptun.

— Chiar la Neptun ne aflăm, pe o terasă din preajma mării. Dar oare Zodia Scorpionului să fie una nefavorabilă literaturii?

— Oricum, cred că literatura română se află într-un moment prost, ca să zic aşa, dar poate că și necesar, în același timp. Din acest rîcunis și din această fierbere se naște mai degrabă ceva. Noi nu ne dăm seama, însă asemănător a fost și în perioada interbelică, dar martorii nu mai există.

— Au rămas, însă, anumite mărturii scrise.

— Și din ele se poate înțelege că acea perioadă nu a fost una liniștită, nu a fost o apă calmă. Scriitorii aveau probleme acute și cam aceleași ca și astăzi: tot probleme bânești, tot probleme de existență, tot probleme de tiraje, tot de edituri, tot probleme de desfacere, tot probleme de inimicitate. Regimul politic era mai stabil. Dar era mai stabil din punctul nostru de vedere astăzi. Lor nu li se părea aşa. Așteptau căderea unui guvern, venirea altui guvern, cu o emoție și un consum pe care noi nu le putem realiza. Încit, uman vorbind, diferența nu e chiar aşa de mare.

— Rămînind în vecinătatea

temei zodiacale, vreau să vă întreb dacă pentru dvs. creația umană, ca și cea divină, conține în ea și ceva misterios, miraculos, sau poate fi pe deplin explicabilă și descojită de mister.

— Nu, nu poate să fie pe deplin descojita de mister. Elementul miraculos este prezent și chiar decisiv. Nici o critică literară și nici un critic literar, indiferent de metoda pe care o aplică, indiferent de aplicația pe care o are, indiferent de cultură, indiferent de modelele pe care și le ia, nu poate să dea un verdict adevărat și, mai cu seamă, nu poate să denuncieze, să scoată nucleul unei lucrări, pentru că o lucrare în care s-a coborât miraculosul este o lovitură a norocului și pentru autorul ei. Însuși autorul ei e depășit. Oricit ar spune că a premeditat-o, că n-a scris un cuvînt pe care să nu-l fi gîndit înainte vreme, că subiectul îi era cunoscut în cele mai mici amănunte etc., un vînt de grație a trecut peste el. O lucrare din aceasta — cum să-i zic eu? — mîntuită nu va putea niciodată să fie descompusă în piese de ceasornic. Dar aceasta nu împiedică analiza critică și nu o anulează. Nu pot să spui că criticul nu are habar, că nu înțelege nimic, că nu este de nici un folos sau că este lectorul cel mai rău. Dimpotrivă, este lectorul cel mai avizat pînă în pragul peste care nu se poate trece. Astă, vorbind de literatura de acest grad. Pentru că, altfel, criticul este un măturător de mare clasă și scoate toate gunoaiele, din acest punct de vedere făcînd o operă de salubritate foarte necesară și pentru care trebuie răsplătit. E una dintre ocupățiile lui. Dar, repet, ultima nuanță a unei lucrări de artă nu poate fi analizată, aşa cum nu se poate analiza surîsul Giocondei.

Şerban Cioculescu, de altfel, sublinia ori de câte ori găsea într-o carte cuvîntul **inefabil**. Rîdea de el. I se părea că acolo unde criticul scrie **inefabil**, a abandonat partida. De aici înainte e ce se cheamă cnocaut. și nu folosea acest cuvînt decît în ironie. Pentru că obligația criticului este de

a nu ceda în fața inefabilului. El trebuie să-și facă datoria pînă la urmă și să lupte cu inefabilul pînă în ultimul moment. E datoria lui de onoare.

Ca și în știință, dovada autenticității unei teorii este că ea poate să fie contrazisă. Deci eu devin autorul unei teorii literare sau al unei monografii literare care schimbă aspectul critic al unei probleme și am făcut un pas care însumează pașii de dinainte, dar merge mai departe.

— Din aproape în aproape, spre acea ultimă nuanță pe care nu o va găsi nimenei...

— Asta, însă, nu înseamnă că nu vine după mine altcineva care, însumîndu-mă la rîndul lui, să-mi foarfece și să-mi demonteze punctele slabe ale teoriei mele. Căci nici o teorie nu poate să fie făcută numai din puncte tari. Este un punct tare, un punct slab. E oarecum în felul în care lucrează natura, cînd lucrează în embrion. Embrionul se dezvoltă extraordinar, dar omul matur care va ieși din el va suferi de ficat și are încă din embrion un ficat ceva mai slab și un rinichi ceva mai bun ș.a.m.d. Așa se întîmplă și cu opera literară: este desăvîrșită ca atare, dar nu în absolut.

— Ar putea exista vreo putere sau vreo împrejurare care să vă îndepărteze de vocația dvs., cea de scriitor?

— Da. Să zicem, ramolismul. (Să bat în lemn!) Adică, pierderea personalității. Altfel, e o componentă: dacă n-aș scrie, nu știu ce aș face. Scriitorul are față de salariat acest noroc că în momentul cînd iese la pensie nu rămîne neocupat și nu cade în vid. E drama pensionarilor care nu mai au ocupație. Scriitorul are o altă soartă și pentru el pensia este strict administrativă. Sînt scriitori care s-au realizat la șaptezeci de ani. Sînt romancieri care au început la optzeci de ani. Cazuri cunoscute în lume. Și unii dintre ei au scris cărți cu totul remarcabile.

— Aceasta ar dovedi că literatura înseamnă și o acumulare și aplicare de mare experiență sau că

talentul se deșteaptă atunci cînd se deșteaptă, nu numai în județ?

— Talent și experiență... Aș zice, paradoxal, că trebuie să ai talentul experienței.

— Ceea ce ați spus ar putea deveni chiar titlul conversației noastre.

— Da, titlul. Știi, atât de mult s-a pus în perioada comunistă accentul pe experiență și atât de mult s-a pus pe urmă, în Occident, în timpul perioadei existențialiste, problema trăirii, care, de fapt, este același lucru ca și problema experienței, dar altfel îndrumat, încît eşti înclinat să tai nodul gordian dintr-o lovitură și să zici aşa: oameni cu experiență excepțională n-au scris trei rînduri, oameni cu experiență mărginită au scris cărți de geniu. Însă problema nu se poate pune în termenii ăstia. Fără îndoială că scriitorul care inovează, care aduce un sunet propriu pune pe hîrtie o personalitate de excepție și că această personalitate este ea însăși o experiență. Termenul de experiență trebuie folosit, cred eu, în acest sens: al personalității. Personalitate fără experiență nu s-a văzut încă. Se pune altă problemă, a culturii, a scriitorului cult sau a scriitorului incult. A scriitorului care cunoaște literatura de pînă la el și a scriitorului care se naște ca prinț-un miracol în bordei și scrie o lucrare de geniu. În privința asta nu am o opinie, nu mă pot pronunța.

Nu-mi vine să cred că astăzi cineva poate să mai fie scriitor fără să fie foarte profesionist, dar nici nu cred că, dacă e foarte profesionist, este neapărat și scriitor.

— Ce părere aveți despre... părerea lui Raymond Aron că înclinarea spre critic este ecuația profesională a scriitorului, a inteliectualilor în general?

— Eu cred că scriitorul se consideră și critic, mai cu seamă că foarte rar este de acord cu ceea ce se scrie despre el. Totdeauna scriitorul are impresia că un critic, oricare ar fi el, sau l-a înțeles greșit, sau nu

I-a adîncit, sau nu l-a apreciat acolo unde trebuia să-l aprecieze. În jurnalul său, Mihail Sebastian spune că se întâlnește cu Șerban Cioculescu, care a scris o cronică la "Accidentul", o cronică favorabilă, însă în care a vorbit de nu știu care personaj, Sanda să zicem, dar n-a spus o vorbă despre Catinka. E of-ul scriitorului care își iubește mai mult un personaj decât altul, iar criticul, fie n-a sesizat, fie n-a găsit necesar să sesizeze. Din punctul acesta de vedere scriitorul va fi totdeauna într-un conflict deschis cu criticul și se va considera întotdeauna un critic mai bun decât criticul profesionist, pornind de la ideea greșită că un critic nu poate să fie decât un scriitor ratat. Ceea ce este o eroare, propriu-zis. Cu toate că astăzi toți criticii sunt și creatori. E o modă. La unii este un bovarism, la alții este un act compensatoriu sau poate că pofta le-a venit mîncînd. Tot cînd poezie, roman, au descoperit că ei însăși găzduiau un poet necunoscut ș.a.m.d. Și-atunci, cu-âtât mai mult un scriitor nu se poate plinge de incomprehensiunea unui critic. Ideea astăzi că cei mai buni critici sunt scriitorii este discutabilă.

— Teoreticienii postmodernismului susțin că, de fapt, critica deja nu mai este critică propriu-zisă, ci, în urma contaminării cu alte genuri, a devenit și ea literatură pură.

— Ce se întâmplă? Pînă la urmă, există un ne-gen care devine și el gen. Totul pînă la urmă se cuprinde în definiții și în tipare asemănătoare cu cele ale cristalelor. Și chiar dacă n-ai scris în nici un gen și dacă, de pildă, ai scris un roman care mai degrabă e un eseu sau un eseu care mai degrabă e făcut din pagini memorialistice, ele sfîrșesc prin a încăpea perfect într-un gen. Destinul ăsta este, formal vorbind. Sigur că noi trăim astăzi după ce toate curentele literare și-au spus cuvîntul și avem impresia că suntem după literatură și în imposibilitatea de a se naște noi genuri. Dar este, probabil,

impresia de sfîrșit de lume a fiecărui om care trăiește și moare. Orice om, murind, trage după el întreaga lume, ca să zic așa. E o întâmplare că, fiind aproape de mileniul trei, ne gîndim că o să vină meteoritul și o să ne dea jos tocmai cînd sosește anul două mii. Noi murim. Literatura continuă. Pămîntul nu se va sfîrși. Și, ca atare, ceea ce azi nu poate fi socotit gen, peste treizeci de ani vor veni americanii sau chinezii care vor găsi o metodologie în care cu cea mai mare precizie vor indica acel gen.

— Vă rugă să revenim la personalitatea lui Șerban Cioculescu. Să zicem, cum suportă domnia sa critica ce-l viza?

— Cu multă seninătate. O spun nu ca să creez un portret în ideal, dar, dacă a trăit 86 de ani, este pentru că nu a avut patimi omenești. Nu a urît, nu s-a răzbunat, n-a plătit polițe. A fost un om pe care l-a atins foarte puțin dușmănia. Nu cultivă dușmăni. Și dacă un dușman venea într-o bună zi la el cu mâna întinsă, îi strîngea mâna. Cu Ion Barbu s-a certat în cincișase rînduri, rău de tot, dar s-au împăcat. Aveau nevoie unul de altul.

Nu-și baza viața pe adversități. Adversitatea era de idei, de principii etc. Cam aşa era, de altfel, întreaga atmosferă între cele două războaie.

— Lăsați a se subînțelege "adversitatea" într-perioada interbelică și prezentul nostru literar?

— Oricum, astăzi, lupta cocoșească, corp la corp, între un scriitor și un alt scriitor nu indică ceva bun. Polițe de plătit și — cum să spun eu? — o mîzgă de asta, adunată prin ani, cum a fost la noi. Mai trebuie să vină multe rînduri de spălături.

— De la unii colegi, auzisem de anumite raporturi delicate care au existat între Șerban Cioculescu și Nichita Stănescu. Ce și cum a fost totuși?

— Tatălui meu i se părea că se face un caz exagerat din lîrica lui Nichita Stănescu. Cu-âtât mai mult cu cît, cel puțin în ultimul deceniu de creație, poetul a fost inegal și, la

Îndemnul unor prieteni, dădea drumul unor spirale de versuri, unor schițe de poezii fără să mai treacă printr-un laborator îndelungat. Genul îi permitea, pentru că soiul de poezie pe care-l practica el admitea asemenea versuri care să fie făcute din frânturi pe care cade soarele sau peste care trece apa mării. Erau niște reflexe lirice. Ceea ce l-a supărat e că, atunci cînd a vrut să-și expună opinia, i s-a spus că nu se poate, că, de fapt, Nichita Stănescu e un bun de patrimoniu și că el nu mai poate să fie atins. Or, chestia asta însemna moartea criticii. Nu se poate. Trebuie să poți să spui și: nu. Și poți să și greșești, dar poți să spui și despre un mare poet că nu este mare. De altfel, Alexandru George îl continuă pe Șerban Cioculescu. Și Grigurcu la fel. Au aceeași părere, că Nichita Stănescu a fost sanctificat sentimental.

— Să fie adevărat că istoria literară, ca oricare altă istorie, se scrie cu aranjamente postume? (Pare-se, acest gînd îl lansase Victor Eftimiu...)

— Nu, nu cred că se scrie cu aranjamente postume, pentru că aici lucrurile se aranjează ca la jocul de cărți: cum cad pur și simplu cărtile. Există și aici un fel de miracol care se numește filtrul timpului. O impositură nu poate să dureze mult în timp. Timpul o destramă. Textul, calitatea lui este ceea ce-și spune pînă la urmă cuvîntul. Cineva poate să fie umflat cu pompa, însă în timp se dezumflă. Se face o operație de selectare generală care, uneori, se dovedește mai sigură decît o istorie a literaturii scrisă de un critic, care poate să aibă o mai mare fluctuație de valori decît cea curentă, care, la un moment dat, se formează aparent ca de la sine. Nu, nu poate să funcționeze aici nici un fel de mafie. Timpul o distrugе.

— Din istoria literaturii române vă aduceți aminte de vreun critic care, indiferent cu ce literă începe numele său, ar trebui trecut la ultima literă a alfabetului, la Z, cu care începe apelativul Zoil?

— Nu, n-ăs vrea să-mi aduc aminte de nici unul.

— Dar au existat nedemnii de a fi amintiți?

— Da, sigur, au existat și există. Dar asta este treaba și ghinionul lor. De ce să le fac eu popularizare?

— Știa, pe care-i treceți sub tacere, au fost sau sunt importanți?

— Au cam fost lipsiți de însemnatate. Faptul că au avut la dispoziție spațiul tipografic nu înseamnă nimic. N-a fost decît o împrejurare.

— Nu aveți situații în care sunteți dezarmat de conștiința zădărniciei finale a tuturor idealurilor și faptelor omenești?

— În momentul cînd mi-aș îngădui această voluptate a suferinței, mă cărabăni de pe pămîntul ăsta. Lupt împotriva unui asemenea sentiment, care este invadator și care declanșează începutul sfîrșitului. El te pîndește cu orice împrejurare și atîta așteaptă — să-și facă loc. Nu trebuie îngăduit. Aici trebuie să ai un fel de disciplină, trebuie să ai totdeauna un *body-guard* la ușă.

— La ușa conștiinței.

— Absolut.

— În acest caz, paznicul ar trebui să se numească *body-consciousness*.

— Oricum s-ar numi, să nu-i dai preț dezolării, pentru că această suferință dureros de dulce pe urmă te mânîncă în hâlcii mari.

— Care ar fi una dintre cele mai gogonate enormități ale acestui adînc de secol?

— E o întrebare care necesită multă, multă meditație. Zău că nu aș ști ce să răspund, mai ales că nu e precizat domeniul — literar, politic, social?

— Cum zice titlul unei cărți de-a dvs., *lăsăm cercul deschis*.

— Nu mi-a trecut prin cap, adică. Mă prinde cu totul nepregătit.

Eu trăiesc mai degrabă în armonie cu Universul. Probabil, dintr-o limitare, finalmente, dintr-o limitare a eu-lui nu văd lucrurile catastrofăl și deci nu am ochiul ca să vă spun care este cea mai mare enormitate a acestui sfîrșit de secol. Dar, probabil, ea este în domeniul mateal. Și, vede-se, privește în primul rînd ruptura

dintre om și natură ca act grav și care primejduiește existența pe pămînt a ființei umane. Ce se întâmplă? Sovieticii, la momentul lor, au fost sinceri proslăvind lupta omului cu natura. Învingem natura! Dar a învinge natura înseamnă a o ucide și a muri la rîndul nostru, o dată cu ea.

Această înstrăinare de natură a insului o găsesc foarte primejdioasă. Această tehnicizare care face ca omul să stea nas în nas cu computerul și cu televizorul lui la nesfîrșit și să prefere de a privi la televizor cascada Niagara decât să se ducă să ude florile la el în curte sau să-și tundă iarba găsesc că e, cum am spus, nespus de primejdioasă. Nu știu la ce va duce și cum vor fi generațiile viitoare. E un semn de întrebare destul de grav. Și aşa există, de cînd e lumea, luptă între generații, însă de data aceasta se poate produce o falie. Pentru că modul de viață al omului se schimbă cu totul și în această privință însuși scriitorul este amenințat, pentru că una e să aducă el ceea ce dorește editorului și alta este să scrie ceea ce îi comandă un editor. Literatura socialistă a fost o literatură de gunoi, pentru că a fost o literatură la comandă în care eu, ca scriitor, m-am comportat exact ca și muncitorul din cooperativă căruia i se comanda trei lăzi de cuie. Și-atuncea dădea drumul la mașina de trefilat sîrmă și făcea respectiva normă de cuie. Iar eu primeam comanda unui roman despre agricultură, despre colectivizare...

— În capitalism situația susținează schimbări, nu?

— În capitalism editorul îți cere un roman cu extratereștri sau S.F., adică nu-ți mai primește nici el marfa ta aşa cum o aduci, ci îți anunță ce gen de lucrare agreează. Deocamdată. Pe urmă poți să nu mai scrii deloc, în aşteptarea comenzi.

— Sau să te înscrii la comenzi?

— S-ar putea ajunge și acolo... Sigur că literatura supraviețuiește, cum a supraviețuit și în comunism. Pentru că eu puteam să accept, aşa zicînd, o comandă de lucrare cu

agricultura și să scriu "Moromeții". În acest caz, toată lumea era mulțumită. Adică, literatura poate trăi și aşa, dacă n-are încotro. Dar e ceva ca deosebire dintre femeia care trăiește în prostituție și o femeie care trăiește în căsătorie. E o condiție nefericită, poate să dureze oricît. Din punctul astă de vedere nu sunt neliniștit, pentru că nu mă privește direct și nu pot să sufăr atât de mult pentru alții, încît să-mi schimb tensiunea, să devin hipertensiv pentru o problemă care nu mă va atinge în cele din urmă. Dar văd foarte clar această primejdie.

— Adică, persistă un dezacord între compromis și valoarea despre care s-a discutat și se tot discută.

— Și cît se tot discută despre dificultatea scriitorului român de a călătrunde în lume este greu să pui punctul pe i și să spui: Bine, dar această literatură e vetustă. E o literatură provincială. Mic-provincială. Dar nici nu e scrisă aşa ca să scoată în evidență mica provincie. Căci au fost și mari scriitori care au făcut-o cu brio. Ci, această literatură e mic-provincială pentru că n-are încotro, nu poate fi mai mult. Adică e învechită, e un produs fabricat cu mașini de acum trei decenii. Ea nu poate concura. E și drama unor industrie din fostele țări sociale.

— Acesta poate fi și un noroc, pentru că rămîne la noi loc liber pentru capodopere. Dar și primejdia să nu scape în lume o carte dintr-o mie.

— Era firesc ca un dialog cu domnul Barbu Cioculescu să înceapă și să continue cu literatura, pentru că în final să lase în suspensie o perspectivă a problematicii literare. Exact ca într-un cerc deschis, pe care l-am reamintit ca titlu al cărții dvs. de debut în care, pare-se, vorbeați sugestiv despre masa severă pe care ați operat litera cu nesfîrșită atenție. Vă mulțumesc.

Neptun,
10 octombrie 1997

Ion MĂRGINEANU

SPUNEȚI-MI, CINE MĂ JUDECĂ?

Zice:

Isus a avut un talent extraordinar
de a muri,
dovadă că s-a îngropat pe Sine.
Ceea ce l-a atins la suprafață
a fost doar furia neputinței
păcatului
de-a se ospăta cu viața veșnică.

x

Striga:

N-am iubit niciodată
Atunci, spuneți-mi cine mă judecă?
Iubirea
se judecă doar prin iubire!
Cum Dumnezeu
este însăși iubirea înseamnă
Că va lipsi de la Judecata de Apoi?

DRUM ÎNFUNDAT DE-ATÎTA IUBIRE?

N-am auzit clopotul bătind
de-atîta ceață ce fumegă-n oraș,
La iubirea lui Dumnezeu stau la rînd
mînuind cuvîntul ca singurul lăcaș.

Biserica e trupul lui Isus,
Singele și pîinea- nlăcrimată,
Am mușcat din ea supus, nesupus,
N-am pus în loc credință-adevărată
Și-i cerșesc iubire fără pată.

Răzuiesc ceața de pe sufletul meu
ce se depune — adîncă amăgire!
Și nu vreau să îl rănesc pe Dumnezeu,
Și-s drum înfundat de-atîta iubire!

ARATĂ-MI CERUL CARĘ MI-E VECIN

Somn pavat cu arbori beduini
arată-mi cerul care mi-e vecin!
Stau pe-o cădere-n jur, pe-un glas de hău

ce sănt umerii Stăpînului meu
Sugrum blesteme și, vorbit de rău,
miere mă-nec pe-un arbore virgin-
destin pavat — nisipul beduin!

REZEMAT DE LACRIMA TA

Ce mi-a spus frunza ieri, tîrziu
purtîndu-și galbenul sicriu
pe-un colț de humă și pustiu
al palmelor, fără să știu
cu plînsu-ncet orbit de viu
întinsă-n galbenul sicriu?

Destul că firea sîngera
ca ploaia cînd se-nfulgera
și-un înger parc-o-ntemnița
în Rugăciune, moarte-a mea
Care în cuie sîngera
ca ploaia cînd se-nfulgera.

Eram o frunză ieri, tîrziu
golindu-și cerul încă viu —
hrană pentru un sicriu.

REZOLUȚIA CONFERINȚEI NAȚIONALE DE FILOLOGIE “LIMBA ROMÂNĂ AZI”

*Ediția a VII-a,
Iași—Chișinău,
16-20 octombrie 1998*

Conferința Națională de Filologie “Limba română azi”, organizată anual de către Universitatea “Al.I. Cuza” și Universitatea de Stat din Moldova, Societatea de Științe Filologice din România și Societatea “Limba noastră cea română” din Republica Moldova, în colaborare cu Academia Română și Academia de Științe a Republicii Moldova, și-a desfășurat lucrările celei de a VII-a ediții la Universitatea “Al.I. Cuza” (16 și 17 octombrie), la Universitatea de Stat a Republicii Moldova (19 octombrie) și la liceele “Mircea Eliade” din Chișinău (19 octombrie) și “Vasile Alecsandri” din Ungheni (20 octombrie).

Luni, 19 octombrie, specialiștii prezentați la Conferință au luat parte la dezbaterea “Probleme actuale ale limbii române” la Casa Limbii Române din Chișinău.

Referatele și comunicările prezentate, precum și discuțiile desfășurate pe marginea lor, concomitent cu adîncarea unor aspecte tematice privind sistemul limbii române, stilistica și poetica textului literar, stilul publicistic, metodologia studierii limbii și literaturii române în școală, au examinat probleme impuse de condițiile specifice ale întrebuiențării limbii române ca limbă de stat (oficială), ca limbă de cultură și ca limbă de comunicare interetică în Republica Moldova, precum și starea gravă în care se află învățămîntul în limba română în regiunea Cernăuți și în alte regiuni din Ucraina cu populație compactă românească.

La încheierea lucrărilor Conferinței participanții au adoptat următoarea REZOLUȚIE:

I. Conferința adreseză Președintiei și Parlamentului Republicii Moldova un Apel prin care se solicită încă o dată ca, printr-o inițiativă legislativă, urmată de dezbaterea ei în Parlament, art. 13, al 1 din Constituția

Republicii Moldova să fie reformulat în conformitate cu adevărul științific, lingvistic și istoric: “Limba de stat (oficială) a Republica Moldova este limba română”.

II. Conferința își exprimă îngrijorarea în legătură cu modul deficitar de aplicare a legislației limbilor din Republica Moldova și solicită luarea tuturor măsurilor care se impun pentru ca:

- prevederile celor 32 de articole — care vor trebui reformulate corespunzător exigențelor actuale — să fie pe deplin transpuse în practică;
- limba română să devină cu adevărat limbă oficială în toate sferele vieții sociale;

- în Transnistria limba română să se repună în drepturile ei în învățămînt și în viață publică.

III. Conferința se adreseză Președintiei, Parlamentului și Guvernului României cu solicitarea de a face toate documentele care se impun pe lîngă conducerea Ucrainei pentru a se asigura respectarea dreptului populației românești din regiunea Cernăuți și din alte regiuni locuite de români în această țară la instruirea în limba română și la apărarea și dezvoltarea propriei identități naționale.

IV. Conferința se adreseză Academiei Române și Academiei de Științe a Republicii Moldova cu solicitarea mai veche, de constituire a unei Comisii Naționale, formate din specialiști din România și Republica Moldova, care să ia în discuție toate problemele ortografiei limbii române și să elaboreze un Proiect de norme ortografice, care să fie supus dezbatерii publice și apoi aprobării Academiei.

V. Rezultatele importante ale întîlnirilor științifice pe care Conferința Națională de Filologie le-a prilejuit în fiecare nouă ediție impun trecerea la un program concret de colaborare între specialiști din România, Republica Moldova, regiunea Cernăuți și din alte regiuni limitrofe locuite de români pentru crearea de condiții optime dezvoltării învățămîntului de toate gradele în limba română, pentru inițierea fondului de carte românescă în bibliotecile școlare și publice, pentru realizarea unor lucrări științifice în cauză.

VI. Lucrările Conferinței se vor publica în presă.

VII. Prezenta Rezoluție se dă publicității.

Iași—Chișinău
octombrie, 1998

Gheorghe COLȚUN
Chișinău

**CATEGORIA
PERSOANEI ÎN CADRUL
VERBELOR - ELEMENTE
DE BAZĂ ALE
FRAZEOLOGISMELOR
VERBALE**

Frazeologismele, în dependență de specificul funcționării categoriei persoanei în cadrul verbelor-elemente de bază, se împart în două tipuri:
a) invariabile și b) variabile.

Frazeologismele invariabile se împart în trei subgrupe:

1. Frazeologisme cu verbul fixat la persoana I: **vom trăi și vom vedea** ș. a.

2. Frazeologismele cu verbul fixat la persoana a II-a: **fii așa de bun! faceți bunătatea! unde te visezi?** ș. a.

3. Frazeologismele cu verbul fixat la persoana a III-a: **mă suge sub linguriță, a-i se face întuneric înaintea ochilor, a-l trece (pe cineva) sudorile** ș. a.

Mai jos vom analiza numai frazeologisme verbale, deoarece majoritatea frazeologismelor invariabile nu se află în corespondență cu verbul, ci sînt în majoritatea lor frazeologisme interjectionale: **doamne**

ferește! m-a pus dracul, pe aici tî-e drumul! să se audă muscal ș. a.

Verbele-elemente de bază ale frazeologismelor verbale pot avea întreaga paradigmă a persoanei. Aceste frazeologisme semnifică, de obicei, acțiuni ale omului: **a spăla (a șterge) putina, a da ca în popușoi, a lua (pe cineva) la rost, a-i face (cuiva) spatele strună, a trage cu urechea, a slăbi frîul, a-și lua inima în dinți** ș. a.: "Mi-am luat inima în dinți și am pășit pragul" (Ana Lupan); "Uite aşa, Mihaile, ia-ți inima în dinți și dă-i drumul" (Gh. Gheorghiu); "Iar într-o bună zi și-a luat inima în dinți, a pășit peste prag și m-a cerut de nevastă" (M. Prepelită); "Iar cînd ne-am luat inima în dinți și ne-am apropiat de mama, tata nici nu ne-a observat măcar" (N. Esinencu); "Tineți-vă limba după dinți și vă rog să nu-mi ieșeți din cuvînt". (V. Chibac-Cuciureanu); "Badea Cozma a vorbit cu moș Mangu și cu Borsoaică, sfătuindu-i să-și ieie inima în dinți și să se ducă cu ceapă și usturoi de vînzare măcar în satele vecine" (Gh. Malarciuc).

Observațiile demonstrează că unele frazeologisme verbale, cu toate că verbele-elemente de bază ale lor pot avea formele tuturor persoanelor, se utilizează cu preferință cu una sau cu două forme de persoane. De exemplu, frazeogismul **a se lua cu ziua tîrgului** din 15 utilizări, 14 au forma persoanei întîi și doar una — forma persoanei a treia. (Fișierul conține peste patru mii de utilizări a 700 de frazeologisme verbale). Cauza constă, probabil, în aceea că frazeogismul dat se folosește mai frecvent pentru caracterizarea acțiunilor celui care vorbește și mai rar pentru caracterizarea acțiunilor interlocutorului sau persoanei a treia.

Frazeogismul a-ți ține limba după dinți se utilizează mai frecvent avînd verbul la forma persoanei a doua, pentru că frazeogismul dat caracterizează mai des acțiunile interlocutorului și mai rar acțiunile vorbitorului sau persoanei a treia. Din

19 utilizări ale acestui frazeologism 16 au forma persoanei a doua, 2 — forma persoanei întâi și doar una — forma persoanei a treia.

Dau preferință persoanei a doua și alte frazeologisme verbale ca: **a închide ușa pe dinafără, a-și scuipa în sănătate, a se șterge pe buze (de ceva), a-și pune lacăt la gură, a face zile frite (cuiva), a nu pune (pe toate) la înimă, a-și face sănge rău** și. a. O parte din ele se întrebunțează, în special, la modul imperativ. Aproape toate frazeologismele de mai sus conțin un îndemn, un îmbold pentru a face o acțiune, iar îndemnul la acțiune de cele mai multe ori se află în corespondență cu persoana a doua. Cîteva exemple în context: "Ei, taci, bре! **Nu-ți mai face sănge rău!**" (I. C. Ciobanu); "Du-te în casă, **nu-ți face zile frite, așa-i la noi!**" (I. C. Ciobanu); "Hai, lasă, **nu le pune pe toate la înimă!**" (M. Cibotaru). Frazeologismele verbale din contextele de mai sus au bogate nuanțe emoțional-expresive. Ele se deosebesc printr-un conținut foarte afectiv.

Iar verbul din frazeologismul **a spăla (a șterge) putina** se utilizează cu preferință la persoana a treia, deoarece frazeologismul dat caracterizează aproape întotdeauna acțiunea persoanei a treia. Din 24 de utilizări 23 au verbul la forma persoanei a treia și doar una — la forma persoanei întâi.

Frazeologismele verbale ale căror elemente de bază — verbele — se folosesc mai frecvent la persoana a treia se clasifică din punct de vedere al structurii în trei tipuri.

1) Frazeologisme verbale ce se aseamănă după structură cu îmbinările de cuvinte: **a se duce pe apa sămbetei, a face picioare, a se duce pe rîpă, a bate la ochi, a se face oale și ulcioare, a-i intra în sănge** și. a.

2) Frazeologisme verbale ce se aseamănă după structură cu propozițiile bimembre: **a se apropia (a ajunge) funia de par, a-i sări (cuiva) țăndăra, a-i îngheța săngele în vine, a-i fugi pămîntul de sub picioare,**

a-l scoate apa la mal, a-i scăpăra picioarele, a-i sticli ochii (după ceva), a-nu-l ține cureaua (pe cineva), a-i ajunge cuțitul la os, a-i da borșul în foc, a-i suna (cuiva) scîndura, a-i-o lua gura pe dinainte, a-i veni (cuiva) apa la moară și. a.

3) Frazeologisme verbale ce se aseamănă după structură cu propozițiile impersonale: **a-l ningea înainte de vreme, a-i se întuneca înaintea ochilor** și. a.

Frazeologismele verbale din prima grupă se bifurcă în:

a) Frazeologisme verbale al căror conținut se referă atât la ființe, cât și la obiecte: **a se face oale și ulcioare** și

b) Frazeologisme al căror conținut se referă numai la obiecte: **a face picioare.**

Frazeologismele din subgrupa a) se folosesc, în special, la persoana a treia și doar uneori la alte persoane, iar cele din subgrupa b) se utilizează la persoana a treia, deoarece sensul lor se referă doar la obiecte: "Lină-Lină-Cătălină, totul trebuie de păzit pe lumea aceasta, tot. și dragostea, și familia, altfel **se duc de rîpă**, așa cum s-a dus dragostea noastră" (Ana Lupan); "De atîta timp cît lucrase în port, disciplina **lui intrase în sănge**" (N. Costenco).

E necesar a remarcă faptul că între conținutul și forma persoanei verbului-element de bază al frazeologismelor verbale construite după modelul propozițiilor bimembre există relații deosebite. Posedînd forma persoanei a treia, ele n-au în mod obligatoriu sensul persoanei a treia, pentru că, deși se aseamănă după structură cu propozițiile, exprimă nu enunțuri, ci notiuni, care pot fi redată cu ajutorul unor verbe sau al unor îmbinări libere de cuvinte: **a-nu-l ajunge capul — a nu înțelege; a-i ieși părul prin căciula — a săraci; a-i cădea (a-i fugi) înima în călcăie — a se speria; a-i veni muștarul la nas — a se supăra; a-i se lipi coastele (de foame) — a flămînzi** și. a.

Persoana frazeologismelor de

mai sus se determină numai ținându-se cont de componenta lexicală a întregii propoziții, în care subiectul logic este exprimat prin diferite forme scurte ale pronumelor personale și reflexive sau substantivice, iar subiectul formal este exprimat printr-un substantiv-element component al frazeologismelor. Exemple de frazeologisme verbale: **la persoana întâi**: "Sînt bucuros că mi s-a luat piatra de pe inimă" (V. Roșca); **la persoana a doua**: "— Nu pot dormi, bădiță Cozma", "— **Ti-a căzut inima în călcii?** Spune drept" (Gh. Malarciuc); **la persoana a treia**: "Lui Borbilă, spune lumea, că **i-au venit mintile la cap**" (Gh. Malarciuc).

Frazeologismele verbale care au ca element dominant (de bază) un verb impersonal (**a-l ninge înainte de vreme**) au și ele valoare impersonală, deci sunt impersonale.

În felul acesta putem concluziona că una dintre cauzele principale ce duc la crearea unor restricții pentru realizarea întregii paradigmă a persoanei este conținutul semantic al frazeologismelor. Sensul unor frazeologisme uneori este incompatibil cu unele forme de persoană. În această privință sunt tipice frazeologismele ce exprimă o caracterizare calitativă a ființelor sau obiectelor și, de asemenea, frazeologismele verbale ce semnifică o amenințare sau o intenție.

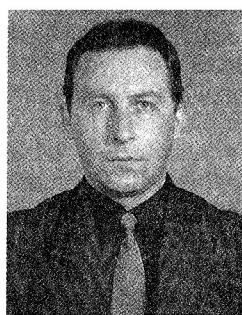
Astfel frazeologismele ce exprimă o caracterizare calitativă a ființelor sau obiectelor se utilizează, de obicei, având verbul la persoana a treia, iar cele care semnifică o amenințare sau o intenție se folosesc, în general, având verbul la persoana întâi.

Frazeologismele verbale ce indică o caracterizare calitativă a unei persoane se folosesc în vorbire pentru descrierea persoanei din punct de vedere negativ. În asemenea condiții vorbitoarul atribuie mai degrabă acele calități negative nu sie sau interlocutorului său, ci persoanei care nu participă la actul de comunicare, adică persoanei a treia. Iată cîteva exemple: **a-și da (a-și lua) aere, a nu ridica un capăt de ată, a umbla cu capul**

prin nori, a umbla (a aștepta) după colaci calzi, a asuda sub limbă și a. Cu toate că verbele din frazeologismele enumerate mai sus sunt utilizate cu preferință la persoana a treia, se întâlnesc totuși cazuri când ele sunt folosite și la persoana întâi și a doua. Totul depinde de contextul concret în care apar ele.

Am menționat deja că frazeologismele verbale ce semnifică o amenințare sau o intenție se întrebunțează mai frecvent având verbul la persoana întâi. Cauza constă în faptul că o amenințare sau o intenție propriu-zisă poate fi realizată în toată complexitatea ei nemijlocit de vorbitoar: **a strînge** (pe cineva) **în balamale**; **a lua** (pe cineva) **de beregătă**, **a pune** (pe cineva) **cu botul pe labe**, **a băga** (pe cineva) **în viteză**, **a închide gura** (cuiva), **a scurta** (a tăia) (cuiva) **limba** și a.

Din cele expuse mai sus, putem deduce că "restriția" verbelor-elemente de bază ale frazeologismelor verbale de a avea diferite forme de persoană depinde aproape în majoritatea cazurilor de sensul general al frazeologismelor și nu de verbele ce intră în structura lor. O altă cauză importantă ține de restricțiile stilistice ale unor grupe tematice de frazeologisme.

Anatol IONAS
Universitatea
de Stat din Tiraspol

REALIZAREA COMPATIBILITĂȚILOR SINTAGMATICHE CU COMPONENTUL RUMEN

Vocabularul cromatic, format timp de mai multe secole, se caracterizează prin cîteva trăsături esențiale:

1. Numele de culori, mai întîi, reflectă realitatea înconjurătoare, transmit informația cromatică. În acest sens prezintă interes cercetarea zonelor semantice ale termenilor cromatici în care se realizează semnificația primară (cea a culorii) în cadrul formulei distribuționale S (substantiv) + Adj. (adjectiv-nume de culoare). Compatibilitățile sintagmative¹, formate în cadrul acestei formule, alcătuiesc primul model (M1) de realizare a termenilor cromatici.

2. Numele de culori sînt utilizate și cu scopul de a atinge unele note estetice. Prin urmare, dezvoltă în diferite zone semantice anumite nuanțe facultative de sens (sau conotații). În astfel de îmbinări mai puțin se realizează semnificația cromatică și mai mult nuanța stilistică (M2), ele (îmbinările) reprezentând fază intermediară sau de tranziție la alte valori semantice ale termenilor.

3. Imaginile cromatice, create de numele de culori în diferite combinații sintagmative, au și efecte de ordin psihologic. Astfel, are loc o revălorificare a semanticii termenilor cromatici, în urma căreia ei capătă o altă semnificație (sens figurat) distinctă de cea a culorii (M3).

Ne propunem în continuare cercetarea modelelor sintagmative cu componentul **rumen**, cuprinse de cele mai frecvente zone semantice ale acestui termen.

Numele de culoare **rumen** a apărut în limbă ca un împrumut din limba slavă², dar are rădăcina indo-europeană **rudh-**. S-a păstrat pînă în prezent în limbile slave: ucr. **румънъ**; bel. **румены**; pol. **rumiany** etc. În slava comună **rudh-** trece în **руд-**, la care se adaugă sufixul **-мън** (рудънъ). Îmbinarea **-дм-** se simplifică în **-м-** (румънъ)³. În rusa veche se utiliza (după dicționarul lui Iz. Creznevsky, 1989, vol. 3, pag. 197), pentru a desemna culoarea feței. Deci, putem intui, că termenul cromatic **rumen** semnifica inițial (după modelul rusesc) nuanțele roșiatice ale obrajilor, buzelor. Imaginele cromatice condiționate de acest termen pot fi raportate la următoarele zone semantice (ZS): "omul (față)", "soare (răsărit, apus)", "produse alimentare/fructe", "flori", "obiecte", "lichide" etc. Cele mai frecvente sînt primele trei:

ZS "omul/față": *Omul rotund și rumân dădu un strigăt fără a se urni din locul lui* [1, p. 241];

ZS "soare":

*Dă-mi mîna, dă-mi mîna și du-mă
Pe urmele zorilor rumeni
Căzuji ca o mantă de brumă*

[1, p. 241];

ZS "produse alimentare":

*Pămînt înflăcărat și rumenă pline
Lumina mea în veci va arde lîngă tine* [3, p. 37].

Textele tipice de realizare a cuvîntului **rumen** determină specificul imaginilor cromatice dominante ale lui — culoarea feței, nuanțele roșiatice ale răsăritului și apusului de soare — toate acestea condiționează formarea unor particularități conotative ca "sănătos", "frumos", "tinăr" (față **rumenă** = față frumoasă, tinără) și mai apoi "aprins", "luminos" (zori **rumeni** = zori aprinși, luminoși):

... fetele tinere ivesc fețele rumene ca mărul prin obloanele deschise ale ferestrelor [4, v. 3, p. 42], sau

*Femeia bună și cuminte
Cum alta nu găsești în sat,
Și oablă-n mers și dreaptă-n stat
Și rumenă, părea o fragă* [5, p. 260], sau

Spune-mi, dalbă copilă

*Cu rumena ta guriță
Ești nevastă, ori ești fată
Ori zînă din cer picată?* [6, p. 291].

Deseori termenul cromatic este utilizat pentru a exprima o ironie fină:

Slujitorii măriei-sale domnului Zagorețchi erau pirpiriu îmbrăcați, mai mult în flenduri, însă nasurile li erau rumene [7, p. 345]

sau

... cei cu nasurile rumene s-au înviorat [7, p. 346].

În zona semantică "omul/fată" numele de culoare *rumen* realizează cu regularitate modelul (M2) de compatibilități sintagmatice, unde, pe lângă semnificația cromatică, sunt exprimate și valorile conotative semnalate mai sus — "sănatos", "frumos", "tînăr".

Lărgirea amplitudinei sintagmatice a termenului a extins utilizarea lui și în alte zone semantică ca "soare", "flori", unde cuvîntul dezvoltă în îmbinare cu substanțe inanimate particularitățile conotative "călduros", "luminos", "aprins":

*Peste codrul meu străbun
Ese soarele cel bun
Ese rumen peste mare*

Peste vâi și munți cu brume [8, p. 24]

sau

*Mă simțeam planind în univers
Si vedeam pămîntul cum se-ncheagă,
De departe, ca un zvon de vers
Cu amurguri rumene de fragă*

[2, v. 2, p. 196]

sau

*Prin aer rumene văpăi
Se-ntind pe lumea-ntreagă*

[4, v. 1, p. 148].

Astfel, în zona semantică "soare/răsărit, apus" termenul cromatic *rumen* realizează cu regularitate modelul (M2) de compatibilități sintagmatice. Indiciul cromatic servește mai mult ca ambianță pentru exteriorizarea particularităților semantică semnalate mai sus.

În zona semantică "produse alimentare/fructe" termenul este utilizat pentru a reda nu numai însușirea cromatică a produsului (în special a făinoaselor) care anterior a fost supus unei acțiuni termice, dar și pentru a imprima unele nuanțe facultative. Adică, pîinea *rumenă* e și pîinea *coaptă, proaspătă*, friptura *rumenă* e și friptura *coaptă (prăjită)*, poama *rumenă* e și poama *coaptă la soare* etc.

Ti-o închin, porumbelule, pe cea mai rumenă (plăcintă) [7, p. 273].

Deci, în această zonă semantică

termenul cromatic *rumen* realizează cu regularitate modelul (M2) de compatibilități sintagmatice. Logica evoluției semantică a lexemului *rumen* se prezintă astfel: inițial semnifica o nuanță roșie raportată în exclusivitate la culoarea feței, mai apoi este utilizat și pentru a indica diferite grade de intensitate ale aceleiași culori în numeroase descrieri ale fenomenelor naturale și mai tîrziu indică o nuanță roșiatică a produselor culinare (alimentare). Această evoluție semantică este confirmată și de dicționarele limbii române. De ex. *rumen, -ă, rumeni, -e*, adj. 1. (Despre obraz și buze) De culoare care batе în roșu; (Despre oameni) Cu față îmbujorată, cu obrajii roșii; 2. (Despre fructe și alimente) Care a căpătat o culoare roșiatică (sub acțiunea focului sau a soarelui), bine copt; 3. De culoare roșu-aprins. — din sl. rumenu⁴.

Acste semnificații alcătuiesc volumul semantic al cuvîntului *rumen*. Desigur că există particularități stilistice în utilizarea lor: prima semnificație se folosește pretutindeni, este omniprezentă, a doua — în sferă uzuallă, a treia — prin excelență în stilul poetic.

NOTE

¹ Prin compatibilitate sintagmatică subînțelegem o îmbinare de cuvinte, alcătuită după formula S+Adj., în care e posibilă combinarea semantică a termenului cromatic cu un substantiv.

² Dicționarul explicativ al limbii române (DEX), București, 1996, p. 938.

³ Шанский, Н.М., Иванов, В.В., Шанская, Т.В., Краткий этимологический словарь русского языка, Москва, 1971, p. 395.

TEXTE

1. Sadoveanu, M., Romane, București, 1984.
2. Cîbotaru, A., Scrisori alese, v. 1, 2, Chișinău, 1984.
3. Vatamanu, I., Atât de mult al pămîntului, 1990.
4. Eminescu, M., Scrisori alese, v. 1, 3, Chișinău, 1981.
5. Coșbuc, G., Poezii, București, 1985.
6. Alecsandri, V., Scrisori alese, v. 1, 1987.
7. Sadoveanu, M., Nicoară Potcoavă, Chișinău, 1955.
8. Vieru, G., Un verde ne vede, Chișinău, 1976.

Ovidiu MORAR
Suceava

DORINȚA ÎN LIRICA EMINESCIANĂ

Termenul *dorință* face parte din paradigmă cuvîntului *dor*, din care de altfel și derivă, prin sufixare, deosebindu-se totuși în mod esențial de acesta prin faptul că starea sufletească desemnată prin *dorință* e întotdeauna orientată către viitor, către un scop anume, în vreme ce dorul e paseist, însemnând, de obicei, regret, melancolie, aspirație către repetarea a ceva ce s-a mai întîmplat. La Eminescu însă, ambii termeni par să conoteze în fond același lucru, anume schopenhaueriana voință de a trăi, căci "dorul nemărginit" din *Scrierea* / și "setea care-l soarbe" pe Hyperion în timpul călătoriei sale prin intermundii reprezintă același principiu transcendent și misterios ce guvernează universul, a cărui rațiune ultimă rămîne inexorabil cu neputință de descifrat. Voința de a trăi, ce animă toate fenomenele într-o goană nebună, fără sfîrșit este, de fapt, un rău metafizic absolut, întrucât efectul ei este întotdeauna durerea, suferința. În consecință, idealul ultim către care trebuie să tindă orice individ constă tocmai în negarea principiului individualității, deci a voinei, prin asceză și euthanasie, spiritul obținând astfel supraea eliberare.

În poezia *Dorință*, ca și în *Luceafărul* de altfel, termenul *dorință* denotă erosul cu semnificația sa originară: de aspirație oarbă, nemăsurată, către atingereă unității primordiale a androginului, prin ekstazie, adică prin ieșirea din sine, prin depășirea limitelor înguste ale propriei individualități. Caracterul impetuos și nestăpînit al

acestui principiu irațional este exprimat prin imperativul *vino* și prin conjunctivele cu valoare de imperativ ale verbelor de mișcare să *alergi*, să-mi *cază*, ce creează sugestia unei stări de aşteptare tensionată: "Vino-n codru la izvorul/ Care tremură pe prund,/ Unde prispa cea de brazde/ Crengi plecate o ascund.// Si în brațele-mi întinse/ Să alergi, pe piept să-mi cazi,/ Să-ți desprind din creștet vălul,/ Să-l ridic de pe obraz". După atingerea obiectului dorinței însă, ritmul mișcării e brusc închetinit, de parcă erosul și-ar fi epuizat dintr-o dată toate latențele, îndrăgostitii căzînd într-un fel de transă hipnotică, într-un somn cataleptic fără sfîrșit. Lentoarea, torpoarea, starea hipnagogică sănătatea sugerate prin verbe de repaus (*ședea-vei*), apoi prin verbe din paradigmă onircicului (*s-o culci, vom visa, adormind*), cît și prin epitete ce trimit în aceeași zonă (*încet s-o culci, buze dulci, blînda batere de vînt etc.*): "Pe genunchii mei ședea-vei,/ Vom fi singuri-sigurei,/ Iar în păr înflorate/ Or să-ți cadă flori de tei.// Fruntea albă-n părul galben/ Pe-al meu braț încet s-o culci,/ Lăsînd pradă guri mele/ Ale tale buze dulci...". Natura, la rîndul ei, favorizează starea de somnie, de toropire a conștiinței, prin melosul său inefabil, prin armonia sa muzicală, ce trimit la pitagoreica muzică a sferelor, accesibilă numai celor inițiați: "Vom visa un vis ferice/ Îngîna-ne-vor c-un cînt/ Singuratice izvoare,/ Blînda batere de vînt". Pentru filosoful medieval Albert Magnus, influența astrală sporește infinit de mult în timpul somnului, legătura inextricabilă dintre spiritul individual și cel universal devenind acum manifestă. Dar somnul e în același timp o prefigurare a morții, o moarte *în nuce*, idee făcută explicită în ultimele două versuri prin imaginea mormântului vegetal ce-i acoperă pe îndrăgostitii: "Flori de tei deasupra noastră/ Or să cadă rînduri-rînduri". Paradoxal, atingerea scopului existențial — împlinirea erotică — aduce ineluctabil cu sine

moartea, înțeleasă ca reintegrare în marele flux cosmic, în eternul circuit al materiei universale. La Eminescu există o relație dialectică indestrucțibilă între Eros și Thanatos, Erosul gonind întotdeauna către grabnica împlinire și apoi către moarte. Scenarioul erotic e întotdeauna același: iubirea înseamnă până la urmă cufundarea într-un somn adînc, fără sfîrșit, echivalent poate Nirvanei buddhiste, cu alte cuvinte, neantizarea, anihilarea voinei de a trăi.

În poemul *Luceafărul*, setea de neființă a lui Hyperion se relevă în rugă adresată Demiurgului: "Reia-mi al nemuririi nimb/ Și focul din privire, / Și pentru toate dă-mi în schimb/ O oră de iubire...// Din chaos, Doamne, am apărut/ Și m-aș întoarce-n chaos.../ Și din repaos m-am născut,/ Mi-e sete de repaos". Aceeași dorință de neantizare pare să existe și în iubirea paradoxală a Cătălinei, aceasta mărturisindu-i lui Cătălin că: "...de Luceafărul din cer/ M-a prins un dor de moarte", iar în dialogul imaginar cu Luceafărul, ea îi cere acestuia însăși nemurirea "În schimb pe-o sărutare". Răspunsul Demiurgului relevă dureros de limpede fatala sa neputință de a aboli voinea de a trăi, de a eluda principiul implacabil ce guvernează lumea: "Îți dau catarg lîngă catarg,/ Oștiri spre a străbate/ Pămîntu-n lung și marea-n larg,/ Dar moartea nu se poate...". Conștiințarea tragică a acestei neputințe justifică dezolarea rece a Luceafărului, seninătatea dezabuzată din finele poemului: "Ci eu în lumea mea mă simt/ Nemuritor și rece." Luceafărul — după cum arată Tudor Vianu — rămîne inexorabil o esență imuabilă, identică sieși, cu un loc definitiv fixat într-un cosmos structurat ierarhic, în vreme ce Cătălina e fatal incapabilă să se sustragă determinărilor fenomenele, să evadeze din "cercul strîmt" al contingentei. "Norocul" semnifică tocmai prelungirea voinei în indeterminat, *ad infinitum*.

În capitolul *Metafizica dragostei*

din lucrarea *Lumea ca voință și reprezentare* (Ed. Moldova, Iași, 1994), Schopenhauer afirmă că orice pasiune, oricără de pură ar părea ea, își are rădăcina în instinctul sexual, cu alte cuvinte nu reprezintă altceva decât o sublimare a voinei de a trăi. Dragoste are întotdeauna drept ultim scop, deși uneori nu explicit, procrearea, conservarea speciei umane. La Eminescu însă, în mod paradoxal, idealul erotic pare să fie cel contrar: în loc de afirmare a vieții, negarea ei. În poezia sa nu aflăm voluptăți erotice, instinctul sexual pare complet abolit, iar gesturile halucinante ale protagonistilor săi, de fapt, o pregătire pentru marea trecere, ceremonialul erotic anticipând și confundîndu-se până la urmă cu cel al înmormântării. Dorința la Eminescu este în fond echivalentă cu "dorul de moarte", cu setea de ne-ființă.

**Silvia LOZOVANU
Chișinău**

linii, gropi, tranșee

**stau cu ochii pe geam
 cu ochii pe două lumi
 dincolo norii umflați de cuvinte
 își aşteaptă hîrtia
 fac revoluții
 în împărăția lui Dumnezeu
 sapă cu lame subțiri
 în palma ta linia vieții
 gropile dragostei —
 înlănțuite tranșee**

**aici e multă gheață
 ninge cu plicuri verzi
 e toamnă
 s-au îngălbenit plicurile
 vor rugini în curind**

**sticla geamului
 nu mai rezistă
 se face pînză de păianjen
 pășesc ca o balerină
 pe firele subțiri
 încet-încet
 din lumea asta
 spre cealaltă
 spre palma ta
 spre linii
 gropi
 tranșee**

înfrunzirea timpului

**negativ aruncat
 dincolo de timp
 dincolo de intuiția**

**aparatului de fotografiat —
îmi căutam constelația
vroi am să-mi dezvolt pe sâmburii
în culoarea adevărului**

**dincolo de timp
extratereștrii veneau
ca niște insecte
înțesate cu prea multe antene
și din cînd în cînd
îmi aruncau
zaruri extra
de dincolo de timp**

**tîrziul celuilalt timp înfrunzea
(cine știe poate cîndva
va fi dezvoltat negativul!)
pe-o muchie de apus
clipa stă ca un suflet
în palma muribundului**

**blițul — trăsnet estival
nori decapitați
plouă pieziș hașurînd negativul
în alb-negru**

**ici-colo alunecă
capete de nori
și lumea iarăși
se plînge de grindină**

ultimul tablou

**clipa — pendul al timpului
îmi gonește existența spre apus
mă macină îm clepsidră
moleculară cu moleculară**

**în zori Heraclit o răstoarnă
cenușa-mi se resfiră ca polenul
prin toate florile lumii
tot aşteptînd venirea
lui Prometeu**

**clipa gravidă de emoții
stă ca o ancoră
înfiptă în marea
cu spume de aur negru
la gură
tot aşteptîndu-și rugina
solzii de pe burările peștilor
lucesc la soare**

**gurile lor tăcute
își cheamă putrezirea**

**galerie de tablouri
clipa goală de esență
zboară din cutia Pandorei
e ultimul tablou
în peisajul apocaliptic
al omenirii**

miros abstract

**aricili de la Baia Mare
stau în muzeul de mineralogie
și le propun vizitatorilor
ace cu urechi lipsă**

**aricili aceștia vor să coase
frunză de frunză
toate generațiile
frunzelor noastre
(de la Adam încoace)
fără a deteriora
geografia nervurilor**

**e o artă să coși
cu ace din sondă
toate pietrele rătăcitoare
măsurate în carate
adunate în cetăți și ziduri**

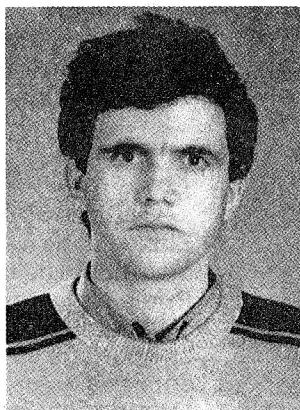
**colorile noastre stau prinse
cu nuanțele inocenței de mîini
gata pentru a picta
tabloul speranței**

**prin găurile făcute de ac
ca prin porii
umbrelor noastre
soarele trimite soli —
oaze de lumină**

**din toate cioburile noastre
lumina țese
un mozaic de iubire**

FIȘIER

Silvia LOZOVANU, poetă care ne-a uimit cu un remarcabil debut editorial. Vine să ne confirme că are un fel propriu, inedit de a vedea lumea, de a o descoperi/redescoperi și de a o descrie/redescrie.

**Andrei LANGA
Chișinău**

* * *

Sîntem aici și nu mai este nimeni,
care-ar veni să ne salveze iar,
și mergem pe potecile străine
atît de mici, noi,
și atît de mari.
Cu ochii înghițim
și ne înghitesc
lumina amăruie,
ca pe-un fruct...
și, străbătînd potecile pripite,
la orizont rămînem doar un punct.

* * *

Nu am mai fost pe aici:
ceva se întîmplă cu oamenii,
merg legănați de gînduri confuze.
Zăpada
le ajunge la glezne,
apoi la subțiori,
pînă dispar.
De sub zăpadă se aude
scîrțîlt de bocanci.

* * *

Am inventat nume
pe care nu le pot rosti.
Am inventat lumi
la care nu pot ajunge.
Oare cine mă îndepărtează
de zilele lungi ale sufletului?
Oare cine mă vrea ferecat

**de propriile pupile?
... Ca un orb
prin marele oraș
urc ultimele trepte
ale amurgului.**

* * *

**Ziua vine pe neașteptate,
amintindu-ne că mai trăim.
Primele picături
ale soarelui
se sparg de chipurile noastre
anonime.
Lumina zilei înseamnă mult
sau nimic
pentru bucuria de a trăi.**

* * *

**Am început să uit
numele lucrurilor
și să le ghicesc cu greu nuanțele.
Marea disperare,
în ochi vine noaptea,
apoi apare luna
ca ultima urmă
a vieții.**

* * *

**Zîmbetul tău
a rămas să-mi mîngîile zilele,
îndepărându-se încet.
Tot mai rar
mă trezesc odată cu soarele,
pentru a-ți distinge
liniile mici ale buzelor.
Mă întreb,
dacă ai existat cîndva
și dacă are rost
să mă mai trezesc.**

FIŞIER

Andrei LANGA (n. 1965, Milești, Nisporeni) — colaborator științific la Institutul de Istorie și Teorie Literară al A.S.M. — a susținut teza de doctorat **Expresionismul în poezia românească: evoluție și formulă poetică** (1997) și a editat volumul **Leonard Tuchilatu. Creație prin destin** (1996), lucrări care i-au marcat trajectul evoluției poetice.

**Diana VRABIE
Căinari**

LIBERTATEA

Nu poți fi liber nici în propria ta găoace,
Nici în corpul ce s-ar părea că-ți aparține.
Toate gîndurile ți-s supuse
De manipulatorii "verzi", "roșii", de toate culorile
Și numai nu de cea a libertății.
Mă întrebam ce nu le ajungea
Celor ce încoronau cu materia lor cenușie
Revoluțiile... oare nu pierdeau totul!?
Acum știu:
Își regăseau libertatea...
Sînt gata să-mi dau
Ultimul veșmînt,
Singurul corp,
Toată materia...
Și cea rațională
Pentru a căpăta
LIBERTATEA
LIBER-ETATEA
ETATEA LIBERĂ.

NU ȘTIU SĂ IERT

AZI...
a ridicat brațul
rece și apăsat,
dar nu pentru a te pălmui.

Mi-am pus granițe
Să nu te răsplătesc
cu aceeași aramă...

ACUM...
Mă sting amorțită
dar vinovată,
și-mi ard timplele
în durerea unui infern neîmpărțit...

**Drumuri de lacrimi
îmi risipesc catifeaua,
fără rost... căci
nu m-ai învățat să cer
și nici să iert nu știu...**

PUNCT

**Mă simt un punct
pierdut de dreaptă:
S-a pierdut un punct
într-o nea de plan geometric...
(un punct neînsemnat,
fără care, se pare,
dreapta n-are origine?!)**

ATITUDINE

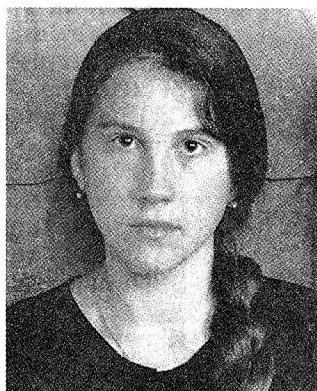
**Plâng de fericirea
unei lumi,
dar marginile
mi-s frămîntate
de chemări stranii.
Sînt toată plâmădită
din dureri
și lașă sînt cînd privesc
adevărata față a lumii:
nu sînt zîna bună,
nici ființă cu ochi de
caramelă,
nu sînt învingătoare,
nici binevenită...**

NEATENȚIE

**Am rupt un segment
De rază solară
Pentru a-mi colora marginile
În galben de lumină
Viață,
Dar mi-am ars bucătică
Cu bucătică
Versetele destinului.**

FIŞIER

Diana VRABIE (liceeană, Căinari) experimentează. Avem impresia că este pe punctul de a descoperi noi relații — revelatoare — între linii, culori, sunete, vise, segmente ale timpului etc. Lentilele ei ce luminează întunericul și întunecă lumina o susțin în efortul de a ne arăta partea nevăzută a lucrurilor.

Doina BULAT
Chișinău

TIMPUL

Pe pereții gîndurilor mele
Curge timpul.
Cu trupu-i cleios
Se revarsă pe creier,
Lăsîndu-și urma plînsă
Pe tîmpile;
Îmi soarbe amintirile
Și le trece prin transparenta-i
Mucedă.
În urmă — eu —
Însetat de speranță.

CONTUR DE CORTINĂ

Lanțurile latră la străinii.
Ce trec pe partea cealaltă
De gard.
Privesc prin găurile
Făcute de carii
Și-i roagă pe trecători
Să le scoată măștile.
Și pe mine mă strînge masca...
Am crescut
Și nu-mi mai permit
Să zîmbesc.
... Mi-e frică să mi-o scot,
Mi-e teamă că o să găsesc un gol
Pe care doar un zîmbet prostesc
Și silit îl poate umple...

EI

Ne fură visele,
Și le însușesc

Și se laudă
 Că au idealuri.
 Cu zîmbet pierdut
 Și cu teamă
 Că le vom interzice
 Să poarte
 Visuri de buzunar,
 Se strecoără
 Prin gaura timpului,
 Se opresc lîngă subconștient
 Și-l inhalează.

Himere traversează strada,
 Străpung aerul
 Înghetează de răceala
 Inimilor noastre.

Arunc timpul în sunet
 Și aud ecoul remușcării.

SOARTA

Noi nu sîntem păsări,
 Nu sîntem liberi,
 Sîntem slujitori
 Ai Sorții
 Care nu doarme
 Niciodată.
 Cu clopoțel la gît,
 Ne încchinăm la
 Poalele Ei...
 Nici măcar
 Nu știm cum arată.
 Conțează doar
 Că are rochie lungă,
 Încît să ajungi
 Să-i săruți marginea.
 Cu sfuri la picioare,
 Încercăm să facem
 Regina să ne surîdă,
 Surîs pe care-l punem
 La bancă.
 La anul vom lua
 Procente...

FIŞIER

Doina BULAT este elevă în clasa a X-a, dar se pune în poară cu mari probleme existențiale. O fi la mijloc cenuaclui literar "Clipa siderală" al Liceului Român-Englez "Mircea Eliade", lecturile-i inspirate sau altceva? Oricum, tînăra poetă este pe cel mai sigur drum — cel al căutării.

“CUVÎNTUL CUVÎNT” AL LUI NICOLAE MĂTCĂȘ

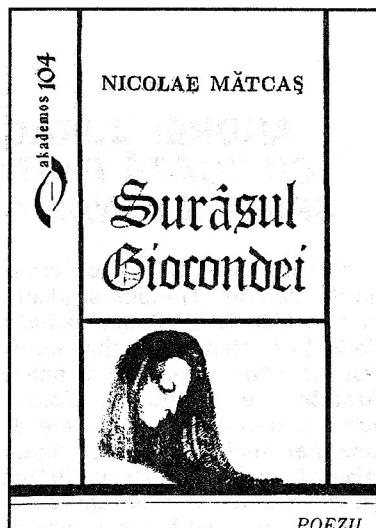
După ce a redebutat franc (debutul a avut loc în 1956) cu poemul **În limba română** (vezi L.R., nr. 3, 1995) și a publicat cicluri consistente de versuri în majoritatea publicațiilor periodice de la Chișinău, Nicolae Mătcaș ne oferă o surpriză plăcută — placeta **Surâsul Giocondei** apărută în cunoscuta colecție Akademos a Editurii Didactice și Pedagogice (București, 1997, 112 p.). Dincolo de liniile-i de subiect și de țesătura-i metaforică, volumul este un elogiu, un imn al inefabilului ascuns în cuvinte.

Nicolae Mătcaș este un ostaș devotat al limbii române, un bun cunoscător al ordinii ei interioare și al legităților de dezvoltare a ei, un fin prețuitor al inegalabilelor ei frumusești, un sincer admirator al farmecului irezistibil ce caracterizează graiul nostru. Adresindu-se iubitei (**Tu**), poetul afirmă: “Tu nu ești, dragă, decât un cuvînt. / Înții te cauți, apoi te vrăjesc, te descișt, / Pe urmă te cînt. / Cînd nu te găsesc, / Te născocesc. // De fapt, cuvîntul e cel ce mă farmecă”. Cuvintele aparent simple, poate chiar banale pentru un neinițiat, sănătățile sentimentale, felul acesta de a le percepere transmișindu-se și cititorului. Enumerarea lor se încheie cu “cuvîntul cuvînt”, aceasta însenmînd că în limba română nu există cuvinte de ordinul doi, toate fiind importante și, principalul, iubite de cel care, fiindu-le complementar, le numește sau le dă nume.

În altă poezie (**Imperisabilă, imperturbabilă**) autorul se implică într-un joc postmodernist de cuvinte, alegînd discret și inspirat epitele potrivite flinței “zidit” în cîntec: “Imperisabilă, imperturbabilă, / imperisabilă, imprevizibilă, / insesizabilă, imponderabilă, / indinctibilă, imperceptibilă” etc.

Înarmat cu o gamă întreagă de procedee poetice, avînd un simț ales al cuvîntului, Nicolae Mătcaș, deși vine mai tîrziu decât semenii săi la “ospătul” poeziei, apare tumultuos, plin de veră, de energii interioare neexplorate, de iluzii pe care mulți nu le mai au.

Leo BORDEIANU

Nicolae MĂTCĂȘ

DOUĂ TĂCERI

Stau ore în sir
în gara tăcerii
în aşteptare.
Nici o suflare.
Burghiu tăcerii
se-nfige
în osul gîndului
ca sonda în miezul pămîntului.

La ora zero
din trenul zero
de pe linia zero
pe peronul zero
coboără felină
singurătatea.

— Ai venit să-mi ții de urît,
nechemato?
— Venit. Nu crezi că
trebuia să fie
cineva îngă tine
barem acum,
cînd ești atît de singur?

La ora tăcerii
în gara tăcerii
la masa tăcerii
stăm două tăceri:
singurătatea și eu.

Burghiu tăcerii tot sapă și sapă
în osul malar al gîndului
ca fierul în miezul pămîntului.

ANDREI BURAC: CU TOATĂ FIINȚA SPRE ALTUNDEVA

“În ființa lui Andrei Burac lucrează tainic doi demoni: Trecutul și Viitorul, spunea în 1991 Mihai Cimpoi, aducînd peste lumina interioară umbra trecerii tuturor lucrurilor ca rezultat al acțiunii ineluctabile a Timpului”. Vorbele academicianului nu și-au pierdut actualitatea nici pînă astăzi, fiindcă poezia lui A. Burac din volumul **Cu toată ființa, spre altundeva**, editat anul acesta la Cartier, ca și celelalte opere ale scriitorului, este nedepășită de timp. În carte nou-apărută predomină și elemente specifice modernității gîndirii, fapt ce dă naștere “celui de al treilea demon”. Fiindcă e normal ca între Trecut și Viitor să existe Prezentul, care chiar dacă apare în prim-planul poeziei buraciene mai tîrziu decît s-ar cere așteptat, produce însă un efect mai spontan și mai ușor însușit de către oamenii de azi: “Ce timp îmbibat cu frig/ ne-a fost dat să trăim și astăzi...” sau “De latră cîinii/ prin univers/ ori nu/ și în primăvara aceasta/ crinul va înflori/ A viajă? A moarte?”.

Cea de a doua lansare a volumului “Cu toată ființa, spre alt undeva”, prima avînd loc în septembrie la Biblioteca “Transilvania”, s-a desfășurat la 5 noiembrie, în cadrul Salonului Literar de la Uniunea Scriitorilor din Moldova, condus de poetul Arcadie Suceveanu. La ședință au participat scriitorii Leo Butnaru, Nicolae Popa, Vitalie Ciobanu, Vladimir Besleagă, Nicolae Rusu și alții.

O frumoasă apreciere a poeziei lui Andrei Burac a dat-o Arcadie Suceveanu, care a remarcat că volumul “Cu toată ființa, spre altundeva” este una dintre cele mai bune cărți de poezie, editate în '98 în republica noastră: “Poemele din această carte sunt niște solilocuri, consumîndu-se într-o atmosferă intimă interioară, exprimînd neliniști existențiale. Comunicarea se realizează într-un fel de cercuri lăuntrice, iar eroul lîric, din cînd în cînd, apasă pe o supapă spre a o deschide spre exterior, dar foarte discret. Regimul acestei poezii este meditația. De aici și propensiunea

autorului spre contemplare și analiză, spre disecția gîndului și, în ordine inversă, spre sintetizare”.

Comparînd celelalte cărți ale lui Andrei Burac cu ultima, scriitorul Leo Butnaru a menționat că “Burac nu s-a scimbă absolut deloc în atitudinea sa estetică. El este un poet al sentimentului nededeclarat, care nu s-a condus niciodată de oarecare dogme literarpolitice și s-a ținut dîrz în fața ispitelor de a face acest lucru.”

Și, într-adevăr, A. Burac este unul dintre puținii care tace și fac. “E țipătoare/ dulce și insuportabilă/ tăcerea din tine, tăcerea din mine”, scrie poetul în “Tipătul din noi”. Și tot aici: “Sînt ca o facere de ceva rău/ și de prea mult bine”. Această autodefiniție intră într-o oarecare contradicție cu teorile existenței vehiculate în ultimul timp și la noi, nemaivorbînd de cele comuniste. Ca să demonstreze mai convingător această idee, autorul, în poezia “Caravana roșie”, zice: “Pînă firește că înebunesc rîzînd/ văzînd cum trece caravana roșie./ Amintindu-mi de pe cînd totul/ era mai roșu decît cea mai grea rușine”.

Și n-ar fi deloc stranie afirmația potrivit căreia Andrei Burac a fost și este, de fapt, un poet neroșu sau un poet în genere fără de vreo culoare. Culoarea poeziei sale, precum și cea de poet este “o poveste ceva mai de demult.../ una din cele/ care a fost începutul/ propriile tale vieți”.

Pavel PĂDURARU

FĂCLIA

- Făclia — un ziar despre tainele educației copiilor în familie și în școală.

- Făclia — o bușolă în alegerea profesiei, studiilor, idealului de viață. Din Făclia aflați adresele tuturor liceelor și universităților din Republica Moldova și România.

- Făclia — unicul ziar care îi propune pe gratis teste și subiecte pentru examenele de bacalaureat.

- Făclia — primul ajutor al cadrelor didactice care vor să treacă atestarea și să obțină un grad didactic.

- În Făclia veți găsi tot ce dorîți ca la admiteri să nu suferiți eșec, să vă surîdă norocul, succesul.

- Prețul unui abonament pe o jumătate de an — 24 de lei.

LIMBA ROMÂNĂ

SORA GEAMĂNĂ

Sunt Ana. Sora mea geamănă, Maria-Basaraba
a fost furată într-o noapte de un bărbat
frumos și sălbatic. De atunci nu am mai văzut-o...
Din cînd în cînd o visez plîngînd
în limba mamei noastre.

Cîndva, împreună, împleteam cununi de flori rare.
Cîtă încîntare atunci, cîtă tristețe acum!
Împreună, cîndva trăgeam clopotele.
Cîtă încîntare atunci, cîtă tristețe acum!

Mîinile o caută, gura o rostește, soarele o răsare.

Sunt Ana. Sora mea, Maria-Basaraba
a fost răpită într-o noapte...

Acum e din nou primăvară
și păstrăvii explodează în rîurile de munte.

Lucian VASILIU
lași